

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Komparace Botswany a Zimbabwe optikou slabé
státnosti**

Barbora Merclová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

**Komparace Botswany a Zimbabwe optikou slabé
státnosti**

Barbora Merclová

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Poděkování za věnovaný čas, bezmeznou ochotu, cenné rady a připomínky poskytované v průběhu psaní této diplomové práce patří její vedoucí, PhDr. Lindě Piknerové, PhD.

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod.....	8
1 Teoretická část	14
1.1 Definice.....	14
1.2 Veřejné statky	17
1.3 Indikátory selhávání	19
1.4 Čtyři pasti Paula Colliera	25
1.4.1 Past konfliktu.....	26
1.4.2 Past přírodních zdrojů.....	26
1.4.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy.....	27
1.4.4 Špatné vládnutí v malé zemi.....	29
1.5 Komparační kritéria	29
2 Případová studie Botswany	34
2.1 Výchozí pozice země.....	34
2.2 Komparační kritéria	36
2.2.1 Korupce	36
2.2.2 Index lidského rozvoje.....	38
2.2.3 HIV/AIDS.....	40
2.2.4 Inflace	42
2.2.5 Hrubý domácí produkt na obyvatele	44
2.2.6 Podíl primárních komodit na exportu	45
2.2.7 Legitimní a svobodné volby	48
2.2.8 Občanské svobody a politická práva	49
2.2.9 Politické násilí	50
2.3 Čtyři pasti Paula Colliera	51
2.3.1 Past konfliktu.....	51
2.3.2 Past přírodních zdrojů.....	52
2.3.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy.....	53
2.3.4 Špatné vládnutí v malé zemi.....	55
2.4 Atributy silného a slabého státu.....	57
3 Případová studie Zimbabwe	60
3.1 Výchozí pozice země.....	60
3.2 Komparační kritéria	61
3.2.1 Korupce	61
3.2.2 Index lidského rozvoje.....	63
3.2.3 HIV/AIDS.....	66
3.2.4 Inflace	68
3.2.5 Hrubý domácí produkt na obyvatele	69
3.2.6 Podíl primárních komodit na exportu	72
3.2.7 Legitimní a svobodné volby	74
3.2.8 Občanské svobody a politická práva	76
3.2.9 Politické násilí	78
3.3 Čtyři pasti Paula Colliera	81
3.3.1 Past konfliktu.....	81
3.3.2 Past přírodních zdrojů.....	82
3.3.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy.....	83
3.3.4 Špatné vládnutí v malé zemi.....	84
3.4 Neopatrimonialismus	85
3.5 Atributy silného a slabého státu.....	86
4 Komparační část	89

4.1	Komparace případových studií.....	89
4.1.1	Korupce	89
4.1.2	Index lidského rozvoje a HIV/AIDS	90
4.1.3	Inflace	91
4.1.4	Hrubý domácí produkt na obyvatele	91
4.1.5	Podíl primárních komodit na exportu	92
4.1.6	Legitimní a svobodné volby	93
4.1.7	Občanské svobody a politická práva	93
4.1.8	Politické násilí	94
4.2	Collierovy pasti.....	95
4.2.1	Past konfliktu.....	95
4.2.2	Past přírodních zdrojů.....	95
4.2.3	Vnitrozemská země se špatnými sousedy.....	96
4.2.4	Špatné vládnutí v malé zemi.....	97
4.3	Faktory vedoucí k (ne)úspěchu	97
4.3.1	Botswana	97
4.3.1	Zimbabwe	100
4.4	Zodpovězení výzkumné otázky	103
	Závěr	109
	Seznam literatury a pramenů	115
	Resumé	142

Seznam zkratek

BDP	Botswanská demokratická strana (<i>Botswana Democratic Party</i>)
DRK	Demokratická republika Kongo
FDI	Přímé zahraniční investice (<i>Foreign Direct Investments</i>)
HDI	Index lidského rozvoje (<i>Human Development Index</i>)
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní příjem
JAR	Jihoafrická republika
MDC	Hnutí za demokratickou změnu (<i>Movement for Democratic Change</i>)
NEPAD	Nové partnerství pro rozvoj Afriky (<i>New Partnership for Africa's Development</i>)
OECD	Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OSN	Organizace spojených národů
PRIO	Mírový výzkumný institut v Oslu (<i>The Peace Research Institute Oslo</i>)
SACU	Jihoafrická celní unie (<i>Southern African Customs Union</i>)
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji (<i>United Nations Conference on Trade and Development</i>)
UNDP	Rozvojový fond OSN (<i>United Nations Development Programme</i>)
USD	Americký dolar (<i>United States Dollar</i>)
ZANU	Zimbabwská africká národní unie (<i>Zimbabwe African National Union</i>)
ZANU-PF	Zimbabwská africká národní unie – Vlastenecká fronta (<i>Zimbabwe African National Union – Patriotic Front</i>)
ZAPU	Zimbabwská africká lidová unie (<i>Zimbabwe African People's Union</i>)

Úvod

Stát a slabost státu jsou tématy debaty uvnitř mezinárodních vztahů již po několik desetiletí. V posledních dvou dekadách, zvláště po teroristických útocích v roce 2001 ve Spojených státech amerických, se součástí mezinárodně-vztahového, zejména bezpečnostního, diskurzu stalo téma slabých, selhávajících a rozpadajících se států. To, že se téma slabých a rozpadajících států objevuje častěji než dříve, souvisí mimo jiné se skončením studené války a se změnou charakteru mezinárodního systému. Okolnosti studené války častokrát způsobovaly, že slabé a rozpadlé státy zůstávaly zachovány, přestože jejich vnitřní fungování nenaplnovalo atributy klasického weberiánského státu.

Nicméně selhání či kolaps státu není jevem v historii neobvyklým. Charles Tilly (1975: 38–39) tvrdí, že většina snah vybudovat státy v Evropě selhala. Mluví o tom, že mnoho politických jednotek v Evropě, které existovaly po roce 1500, buď zmizely, či byly vstřebány jinými státy. Dále říká, že pouze menšina z těchto jednotek, které přežily až do 19. století, byla schopná fungovat efektivně. Je zřejmé, že v současném mezinárodním systému existují odlišné typy států co do schopnosti zabezpečovat svým obyvatelům bezpečnost, blahobyt či ekonomické příležitosti, tedy distribuovat přijatelným způsobem veřejné statky.

Předkládaná práce se věnuje dvěma africkým zemím ve vztahu k problematice slabosti státu. Afrika obecně je kontinentem, který je fenoménem slabých a rozpadajících států velmi postižen. Christopher Clapham (2004: 77) přímo tvrdí, že Afrika je regionem, který je kolapsem a selháním států postižen nejvíce.¹ V nedávné historii lze najít mnoho případů. Pokud se podíváme na *Failed States Index*, který vydává think tank *Fund for Peace* od roku 2005, africké státy každoročně převažují na prvních pěti příčkách. V první pětici ve *Failed States Index 2013* se objevují výhradně africké státy, konkrétně Somálsko, Demokratická republika Kongo (DRK), Súdán, Jižní Súdán a Čad (Fund for Peace, 2013). Somálsko je v současné době zhrouceným státem, kde již od 90. let 20. století nefunguje centrální vláda, která by dokázala efektivně spravovat území tohoto státu. Jižní Súdán, který vznikl teprve v roce 2011,

¹ Také Jean-Germain Gros (1996: 456) říká, že na africkém kontinentu se vyskytuje nejvíce selhaných států.

má mimo jiné problémy se svým sousedem Súdánem, z kterého se vydělil, a obě tyto země jsou vysoce nestabilní. V Demokratické republice Kongo, zemi nesmírně bohaté na přírodní zdroje, probíhá již dekády občanská válka a obyvatelé trpí chudobou. Čad trpí etnickým nepřátelstvím, významným počtem uprchlíků na svém území a vysokou mírou korupce a chudoby (Eriksson – Hagströmer, 2005: nečíslováno; 25–26; Collier, 2007: 66; Messner – Lawrence, 2013). Eriksson a Hagströmer (2005: 5) tvrdí, že tento stát v období po získání nezávislosti ještě nezažil demokratické předání politické moci.

Jak je vidět, téma slabé státnosti, které bylo zvoleno pro tuto práci, je aktuální a stává se stále důležitějším. Zejména v novém miléniu se slabým a rozpadajícím státním věnuje mnoho badatelů a vznikla řada odborných prací vztahujících se k tomuto fenoménu. Za nejvýznamnější autory věnující se tématu slabých, selhávajících a rozpadajících se států lze považovat mj. Roberta Rotberga, Williama Zartmana, Paula Colliera, Christophera Claphama, Mohammeda Ayooba či Daniela Estyho. Jejich práce jsou často debatované, citované i kritizované. Práce editovaná Robertem Rotbergem a kniha sepsaná Paulem Collierem se staly teoretickými východisky pro sepsání této diplomové práce. V českém akademickém prostředí lze zatím najít pouze nemnoho prací, které se slabým, selhávajícím či rozpadlým státním věnují. Z tohoto důvodu sledujeme zajímavým proniknout do tohoto předmětu výzkumu hlouběji.

Cílem práce je zjistit příčiny odlišného vývoje států Botswany a Zimbabwe a za tímto účelem budeme analyzovat postkoloniální² vývoj těchto republik. Podrobné zkoumání obou zemí je spojeno se zodpovězením výzkumné otázky. Výzkumná otázka, která nám pomůže dosáhnout cíle, a na kterou hledá práce odpověď, zní: Je (ne)úspěch Botswany a Zimbabwe spojen více s vnějšími či vnitřními faktory a vlivy? Úspěchem v této práci myslíme atributy silného státu, který je definován v první kapitole. Za úspěch je v této práci považován stát, (1) který je schopen poskytovat veřejné statky; (2) jehož index lidského rozvoje (*Human Development Index*, HDI) je v čase vzrůstající a dosahuje alespoň střední míry lidského rozvoje³; (3) kde jsou obyvatelé chráněni od politického násilí; a (4) kde probíhají pravidelně svobodné a férové volby. Svobodné volby jsou takové, jež respektují lidská práva a svobody

² V této práci není výraz „postkoloniální“ hodnotově podbarven či používán ve smyslu, jak ho vymezil Georg Sørensen, ale je tím myšlen takový stát, který byl v minulosti kolonií.

³ Hodnoty HDI se dělí na čtyři základní skupiny – nízká, střední, vysoká a velmi vysoká míra lidského rozvoje.

(svoboda slova, shromažďování, možnost registrovat se k volbám); férové volby jsou chápány jako proces, kde je zabezpečena absence vlivu politických stran na organizaci a průběh voleb, všeobecné volební právo, dostupnost volebních místností, stejný přístup k možnostem vedení volebních kampaní, a dále „otevřený a průhledný způsob sčítání hlasů a rovné a nenásilné zacházení se stranami, kandidáty a voliči ze strany státu“ (Kubát, 2004: 266).

Komparativní případová studie nám poslouží pro nalezení odpovědi na otázku a k naplnění cíle práce. V první kapitole budou zvolena komparační kritéria, a to s ohledem na cíl a výzkumnou otázku práce. Komparační kritéria vybereme na základě teorií Colliera (2004) a Rotberga (ed.) (2004). Teorie použitá v práci implicitně zmiňuje indikátory, dle kterých lze hodnotit míru slabosti státu. Teorie také mluví o tzv. čtyřech pastích, které souvisí se slabou státností. Budeme zjišťovat, zda se Botswana či Zimbabwe některá z těchto pastí týká. To nám pomůže v hodnocení toho, jak silný vliv měly na země vnější či vnitřní faktory a vlivy.⁴

Ačkoli měly Botswana a Zimbabwe mnoho společného, po dekolonizaci se ubíraly odlišným směrem. Tato skutečnost je natolik zajímavá, že je hodná bližšího studování. Botswana a Zimbabwe jsou zvoleny z toho důvodu, že očekávání mezinárodního společenství o budoucím vývoji těchto dvou zemí se po jejich dekolonizaci nenaplnilo. Zimbabwe, dříve označováno na africké poměry za silný stát, který měl relativně dobré výchozí podmínky po dekolonizaci, je nyní označován jako rozpadající se stát. Naopak Botswana, která byla po dekolonizaci chudý stát bez infrastruktury a prostředků, je dnes často označována jako africký zázrak (Hillbom, 2008: 192).

Státy považujeme za vhodné ke komparaci, jelikož je pojí několik shodných rysů. Oba státy jsou bývalými britskými koloniemi, leží v jižní Africe, oba jsou vnitrozemské a jsou republikami. V Botswaně byla krátce po získání nezávislosti funkce premiéra sloučena s funkcí prezidentskou. V Zimbabwe byl post premiéra zcela zrušen (obnoven byl až po více jak dvou dekádách) (Piknerová, 2009: 49–50; Chikuhwa, 1998: 108). První ústavy, které obě země vyhlásily po získání nezávislosti,

⁴ Vnitřními vlivy myslíme např. vnitřní štěpení ve společnosti, politická rozhodnutí a charakter politických elit či podporu politickému systému. Vnější vlivy jsou např. klimatické podmínky, příliv zahraniční rozvojové spolupráce či vliv zahraničních aktérů.

nebyly rasistické a respektovaly princip pluralitní demokracie a multipartismu. Dle tehdy nových liberálně-demokratických ústav mohly politické strany svobodně a férově působit a nové režimy začaly fungovat ve shodě s vůlí obyvatel. Na počátku samostatnosti se také v obou zemích konaly soutěživé volby (Thompson, 2010: 102–249).

Na začátku období nezávislosti Zimbabwe a Botswany byli obyvatelé⁵ jen málo vzdělaní, poměr dětí v populaci, které navštěvovaly školu, byl nízký. Na špatné úrovni byly také zdravotnické sektory a základní zdravotní péče (Eriksen, 2011: 7–8; Hillbom, 2008: 207; Kwashirai, 2010: 44; Thompson, 2010: 266). V době získání nezávislosti ani jedna země nemohla profitovat z bohatých přírodních zdrojů. Bohatství nerostných surovin Botswany ještě nebylo objeveno a ani Zimbabwe nemělo žádné významné naleziště přírodních nerostných zdrojů (Harvey – Lewis, 1990: 109–110; Eriksen, 2011: 8). Země mají také společné to, že v nich neproběhl žádný státní převrat (Thompson, 2010: 136–137).⁶

První kapitola se věnuje teorii celé práce. Jsou zde představeny teoretické koncepce, které vycházejí z knihy editované Robertem Rotbergem, který bývá označován za klasika výzkumu rozpadu státu. Jím editovaná kniha *When States Fail: Causes and Consequences* udává základní příčiny selhávání státu. Tyto dimenze se týkají politiky, ekonomiky a bezpečnosti. Druhým teoretickým východiskem je kniha Paula Colliera s názvem *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*. Význam Paula Colliera spočívá v jeho specializaci v oblasti složité ekonomické, politické a rozvojové situace chudých zemí, přičemž jeho zájmem je zejména Afrika. V první kapitole jsou dále určena komparační kritéria a odůvodněn jejich výběr. Kapitola také obsahuje definice pojmů, s kterými práce pracuje a vymezení případů komparace.

Druhá kapitola se věnuje případové studii Botswany. Popisuje vývoj a rozvoj tohoto státu. Zmíněna je výchozí pozice státu po získání nezávislosti a atributy, které činí zemi slabou či silnou. Kapitola samozřejmě pracuje s teoriemi a komparačními kritérii uvedenými v první kapitole. Podobnou strukturu má i třetí kapitola, která

⁵ Myšleno černoši, obyvatelé neevropského původu.

⁶ Pro srovnání, 62 % států subsaharské Afriky zažilo jeden či opakovaný státní převrat (Thompson, 2010: 136–137).

pojednává o Zimbabwe. Zde však má své místo i část popisující neopatrimonialismus, který je se Zimbabwe pevně spojen. Poslední, čtvrtá kapitola shrnuje a hodnotí data a informace o obou zemích. Je zde provedena komparace případových studií. Tato část také uvádí faktory, které vedly k úspěchu či neúspěchu Botswany a Zimbabwe. Poslední část kapitoly zodpovídá na výzkumnou otázku, která je prostředkem k naplnění cíle, a přináší závěry této práce.

K sepsání práce se podařilo získat sehnat kvalitní anglicky napsané zdroje, a to díky dvěma výzkumným pobytům v zahraničí, konkrétně na půdě Fakulty orientálních a afrických studií (*School of Oriental and African Studies*) Londýnské univerzity a v knihovně Nordického afrického institutu (*Nordiska Africainstitutet*) ve švédské Uppsale. Literatura získaná tímto způsobem je vysoké kvality a relevance a některá díla jsou sepsána autory, kteří se Botswaně a Zimbabwe dlouhodobě věnují (např. Good, Taylor, Chikuhwa či Harvey). Zároveň je mnoho děl sepsaných autory, kteří z regionu jižní Afriky buď sami pocházejí, nebo zde dlouhodobě žijí. Další důležitou zdrojovou základnu tvoří články z odborných akademických periodik a časopisů a v neposlední řadě internetové zdroje a prameny. Z internetu byly čerpány zejména zdroje týkající se komparačních kritérií, se kterými práce operuje, a to od institucí jak jako jsou Organizace spojených národů (OSN), Mezinárodní měnový fond, Světová banka, *Freedom House*, a data z indexů Stupeň politického násilí (*Political Terror Scale*) a *CIRI Human Rights Data Project*.

V souvislosti se zdrojovou základnou je potřeba uvést limity této práce a analýzu rizik textu. Některá starší data (vztahující se zejména k Botswaně), anebo naopak data z doby krize v Zimbabwe nejsou vždy zcela spolehlivá a někdy dokonce chybí. V práci jsou avšak užita data směrodatných výše uvedených institucí. Pokud i zde byla hledaná data nedostupná, spoléhali jsme se na další relevantní instituce a organizace či data publikovaná v tisku. V práci klademe důraz na kritický postoj vůči spolehlivosti použitých zdrojů. Jsme si také vědomi toho, že jsme nebyli schopni získat přesná data o Botswaně ve vztahu k několika komparačním kritériím, jelikož se dané ukazatele v 60. a 70. letech o Botswaně neshromažďovaly. Vždy jsme se alespoň snažili o nastínění dané situace i v tomto období.

Práce vychází ze západního moderního pojetí státu, který považujeme za silný, jsme si vědomi tohoto etnocentrického postoje, jelikož k tomuto modernímu státu poměřujeme všechny ostatní typy státu a posuzujeme tedy státní útvary jako silné, slabé či selhávající. To je ovlivněno a dáno limity, ve kterých se pohybujeme – samotný koncept moderního státu je etnocentrický, a tedy je taková i diskuze o slabých a rozpadajících se státech. Dalším rizikem jsou námi zvolené indikátory a kritéria, jelikož jejich zvolením může mít práce limitované výsledky, než kdybychom zvolili kritéria jiná. V neposlední řadě rozsah tohoto textu neposkytuje dostatečný prostor popsat blíže určité zajímavé skutečnosti, jako je např. téma rozdělení půdy a pozemkové reformy v Zimbabwe, či násilí, které provázelo tamní volby; omezený rozsah práce nám nedovoluje zevrubně uvést ani vývoj krize v Zimbabwe či např. tzv. sanskou otázku v Botswaně.

1 Teoretická část

V této kapitole budou představeny teoretické koncepce Roberta Rotberga a dalších autorů sborníku *When States Fail* a také teorie Paula Colliera, kterou prezentuje ve své knize *The Bottom Billion*. Teoriím předchází definování různých druhů států na pomyslné ose od silného až ke zhroucenému státu. V závěru kapitoly jsou stanovena komparační kritéria, s kterými budeme pracovat při zkoumání případů.

1.1 Definice

Literatura věnující se oblasti slabých a rozpadlých států se vyznačuje nepřesnými, občas vágními definicemi a nejednotností termínů v českém překladu. Mezi jednotlivými autory, kteří se věnují slabým a rozpadlým státům, není jednoznačná shoda na operacionalizaci termínů. Hranice mezi kategoriemi nejsou fixně dané, záleží na autorovi samotném a mnohdy i na konkrétním státu. Čím horší má stát výsledek v každém z měřítek, tím slabší se stává a tato slabost má tendenci přejít až k označení zhroucený stát. Anglické termíny označující míru slabosti státu jsou v češtině překládány nejednotně. V současné době neexistují dokonalé a zažité překlady těchto pojmů. Se slabou státností jsou spojeny tři základní termíny, které Rotberg (2004: 4) uvádí jako podkategorie slabého státu – *failing*, *failed* a *collapsed state*. V této práci jsme jako jejich české ekvivalenty použili termíny rozpadající se, rozpadlý a zhroucený stát.

Abychom mohli hodnotit slabost státu, je nutné zde zmínit i protiklad, tedy stát silný. Jako silný stát může být označena taková země, jejíž výkon v jednotlivých kategoriích veřejných statků (viz níže), a to napříč všemi, i zvláště v každé z nich, je dostatečně efektivní. Silné státy se dají označit za místa pořádku a míru, jsou schopné ovládat své území a poskytovat celou škálu veřejných statků, které jsou v tomto případě vysoce kvalitní. Takové státy vykazují dobré výsledky v oblastech, jako je výše hrubého domácího produktu (HDP) na osobu, index lidského rozvoje, vládnutí⁷ či v základních svobodách. Vysoká míra bezpečnosti před politickým a kriminálním násilím, zajištění politických a občanských svobod či prostředí umožňující růst ekonomických příležitostí, to jsou některé z atributů státu, který lze označit za silný.

⁷ Rotberg (2009b: 113) označuje vládnutí jako provádění distribuce veřejných statků občanům vládami.

V těchto státech dále převažuje vláda práva a nezávislí soudci. Fungují zde služby, jako je například udržování dopravních komunikací, telefonních a poštovních sítí či služby vzdělávacích a lékařských institucí (Rotberg, 2004: 4).

Slabý stát není schopen zajistit kvalitní distribuci všech níže uvedených veřejných statků, ačkoli se dá říci, že v některých oblastech je jeho výkon uspokojivý. Slabé státy se obvykle vyznačují náboženským, etnickým, lingvistickým či jiným napětím mezi skupinami žijícími v daném státu. Tato pnutí většinou ještě nejsou otevřeně a silně projevovaná. Ve slabých státech jsou veřejné statky státem distribuované v nedostatečném množství, či v některých oblastech vůbec. Charakteristiky, kterými se takové státy často vyznačují, jsou například zhoršení dopravní a technické infrastruktury, zhoršení hlavních ekonomických ukazatelů (např. HDP na osobu či míra inflace). Typickým znakem je vysoká a vzrůstající korupce⁸. Takové státy se často podílejí na zneužívání svého obyvatelstva, například zastráší občanskou společnost či přestávají ctít zákony a vládu práva (Rotberg, 2004: 4). Otázkou práva ve slabých státech se zabývá ve svém příspěvku SusanRose-Ackerman, kde uvádí, že „slabé a zranitelné státy mají špatně fungující právní systémy, které poskytují chabou ochranu práv jedinců a majetkových zájmů“ (Rose-Ackerman, 2004: 208).

O slabých státech mluví například i Robert Jackson (1990), který v souvislosti se slabou státností mluví o tzv. kvazi státech (*quasi-states*). Těmto entitám chybí tzv. empirická státnost (spojená tradičně s moderním státem rozšířeným v Evropě) a jejich suverenita je pouze negativní, tedy v rozporu se suverenitou moderního státu. Populacím kvazi států se nedostává benefitů spojených tradičně s nezávislou státností – chybí zde ochrana lidských práv, poskytování socioekonomického blahobytu, odpovědná politická vůle či institucionální autorita (Jackson, 1990: 1–21).

Další kategorií je rozpadající se stát. V knize *When States Fail* není tento stát popsán tak detailně jako ostatní typy. Rotberg ho označuje jako podkategorii slabého státu, který ještě nedošel do stádia rozpadu (Rotberg, 2004: 4). Dále uvádí, že

⁸ Rotberg (2009c: 17–18) tvrdí, že „nespoutaná korupce“ v rozvojových státech ohrožuje lidská práva a vládu práva.

rozpadající se státy se vyznačují zkorumpovanými vládci, domácí i zahraniční investice klesají a mizí pracovní místa. HDP na osobu klesá a zhoršuje se úroveň služeb. Lídři státu nerespektují demokratické normy a zasahují do legislativy a byrokracie nad rámec svých pravomocí. Média a soudnictví ztrácí svou nezávislost. Schopnost státu distribuovat veřejné služby se snižuje (Rotberg, 2004: 22–25). Paul Collier, další z klíčových autorů teoretických východisek této práce, definuje rozpadající se stát jako „nizkopříjmovou zemi, kde jsou ekonomické politiky, instituce a vládnutí tak chabé, že růst je vysoce nepravděpodobný“ (Collier – Chauvet, 2005: 4).

Další kategorií jsou rozpadlé státy.⁹ Pro tyto státy je typický stálý charakter násilí – intenzita násilí je vysoká a státy jsou hluboce konfliktní. Často zde bojují soupeřící frakce, obvykle vládní jednotky na jedné straně a ozbrojená protivládní skupina či skupiny na straně druhé. Občanské války v rozpadlých státech častokrát souvisí s etnickým, lingvistickým či náboženským nepřátelstvím. Je ovšem nutno dodat, že heterogenita obyvatelstva je spíše než příčina selhání činitelem přispívajícím k této situaci. V rozpadlých státech se často bojuje o zdroje přírodního bohatství. Režimy vládnoucí v takových státech často zneužívají své vlastní voliče a diskriminují, či přímo pronásledují, své občany či jejich část, kterou považují za nepřátelskou. Centrální vláda málokdy kontroluje celé své území. Režim obvykle kontroluje území hlavního města a okolí, zatímco do periferních regionů jeho moc již nedosahuje. V těchto částech území roste kriminální násilí a bezpráví. Obyčejné policejní síly jsou paralyzované. Stát není schopen poskytnout všem svým obyvatelům bezpečí, a ti se mohou obracet na soukromé vojenské společnosti. Jak je z výše řečeného vidět, rozpadlé státy poskytují pouze velice limitované množství základních veřejných statků. Roli státu jako jejich dodavatele a distributora na sebe mohou přebírat i jiní aktéři. Takový stát bychom dle měřítek západní společnosti neoznačili za demokratický – chybí zde demokratická debata i instituce. Hlavní roli má exekutivní moc, v jejímž čele se nachází líder nejsilnější politické strany. Soudní moc je na ní závislá a občané se nemohou spolehnout na soudní systém. Armáda rozpadlého státu

⁹ O rozpadlých státech píše také např. Gros (1996). Dle něj rozpadlé státy nedokážou udržovat vnitřní mír, kontrolovat dobře celé území a zajistit distribuci veřejných statků. Gros rozpadlé státy dělí do pěti kategorií: anarchistický stát, stát přízrak, anemický stát, ukořistěný stát a rozpadlý stát in vitro. Asociace, které Gros spojuje s rozpadlými státy, jsou špatný výkon hospodářství, autoritářství, militarismus či degradace životního prostředí.

je obvykle vysoce zpolitizovaná, infrastruktura a fungování služeb se rozpadají, státy se ekonomicky hroučí a upadají v chaos. Legitimita vládců a státu samotného prudce klesá (Rotberg, 2004: 5–9).

Poslední kategorií je tzv. zhroucený stát, který, jak uvádí Rotberg (2004: 10), je vzácnou a krajní formou rozpadlého státu. Rotberg (2004) zhroucený stát podrobněji nepopisuje. Akinrinade (2009: 27) tvrdí, že zhroucený stát se dá obecně popsat jako extrémní verze rozpadlého státu; což tvrdí i Rotberg. Akinrinade uvádí, že zhroucený stát je takový stát, který se vyznačuje stavem, kdy se struktura, autorita, právo a politický řád rozpadly. Podrobnější definici rozpadlého státu uvádí Zartman (1995: 5): „[...] stát je paralyzován a nefunkční: zákony nejsou vytvářeny, není zachován pořádek, není zesílena sociální soudržnost. Jako symbol identity, [stát] ztratil svou moc udělovat jméno svému lidu a význam jejich sociálnímu jednání. Jako území, již dále není zajištěna bezpečnost a zaopatření centrální suverénní organizací. Jako autoritativní politická organizace, ztratil svou legitimitu, která je tedy k mání, a tak ztratil své právo velet a řídit veřejné záležitosti“.

1.2 Veřejné statky

Rotberg (2004: 1) tvrdí, že v současné době je světový řád tvořen národními státy, které jsou jeho hlavním prvkem. Vzhledem k roli, kterou národním státům přisuzuje, slabost států dle něj „ohrožuje samotné základy tohoto systému“ (Rotberg, 2004: 1). Moderní národní státy mají uspokojovat požadavky svých občanů a jsou zodpovědné za distribuci veřejných statků osobám, které žijí na jejich území (Rotberg, 2004: 2).

Státy dle Rotberga (2004: 2) mohou být úspěšné, či naopak selhat v mnoha ze svých funkcí. Ale to, co odlišuje silné státy od slabých (a případně následně slabé státy od rozpadajících se, rozpadlých či zhroucených států) je to, jak účinně jsou schopny zajistit distribuci těch nejdůležitějších veřejných statků. „Politické statky jsou takové neurčité a těžko vyčíslitelné nároky, které občané jednou žádali na suverénech, a nyní na státech“ (Rotberg, 2004: 2). Veřejné statky, které má stát poskytovat svým občanům, dodávají obsah společenské smlouvě mezi ovládanými a vládoucími (Rotberg, 2004: 2; Rotberg, 2009b: 114).

Rotberg píše, že veřejné statky jsou hierarchizované (Rotberg, 2004: 2–3; Rotberg, 2009b: 114–115). O hierarchizaci úloh, které má stát plnit, mluví i Francis Fukuyama (2004: 18–19), který zmiňuje veřejný pořádek, obranu před vnějším nepřítelem a zajištění zdravotní péče a vzdělávání. Fukuyama také tvrdí, že minimální funkcí státu má být vytvoření statků vhodných pro společnost, jako jsou obrana, vláda zákona a pořádku, ochrana vlastnictví a veřejná zdravotní péče. Na samém vrcholu hierarchie veřejných statků je bezpečnost, především pak zajištění lidské bezpečnosti. Bezpečnost jakožto politický statek je tedy tím klíčovým a zásadním, který má stát poskytovat (Klare 2004: 77). Tato funkce státu v sobě zahrnuje to, že stát by měl občany chránit před invazí ze zahraničí, před ztrátou státního území, stát by měl odstraňovat domácí hrozby a útoky na domácí pořádek a společenskou strukturu země, bránit trestným činům a dalším nebezpečím, které ohrožují lidskou bezpečnost. Stát má zároveň zprostředkovat prostor občanům k tomu, aby mohli řešit své neshody ať už se státem samotným, či se svými spoluobčany takovým způsobem, aby se neuchylovali k metodám, při kterých se používá násilí či jiné formy fyzického donucení. Pokud je ve státu vysoký stupeň vnitřního násilí, činí ho to náchylný k selhání, pokud již takový stát rozpadlým skutečně není. Na druhou stranu, samotné násilí není nezbytnou podmínkou selhání státu, stejně tak absence takového násilí neznamena, že stát nemůže být rozpadlý. Jak píše Rotberg (2004: 2–4), při zařazení státu do jedné z kategorií je nutné posuzovat, do jaké míry je jeho profil jako rozpadajícího se či rozpadlého státu jeho opravdovou součástí jako celku.

Rotber (2004: 3) dále tvrdí, že další politické statky mohou být úspěšně distribuovány pouze tehdy, pokud je obyvatelům zajištěna a udržována rozumná míra bezpečnosti. Další z klíčových veřejných statků je poskytování „předvídatelných, rozpoznatelných a systematizovaných metod rozhodování sporů“ spolu s regulací zvyků a norem dané společnosti (Rotberg, 2004: 3). Rotberg zde mluví o postupech, které tvoří vymahatelný soubor právních předpisů, včetně zabezpečení majetkových práv a efektivního soudního systému. Účast v politice je dalším z klíčových veřejných statků. Rotberg hovoří o účasti v politickém procesu, která je plně svobodná a otevřená. Tento veřejný statek je doprovázen základními svobodami, a to právem účastnit se politiky a kandidovat do politického úřadu; respektem a podporou

zákonodárcům a soudcům; tolerancí k odlišným názorům a základními občanskými a lidskými právy (Rotberg, 2004: 3; Rotberg, 2009b: 114–115).

Rotberg dále uvádí výčet dalších veřejných statků, o kterých říká, že jsou obvykle zajišťovány státy (a zároveň očekávány od jeho občanů).¹⁰ Řadí sem lékařskou a zdravotní péči; školy a vzdělávací instituce; silnice, železnice, přístavy a další dopravní a technickou infrastrukturu; komunikační sítě; peněžní a bankovní systém; přínosné fiskální a institucionální podmínky, za kterých mohou občané sledovat své podnikatelské cíle a potencionálně prosperovat; prostor pro vzkvétání občanské společnosti; metody pro sdílení environmentálních statků. Toto je tedy sada veřejných statků, seřazených (přibližně) sestupně od nejdůležitějších dle Rotberga, které dohromady tvoří sadu měřítek, dle kterých mohou být moderní národní státy děleny na silné, slabé či státy, které selhaly (Rotberg, 2004: 2–4; Rotberg, 2009a: 4).

1.3 Indikátory selhávání

Proces rozpadu státu a jeho přeměny od slabého státu k jeho selhání je provázen mnoha vážnými chybami a opomenutími ze strany centrální vlády. Nicméně je třeba zdůraznit, že tento proces není jednosměrný. Rozpadlý stát se sice může zcela zhroutit, ale také se může stát opět selhávajícím či slabým státem. I zbídačené země, které mají mnoho predispozic k selhání, nakonec selhat nemusí. Selhání není předurčené, i když například stát vznikne spolu se zděděnou slabostí.¹¹ Slabé státy, které jsou schopné sledovat vhodně přijatá a citlivá makroekonomická a fiskální pravidla, se časem stávají silnějšími. Naopak iracionální rozhodnutí týkající se ekonomiky země omezují státní kapacity (Rotberg, 2004: 20; 29).

Rotberg (2004: 21) zmiňuje v souvislosti s příčinami selhání výzkum Daniela Estyho a jeho kolegů. Esty a kolektiv (1999) zkoumal celkem 75 proměnných, které mohou značit selhání státu. Z těchto indikátorů se tři vyznačují silnou pozicí. Zprvé, selhání státu je pravděpodobnější, pokud daný stát uplatňuje uzavřený ekonomický

¹⁰ O zajišťování veřejných statků státem a jejich očekávání od občanů mluví i Fukuyama (2004), který dělí státy dle síly státních institucí a šíře zajišťování statků. Fukuyama tvrdí, že ne každý stát se silnými institucemi poskytuje také širokou škálu statků a služeb (například USA) – tedy ne každý silný stát chce poskytovat celé spektrum statků a ne každá společnost to od státu očekává.

¹¹ O zděděné slabosti mluví i Gros, který takové státy označuje za *in vitro* státy, což znamená, že tyto státy byly rozpadlé ještě předtím, než byl proces dotvoření státu konsolidovaný. Za takové státy označil Bosnu a Hercegovinu, Angolu a Mosambik (Gros, 1996: 461).

system, tedy, když otevření se mezinárodnímu obchodu je velmi nízké či přímo neexistující. Zadruhé, selhání je pravděpodobnější, pokud je dětská úmrtnost vysoká (přesněji pokud podíl zemřelých dětí na tisíc živě narozených dětí je vyšší než mezinárodní střední hodnota). Konečně, třetí indikátor je nedemokratičnost státu. Esty a kolektiv udává, že nízký HDP na osobu, zvláště pokud navíc ještě klesá, je velice podobně silný indikátor jako dětská úmrtnost (Esty a kol., 1999: *passim*; Rotberg, 2004: 21).

Nicméně Rotberg (2004: 21) je toho názoru, že vysoká míra dětské úmrtnosti pravděpodobně nebude spojena s rizikem selhání státu. Rotberg by tento indikátor zařadil až za určité politické a ekonomické změny, které považuje za významnější ukazatele tendence k selhání. Dle něj jsou právě ekonomické a politické signály, spolu s počtem mrtvých osob, které zemřely v následku boje, vhodnějšími varovnými indikátory selhávání státu. Mezi tyto ekonomické signály patří vysoká korupce, úpadek domácích i zahraničních investic, nedostatek pracovních míst, klesající osobní příjmy, nedostatek zahraniční měny, ale i třeba jídla, zdravotních služeb či pohonných hmot. Nebezpečné politické signály jsou takové, kdy vládnoucí režim porušuje demokratické normy, zasahuje do soudní nezávislosti, cenzuruje sdělovací prostředky a omezuje občanskou společnost. Veřejné statky se stávají vzácnými a často jsou přístupné pouze vládnoucí elitě a jejich nejbližším (Rotberg, 2004: 22–25).

Třetí signál je dle Rotberga úroveň násilí. „Jakmile míry národní lidské bezpečnosti klesají, pravděpodobnost selhání stoupá“ (Rotberg, 2004: 25). Jak již bylo řečeno, selhání státu není předurčené. Tyto indikátory tedy neposkytují přímý a jistý důkaz, že stát slábne, či že přímo směřuje ke svému pádu. Uvážíme-li však tyto indikátory souhrnně, poskytují důležité varování, že se tak stát může (Rotberg, 2004: 25). Tímto se vracíme k tomu, že výzkum slabých, rozpadajících se a rozpadlých států je zatím stále nedostatečný.

Co lze udělat, pokud stát sestoupil z kategorie silného státu na pomyslné ose rozpadu níže? Prvním cílem by mělo být ukončení bojů, následované odzbrojením a demobilizací bojovníků. Následují tři základní cíle, a to nastartování ekonomiky země, (znovu)zavedení právního státu, a zapojení občanské společnosti. Jsou potřebné takové kroky, které vytvoří fiskální a makroekonomickou stabilitu, zajistí řádné výplaty

úředníkům a policistům a vytvoří pracovní místa pro obyvatele země. Soudní systém by měl být mezi prvními institucemi, které budou (znovu)vytvořeny. Dále je důležité zajistit dopravní infrastrukturu a komunikační sítě zahrnující svobodné sdělovací prostředky (Rotberg, 2004: 33–37).

Rozpadající se, rozpadlé a zhroutené státy většinou prošly ztrátou fyzického a lidského kapitálu a odlivem investic (Rotberg, 2004: 38). Rotberg (2004: 38) tvrdí, že aby byl ekonomický růst udržitelný, je třeba ho postavit právě na investicích do lidských zdrojů. Snodgrass navrhuje ekonomickou obnovu provedenou ve třech bodech, a sice finanční stabilizaci, rehabilitaci a rekonstrukci, a rozvoji. Vláda státu by měla učinit takové kroky, které povedou k takovému makroekonomickému prostředí, které bude umožňovat a napomáhat ekonomickému růstu. V této počáteční fázi by také měla být liberalizována zahraniční obchodní politika daného státu. Dále je důležité obnovit infrastrukturu, obnovit či vybudovat lékařské a vzdělávací systémy a veřejné instituce. Zařetí byl měl stát vytvořit takové ekonomické, politické a právní prostředí, v kterém může soukromý sektor přispívat k prosperitě a růstu. Diverzifikace ekonomiky je významným prvkem napomáhajícím obnově a posílení státu (Snodgrass, 2004: 259–262).

Hovoříme-li o slabosti státu, je nutné zmínit charakter sousedních států, neboť země jsou ovlivňovány svými sousedy. Rozpadající se a rozpadlé státy jsou často zdrojem uprchlíků, kteří přirozeně nejdříve prchají do sousedních států. Pokud na území navíc působí povstalecká hnutí, může se stát, že jejich aktivity se přelíží přes hranice. Clapham (2004: 88) tvrdí, že rozpad státu se ve většině Afriky stal, či stále je, regionálním problémem. Jako příklady uvádí oblasti Afrického rohu, oblast Velkých jezer, či jižní Afriku. Clapham pokračuje, že v Africe je mnoho dobře vybavených (*well-endowed*) států, které ale podivuhodně selhaly během procesu dosahování rozvinutosti vzhledem ke skutečnosti, že by se to dalo s jejich zdroji očekávat (Clapham, 2004: 88–89). Známé příklady vývozu diamantů z Angoly či Sierry Leone či špatný ekonomický výkon některých afrických zemí vyvážejících ropu jsou dobře známé. Clapham (2004: 89) je toho názoru, že dobrý výkon ekonomiky státu je nutné doplnit korespondujícím rozvojem politických institucí, pokud chceme, aby byly dobré ekonomické výsledky udržitelné. Pokud mluvíme o příkladech, kde se potkalo

bohatství přírodních zdrojů a navzdory tomu politická nestabilita, Clapham (2004: 89) zde vidí vzájemný vztah mezi rentiérským státem¹² (*rentier state*), neopatrimonialismem¹³ a špatným vládnutím (*bad governance*).

Nicolas van de Walle napsal kapitolu věnující se ekonomickým okolnostem selhání státu. Autor zkoumá ekonomické faktory, které činí státy náchylnější k selhání a také zmiňuje výsledky výzkumu Daniela Estyho a jeho kolegů, který se zaměřoval na slabé a selhávající státy, a nazývá stupeň obchodní otevřenosti jako indikátor, který nejvíce vysvětluje selhání státu (van de Walle, 2004: 98).

Autor vyzdvihuje fiskální kapacity a schopnost vybírání daní jako ty nejdůležitější institucionální schopnosti v případě slabých států. Efektivní vybírání daní může napomáhat státu udržovat veřejnou infrastrukturu a tím vykonávat zodpovědně funkce státu. Úroveň vybírání daní tedy do značné míry určuje, nakolik může stát tyto aktivity vykonávat. Získávání fiskálních zdrojů souvisí s ekonomickou strukturou země. Například ekonomiky založené na zemědělství, kde jsou navíc roztráštěné trhy se slabými institucemi, činí zdanění složitější. Dále, efektivita fiskálních nástrojů je snižována, pokud je země charakterizována nízkou hustotou obyvatel, nízkou úrovní urbanizace a obtížným terénem. Nízká hustota obyvatel oslabuje státní struktury z toho důvodu, že takové země se spravují obtížněji, zvláště pokud jsou to navíc země svou rozlohou velké. V takových ekonomikách je vybírání daní obtížnější, protože je zde často nízká přidaná hodnota zboží a příliš vysoká spotřeba produkce přímo na farmách (van de Walle, 2004: 98–99). Ekonomická struktura tedy ovlivňuje kapacity vlády v získávání fiskálních zdrojů. Obecně platí, že fiskální nástroje v nízkopříjmových zemích nejsou ekonomicky výkonné – náklady vynaložené na vybrání daní jsou příliš vysoké. Van de Walle (2004: 100) uvádí, že je

¹² Takový stát je charakterizován tím, že ekonomika závisí na vnějších, tedy zahraničních příjmech (*rents*), což ji zároveň odrazuje od silného vnitřního výrobního sektoru, a tím, že vláda je základní příjemce vnějších příjmů (Beblawi dle Adogamhe, 2011: 228). Tyto příjmy, zpravidla z přírodního bohatství, určují charakteristiku ekonomiky, ale i státních institucí a přístup vlády ke svým obyvatelům (Meissner, 2010: 9). Budoucí výnosy v rentiérských státech nejsou závislé na moudře provedených reinvesticích, v těchto státech chybí konkurenční tlak. Typické pro takové země je, že vládnoucí elity utrácí zahraniční příjmy způsobem, který posiluje jejich mocenskou pozici a přístup k nim. Výsledkem tohoto jednání je ovšem to, že ve státě není zajištěn dlouhodobý a udržitelný společenský a ekonomický rozvoj a dochází k oslabení státních institucí (Beck dle Meissner, 2010: 10). Primární zdroj příjmů státu není z daní, ale z příjmů plynoucí ze zahraničí, např. z rozvojové spolupráce (Harneit-Sievers dle Adogamhe, 2011: 228–229). Ekonomika státu díky těmto příjmům funguje, aniž by k tomu stát nějak zásadně přispíval.

¹³ Vysvětlení a definování pojmu neopatrimonialismus se věnuje podkapitola 3.4.

zde jedna důležitá dimenze, a to pokud je v zemi na kapitál náročný těžební průmysl – tento sektor není složité zdanit a státu z něj tedy plynou vysoké příjmy.

O daních mluví i Michael Klare. Aby byl stát schopen zabezpečit bezpečnost svým obyvatelům a zachoval společenskou stabilitu, je potřeba, aby byl schopen vykonávat úkony jako je výběr daní či regulace výroby. Zároveň má stát neustálý závazek ochránit obyvatelstvo před náhodným či neautorizovaným násilím. Pokud stát není schopen této povinnosti dostát, jeho autorita upadá a selhání se stává pravděpodobnějším (Klare, 2004: 117).

Van de Walle (2004: 101) dále v textu ale také upozorňuje, že na schopnosti státu by nemělo být nahlíženo jako na charakteristiku, která je státu dána nevyhnutelně zvnějšku prostřednictvím přírodních zdrojů či geografických omezení. Autor naznačuje, že výrazně mnoho vlád v Africe podcenilo zdroje, aby získalo tuto schopnost a podcenilo budování kapacit a účinných institucí. Africké vlády také často prostřednictvím patronátů nad různými jedinci či skupinami oslabují státní správu.¹⁴ Toto obratem oslabuje způsoby získávání příjmů pro stát. Autor o tomto způsobu tvoření politiky tvrdí, že je politicky motivované a má za důsledek ekonomicky iracionální volby politik, které spustí ekonomické problémy, či přímo krizi, což následně stát ještě více oslabí. Vliv těchto faktorů v subsaharské Africe je dle autora výrazný (van de Walle, 2004: 101).

Autor se staví kriticky k tzv. prokletí zdrojů (*resource curse*)¹⁵, neboť tvrdí, že nerostné suroviny jsou snadným zdrojem příjmů, a tudíž zvyšují ekonomickou aktivitu, protože tyto zdroje mají za následek vyšší veřejnou spotřebu a více veřejných investic. Neodmítá však názor, že přítomnost nerostných zdrojů může být příčinou politické nestability a konfliktu. Dle něj je ale mnohem pravděpodobnější, že zisky a příjmy z těchto zdrojů budou pro stát užitečné, a to i přes případné značné zpronevěření části těchto příjmů skrze renty či korupci (van de Walle, 2004: 102).

Van de Walle (2004: 105) tvrdí, že špatné makroekonomické politiky mohou mít ničivý vliv na schopnosti státu. Naopak u států, jejichž cílem je rozumná

¹⁴ O patronátech je více informací uvedeno v podkapitole 1.4.2 a dále zejména v souvislosti s případovou studií Zimbabwe.

¹⁵ Předpokladem tohoto konceptu je, že je zde spojitost mezi hojností přírodních zdrojů a ekonomickým růstem. Ačkoli jsou některé země obdařeny velkým přírodním bohatstvím, jsou chudé, a distribuce příjmů z nerostných surovin se neodrazí na blahobytu země (Friedman, 2006: 31).

makroekonomická politika, a které se starají o udržitelnou fiskální politiku – ač to mohou být státy slabé – je pravděpodobné, že se jejich instituce stanou v budoucnu silnějšími. V teoretické rovině, jak tvrdí autor, takové vyrovnané politiky přispívají k rychlejšímu ekonomickému růstu, to povede k vybrání vyšších příjmů státem, což bude mít za následek to, že rozpočty a ekonomické plány se stanou pravděpodobně racionálními. Stabilní kupní síla povede ke stabilitě, která podpoří investování, a investice následně přispějí k růstu. Druhá teoretická situace představuje špatné makroekonomické politiky, které vlády provádějí z politických či ideologických důvodů, a které ústí do fiskálních deficitů, nevyrovnané platební bilance a poklesu veřejných investic ve snaze omezit státní výdaje. Veřejné výdaje jsou často dávány na úplatky, renty a patronáty, tato situace odrazuje kvůli nestabilitě zahraniční investory, kteří raději svůj kapitál investují jinde a vlády na vzniklou situaci reagují rozpočtovými deficity. Kupní síla populace se zmenšuje. Tyto špatné politiky mohou vyústit v selhání státu, v situaci, kdy distribuce veřejných statků upadá, či již zcela přestala. Van de Walle ale zároveň dodává, že špatné politiky nemusí vyústit přímo k selhání státu (van de Walle, 2004: 105–107).

Příspěvek tohoto autora ve sborníku lze shrnout tak, že je spíše méně, než více pravděpodobné, že slabé nízkopříjmové státy selžou kvůli bohatství přírodních zdrojů, protože příjmy z nich mohou pomoci vybudovat životaschopné státní instituce. Faktory, které mohou, ale nemusí, zemi činit zranitelnější k selhání, je nízká ekonomická aktivita, nízký stupeň urbanizace a nízká hustota populace. Vliv těchto charakteristik sílí, pokud státní elity neusilují o rozvoj a chovají se neopatrimoniálně (van de Walle, 2004: 112).

Kapitola autorky Rose-Ackerman se zabývá vztahem mezi právem a slabostí státu. Právní stát na jedné straně vytváří zákonné limity pro občany, a na druhé straně stanovuje omezení pro politický režim (Rose-Ackerman, 2004: 182). Rose-Ackerman uvádí dva zdroje slabosti státu. První je autokratický vládce, který pevně řídí zemi a jeho vláda je provázená vysokou mírou korupce. Druhý druh slabého státu se vyznačuje přetrvávající nízkou úrovní schopností státu. Příčinou může být dlouhodobá ekonomická stagnace či období následující po selhání státu. V obou těchto případech není systém postaven na silných zákonech a často mu chybí nezávislé soudnictví.

Takto vedené systémy bez právního státu mohou začít rychle selhávat až rozpadat (Rose-Ackerman, 2004: 181–183). Rose-Ackerman (2004: 183) uvádí jako důležitý prvek obnovy padlého státu právo a fungující právní stát. Je třeba ustanovit takový právní systém, v kterém mohou soukromé ekonomické aktivity vzkvétat. Nezbytnou podmínkou pro ekonomický růst je právo na soukromý majetek (Rose-Ackerman, 2004: 189–190).

1.4 Čtyři pasti Paula Colliera

Knihy Paula Colliera pojednává o skupině rozvojových zemí, které v minulosti byly, či stále jsou, na samém dně globálního ekonomického systému. Tyto země ekonomicky nerostou a zaostávají za zbytkem světa. Některé z nich se přímo hroubí či rozpadají (Collier, 2007: x). Skupina rozvojových zemí¹⁶, na které se Collier zaměřuje, je definována tím, že jednotlivé země jsou chyceny do jedné či více z celkem čtyř tzv. pastí.

Collier říká, že chudoba ve své podstatě není pastí. Autor tvrdí, že společnosti jsou schopné postupně se z chudoby dostat. Důvodem, proč se některým povedlo se pozvednout, a jiným ne, jsou čtyři pasti (Collier, 2007: 5). Collier (2007: passim) zdůrazňuje čtyři pasti, kterým není ve výzkumu věnována taková pozornost – jsou jimi tzv. past konfliktu (*conflict trap*), past přírodních zdrojů (*natural resource trap*), to, že je země vnitrozemská a obklopená špatnými sousedy (*landlocked with bad neighbour*) a past špatného vládnutí v malé zemi (*bad governance in a small country*). Žádná z těchto pastí není neodvratitelná (Collier, 2007: passim).

Collier souhrnně země, které se „chytily“ do jedné či více pastí, označuje jako tzv. dolní miliardu (*bottom billion*). Autor identifikovat 58 takových zemí, které vězí v pasti. Jejich populace dohromady tvoří téměř miliardu osob, přičemž 70 % z nich žije v Africe. Typické pro tyto země je jejich malá velikost a velice nízký příjem na osobu. Průměrný příjem na osobu v zemích dolní miliardy je jedna pětina průměrného příjmu na osobu v ostatních rozvojových zemích (Collier, 2007: 7–10). Collier (2007: 178) udává, že „mnoho [zemí] dolní miliardy je bohatých na zdroje a chudých na

¹⁶ Collier nikde neuvádí plný seznam zemí, které on sám řadí do tzv. dolní miliardy, protože se chce vyhnout jejich stigmatizaci. V průběhu knihy ovšem jmenuje mnoho příkladů zemí, které byly, či stále jsou součástí dolní miliardy, a dodává, že tyto země jsou koncentrovány v Africe (Collier, 2007: 3–7).

politiku“. Pro státy dolní miliardy stále existuje možnost, že svým pastem uniknou; není nereálné se jich zbavit, pouze to není snadné (Collier, 2007: 79).

1.4.1 Past konfliktu

Konflikt ve společnosti není neobvyklý. Čím se ale vyznačují konflikty v zemích dolní miliardy, je jejich forma. Některé se potýkají s opakovanými násilnými boji o moc, s protivládním násilím, občanskými válkami či puči. Tyto formy konfliktu se často opakují (Collier, 2007: 17).

Je zde několik faktorů, které činí zemi náchylnou k vnitřnímu konfliktu. Zaprvé je to nízký příjem na osobu. Zadruhé, pomalý ekonomický růst, či ještě hůře stagnace anebo dokonce záporný ekonomický růst. Zatřetí jsou rizikovým faktorem přírodní zdroje, respektive závislost ekonomiky na vývozu primárních komodit (Collier, 2007: 20–21). Závislost zemí na malém počtu primárních produktů, které tvoří velký podíl příjmů, zmiňuje také Clapham (2004: 89) jako častý problém afrických států. Peníze z těchto zdrojů pomáhají konflikty financovat a někdy jsou přímo tím, čím je konflikt motivován (Collier, 2007: 32). Chudoba, ekonomická stagnace a závislost na primárních surovinách jsou sice typické pro země dolní miliardy, ale neznamena to, že země s těmito charakteristikami je automaticky chycená do jedné ze čtyř pastí (Collier, 2007: 34). Collier (2007: 32) tvrdí, že země, která začala svou nezávislost s těmito třemi ekonomickými charakteristikami, má pravděpodobnost 1:6, že během první dekády své existence upadne do vnitřního konfliktu. Pokud ale země začne dostatečně růst, dříve než se „chytne“ do některé z pastí, pomáhá tím snížit riziko konfliktu. Díky růstu poté může zvyšovat úroveň příjmů, což dále může napomoci diverzifikovat export země (Collier, 2007: 32).

1.4.2 Past přírodních zdrojů

Past přírodních zdrojů je paradoxní případ. Collier (2007: 38) tvrdí, že pokud chudá země objeví hodnotné přírodní zdroje, pouze výjimečně je to začátek cesty k prosperitě. V kontextu chudé země často příjmy z bohatství přírodních zdrojů ve výsledku snižují ekonomický růst, a to z toho důvodu, že takové země mnohdy kvůli vysokým příjmům plynoucím z přírodních zdrojů opomíjejí ostatní ekonomické aktivity. Tyto země nevyužívají své bohatství k růstu a nerozvíjejí se nijak v ostatních směrech.

Toto je také označováno jako tzv. prokletí zdrojů (*resource curse*) či termínem nizozemská nemoc (*Dutch disease*)¹⁷ (Collier, 2007: 38–39). Prostřednictvím těchto pojmů ekonomové již několik desítek let poukazují na to, že hojnost přírodních zdrojů může ovlivnit ekonomiku a politiku země negativním způsobem. Náhlý a rychlý příliv peněz z přírodního bohatství má v tomto případě za následek deindustrializaci země. Díky příjmům z přírodního bohatství také posiluje měna státu, což má za následek, že vývoz výrobků se stává stále méně konkurenceschopný, a naopak dovoz zboží je najednou výhodný a levný. Kupní síla obyvatel se obvykle díky náhlým příjmům zvyšuje, a zvyšuje se import zboží, která má za důsledek pokles výrobního průmyslu na domácím trhu (Friedman, 2006: 31).

Co je typické pro společnosti dolní miliardy v kontextu bohatství přírodních zdrojů, je to, že zisky z nich ohrožují demokratické fungování státu (Collier, 2007: 42). Vlády těchto zemí málokdy využijí příjmy z přírodních zdrojů k investování. Vládnoucí elita chce zpravidla vyhrát volby. Vysoké příjmy vedoucí představitelé státu či vlády proto často využívají k politice patronátu. Collier (2007: 44–45) tuto politiku popisuje tak, že je zde cíl získat co nejvíce hlasů za co nejnižší náklady. Pod politikou patronátu se ale politická strana vládnoucí skupiny nesnaží hlasy pro sebe získat poskytováním různých veřejných služeb, ale právě patronátem. Voliči jsou uplácani veřejnými penězi. Tyto peníze pocházejí z veřejných i tajných fondů, které jsou financovány zisky z přírodních zdrojů. Collier tedy tvrdí, že v tomto případě je politika patronátu méně nákladná za účelem zvítězí ve volbách, než poskytování veřejných služeb a statků (Collier, 2007: 44–45). Závěrem Collier dodává, že ve státech, kde není efektivní kontrola veřejné moci, či efektivní systém brzd a protivah, je společnost vystavena riziku politiky patronátu (Collier, 2007: 42–46).

1.4.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy

Collier (2007: 54) uvádí, že ačkoli zde není rovnice mezi vnitrozemským státem a chudobou, 38 % lidí žijících v dolní miliardě se nachází ve státech, které jsou vnitrozemské. Vnitrozemské země čelí mnohem vyšším nákladům na dopravu oproti zemím, které mají přístup k mořím a oceánům. Navíc, výše těchto nákladů je pro

¹⁷ Termín *Dutch disease* byl vytvořen v Nizozemí v 60. letech 20. století poté, co zde byly objeveny velké zásoby zemního plynu a následně poklesl výrobní průmysl v zemi (Friedman, 2006: 31).

vnitrozemské země závislá na tom, jak kvalitní dopravní infrastrukturu mají přímořští sousedé dané země (Collier, 2007: 54–55). Autor dále uvádí, že obecně platí pravidlo, že země mají prospěch z ekonomického růstu svých sousedů. Růst se přelévá v globálním průměru tak, že pokud sousední stát roste o jedno procento, země samotná roste díky tomu o 0,4 %. Collierův závěr je, že růst chudých vnitrozemských zemí často závisí na jejich sousedech. Pokud jsou tyto sousedé chyceni do některé z pastí, ovlivňuje to zemi a i ta může být chycena do pastí. Chudá, vnitrozemská země, která má vedle sebe špatné sousedy, má tendenci ke stagnování. Špatní sousedé obvykle nepředstavují vhodné místo pro export výrobků a služeb, ale jsou spíše jen mezistupněm na cestě ke světovým trhům (Collier, 2007: 56–58). Ačkoli rozvoj není tak snadný, pokud je země vnitrozemská, chudá a obklopená špatnými sousedy, i vlády těchto zemí mohou dosáhnout růstu. Collier (2007: 58–62) jmenuje několik strategií pro tyto země.

Jednou z možností je zapojení se do regionálního obchodního bloku, aby země snížila obchodní bariéry, kterým čelí. Integrace ekonomik zlepšuje ekonomický výkon země, a ten se může částečně přelít i k sousedům. Další ze strategií je otevření se letecké obchodní dopravě a internetovým službám a stání se v těchto oblastech konkurenceschopným. Elektronické služby mohou být vhodné pro vnitrozemské státy, jelikož zde vzdálenost ztrácí relevanci. Rozvoj venkova je dalším důležitým bodem. Vlády by také měly aktivně usilovat o získání dárců rozvojové pomoci, jelikož tendence k chudobě budou ve společnosti pravděpodobně ještě dlouhou dobu převládat (Collier, 2007: 58–62). Nakonec Collier opět opakuje to, že pasti nejsou předurčené. Pokud má i chudá a vnitrozemská země dobrou vládu, je zde mnohem větší pravděpodobnost, že zemi se bude dařit, ačkoli může i nadále sousedit se zeměmi, kde je vládnutí prováděno špatně (Collier, 2007: 62).

Výzkumu vnitrozemských rozvojových států se věnuje také analýza autorů Faye, McArthura, Sachse a Snowa (2004), kteří tvrdí, že vzdálenost od pobřeží a závislost na tranzitní přímořské zemi jsou důležitými faktory obecně slabého ekonomického výkonu těchto zemí. Autoři tvrdí, že vnitrozemské země mají horší výsledky v komponentech HDI oproti svým přímořským sousedům a patří mezi méně rozvinuté státy v regionu ve srovnání s přímořskými zeměmi. Kromě závislosti

vnitrozemských zemí na dopravních trasách jiných – přímořských – států mohou vnitrozemské země záviset také na stavu a kvalitě dopravní zahraniční infrastruktury, na politických vztazích se sousedy, na míru a stabilitě v tranzitních zemích a na administrativních překážkách souvisejících s přepravou (Faye – McArthur – Sachs – Snow, 2004: 33–43).

1.4.4 Špatné vládnutí v malé zemi¹⁸

Vládnutí a ekonomické politiky mají vliv na ekonomický růst země. Avšak špatné politiky a vládnutí nemusí být nutně pastí, společnosti se mohou poučit z jejich selhání. Mnoho jich tak již učinilo a změnilo svou politiku. Pokud však kvalita vládnutí a ekonomických politik klesne pod určitou úroveň, ze země se stává rozpadající se stát (Collier, 2007: 64–68). Collier zkoumal, zda se rozpadající se státy mohou pozvednout sami od sebe, tedy bez aktivního vnějšího přičinění. Jsou zde tři charakteristiky, které jsou důležité při zvažování toho, zda se v rozpadajících se státech objeví obrat k lepšímu. Země tím pravděpodobněji dosáhne udržitelného (tj. v období alespoň pěti po sobě jdoucích letech) obratu k lepšímu, čím má početnější populaci, větší podíl vzdělaného obyvatelstva (ekvivalent střední školy) a pokud v nedávné době prožila interní konflikt¹⁹ (Collier, 2007: 69–71). Pravděpodobnost toho, zda začínající obrat k lepšímu v rozpadajícím se státu bude úspěšně dokončen, se notně zvyšuje s tím, pokud v zemi roste příjem na osobu, má hodně obyvatel a větší podíl vzdělané populace (Collier, 2007: 72).

1.5 Komparační kritéria

Předkládaná práce je komparační studií dvou případů – států Botswany a Zimbabwe. Vývoj obou zemí bude sledován v časovém období od získání jejich

¹⁸ Na definici malých států v mezinárodních vztazích neexistuje shoda ani konsensus ohledně toho, co přesně velikost státu determinuje. Nicméně, kritéria, která jsou užívána, jsou mj. velikost populace a HDP země (Maass, 2009). Botswanu a Zimbabwe chápeme jako malé státy, jelikož objem jejich HDP v poměru ke světovému HDP je zanedbatelný (nižší než 2 % světového HDP) a počet jejich obyvatelstva je nízký. Botswana měla při získání nezávislosti méně jak milion obyvatel, v současnosti má 2 miliony obyvatel; Zimbabwe mělo v roce 1980 sedm a čtvrt milionu obyvatel, v současné době činí populace přibližně 13,7 milionu lidí (World Bank. Population Total. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=6>, 16. 2. 2014; World Bank. Population Total. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, 16. 2. 2014).

¹⁹ Ačkoli se tato charakteristika může zdát neobvyklá, Collier (2007: 70–71) tvrdí, že v takové situaci je v zemích větší pravděpodobnost provedení rozumných a potřebných reforem.

nezávislosti do současnosti²⁰. Tematicky jsou případy ohraničeny především komparačními kritérii a ekonomickým, sociálním a politickým vývojem států, neboť tyto oblasti jsme zvolili za klíčové při jejich sledování optikou slabé státnosti.

Je mnoho oblastí a kritérií, kterými lze na slabost státu nahlížet a zkoumat ji. Například Šmíd a Vaďura (2009: 45) poukazují na nárůst násilí, narušené fungování zejména legislativních institucí a na obecně špatnou ekonomickou situaci, při níž dochází k rozpadání infrastruktury. Tyto ukazatele se také shodují s tím, co bylo popsáno výše v této kapitole. Zatímco změny v ekonomické situaci země lze dobře demonstrovat pomocí makroekonomických ukazatelů, operacionalizace a měření násilí uvnitř státu či kvalitního fungování institucí je již obtížnější.

Komparační kritéria byla vybrána s ohledem na to, abychom je byli schopni operacionalizovat, měřit, a aby byly informace potřebné pro jejich ověření co nejvíce dostupné. Námi zvolená kritéria lze rozdělit do tří oblastí, které korespondují s tím, jak je rozdělil Rotberg, tedy do oblasti sociální, ekonomické a politicko-bezpečnostní (ačkoli se někdy mohou kategorie částečně překrývat). Kritéria korespondují s indikátory a situacemi, které byly zmíněné výše při výkladu dvou teoretických východisek diplomové práce.

Míra korupce, podíl HIV/AIDS nemocných v populaci a index lidského rozvoje²¹ byly vybrány jako komparační kritéria ze sociální oblasti. V ekonomické oblasti budeme sledovat výši inflace, HDP na osobu a rok a podíl primárních komodit na exportu. V politicko-bezpečnostní oblasti bude zkoumáno uplatňování principu legitimních²² a svobodných voleb, reálné naplňování občanských svobod a politických práv, a stupeň politického násilí uvnitř státu. Pokud není uvedeno jinak, komparační kritéria hodnotíme každoročně.

²⁰ Tedy do období let 2012 až 2013. V práci jsou využita nejnovější vydaná data, přičemž u některých kritérií jsou nejnovější informace za rok 2012, u jiných za rok 2013. Kde doposud není možné získat data pro rok 2013, uvádíme alespoň odhady, pokud byly zveřejněny.

²¹ Index lidského rozvoje (*Human Development Index*) vytváří Rozvojový program Organizace spojených národů (UNDP). K jeho sestavení jsou hodnoceny čtyři indikátory ze tří oblastí. Očekávaná délka života při narození je zkoumána v rámci aspektu zdraví. Dalším aspektem je vzdělání. K němu se vážou dva indikátory – předpokládaná a střední délka edukace. Posledním aspektem je životní standard, kde UNDP zkoumá HDP na osobu (UNDP. Human Development Index. <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>, 12. 8. 2013).

²² Legitimními volbami myslíme takový proces, kdy volby naplní jednu ze svých funkcí, a to legitimizaci politické moci (jako prostředek obnovení legitimacy zvolených zástupců na základě svobodné vůle voličů).

Podíl primárních komodit na celkovém exportu je hodnocen souhrnně za celé období nezávislosti států. Volby hodnotíme v období, kdy se v dané zemi konaly. Pro hodnocení míry korupce je užít index vydávaný organizací *Transparency International*. Tento index vyhodnocuje míru korupce ve veřejném sektoru a měří se na stupnici 0 až 100. Čím vyšší číslo, tím méně zkorumpovaná země.²³ Botswana a Zimbabwe jsou zde hodnoceny každoročně od roku 1998. Jsme si vědomi toho, že toto kritérium nepokrývá celé období nezávislosti, ale považujeme míru korupce za důležitý indikátor, který by měl být zahrnut v této práci; okomentování situace před rokem 1998 ovšem v textu nevynecháme. HDI byl měřen v letech 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005 až 2013, tedy tak často, jak údaje o zemích publikoval Rozvojový program OSN (UNDP).

Pro hodnocení naplňování občanských svobod a politických práv využíváme zpráv organizace *Freedom House*, která vydává již od roku 1972 každoročně zprávu Svoboda ve světě (*Freedom in the World*), kde hodnotí politická práva a občanské svobody. Politická práva a občanské svobody²⁴ se hodnotí na číselné stupnici 1 až 7 (Freedom House, 2013). Zprávy Svoboda ve světě měří individuální svobody v různých oblastech. Tyto zprávy neposkytují hodnocení vlád či jejich výkonů sami o sobě, ale zaměřují se na svobody, které připadají jedincům, a kladou důraz na to, zda jsou tato práva a svobody uplatňovány v praxi. Hodnocení 1 znamená nejvyšší stupeň svobody, hodnocení 7 nejnižší úroveň svobody. Dále zprávy řadí země do tří kategorií, a to na svobodné, částečně svobodné a nesvobodné.²⁵

²³ Do roku 2011 byla stupnice hodnocení 0 až 10, od roku 2012 se hodnotí na stupnici 0 až 100 (Transparency International. Corruption Perception Index 2012. <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>, 1. 9. 2013).

²⁴ Podkategorie práv a svobod se liší dle data vydání. Freedom House uvádí, že např. pro rok 2012 se zaměřil na schopnosti jedinců (1) svobodně se účastnit politického procesu, (2) svobodně hlasovat v legitimních volbách, (3) mít zástupce, kteří mu jsou odpovědní, (4) praktikovat svobody vyznání a projevu, (5) být schopen se svobodně shromažďovat, (6) mít přístup k zavedenému a spravedlivému právnímu státu a (7) užívat si sociálních a ekonomických svobod, včetně rovnému přístupu k ekonomickým příležitostem a práva vlastnit majetek (Freedom House, 2013).

²⁵ Do roku 2003 se míra svobody počítala jako průměr hodnocení politických práv a občanských svobod, kdy výsledek 1,0 až 2,5 byl hodnocen v kategorii svobodný, výsledek 3,0 až 5,5 jako částečně svobodný, a výsledek 5,5 až 7,0 jako nesvobodný. Od roku 2003 se tyto kategorie nově hodnotí tak, že země, které dosáhly průměru 3,0 až 5,0, jsou označeny jako částečně svobodné; země s průměrem 5,5 až 7,0 za nesvobodné (Freedom House, 2014; Freedom House. Methodology. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology>, 22. 8. 2013).

Stupeň politického násilí a represe²⁶ budeme zkoumat zaprvé prostřednictvím indexu Stupnice politického násilí (*Political Terror Scale*)²⁷, zadruhé prostřednictvím dat z *CIRI Human Rights Data Project*²⁸. Stupnice politického násilí hodnotí míru politického násilí a teroru od roku 1976. K hodnocení používá následující pětibodové stupnice. Úroveň 1: vláda práva je zabezpečena, lidé nejsou vězněni za své názory, mučení je výjimečné, politické vraždy extrémně výjimečné. Úroveň 2: je zde omezené množství uvězněných za nenásilné politické aktivity. Mučení a bití je výjimečné, politické vraždy vzácné. Úroveň 3: je zde značné politické zatýkání, popravy či politické vraždy a brutalita může být běžná, neomezené zadržování – bez či se soudním příkazem – je za politické názory akceptované. Úroveň 4: porušování občanských a politických práv se týká velkého množství obyvatel; vraždy, zmizení a mučení jsou běžnou součástí života. Navzdory četnosti je ale tato úroveň násilí zaměřena na ty, jejichž zájmy jsou ideové či politické. Úroveň 5: Teror je rozšířený na celou populaci, lídři společností nemají limity týkající se prostředků a důkladnosti pro ty, které pronásledují z osobních či ideologických důvodů.²⁹ Index *CIRI* je složen z více kritérií, přičemž je každé hodnoceno na stupnici 0 až 2. Pro přehlednost uvádíme slovní popis daného kritéria přímo v kapitolách týkající se případových studií.

Mimo výše uvedné je v práci použito také členění zemí, které pochází od skupiny Světové banky, index diverzifikace a koncentrace exportu a Giniho koeficient. Světová banka dělí země dle výkonu jejich ekonomiky na základě hrubého národního příjmu (HNP) na osobu (dříve byl jako indikátor používán HDP na osobu). Země jsou rozděleny následovně: nízkopříjmové (1 035 či méně amerických dolarů – USD); nižší střední příjem (1 036 až 4 085 USD); vyšší střední příjem (4 086 až 12 615 \$) a země s vysokými příjmy (12 616 USD a více).³⁰ Konference OSN o obchodu a rozvoji

²⁶ Rotberg (2007a: 16) tvrdí, že všechny rozpadlé státy jsou povahou represivní, ale ne všechny represivní státy jsou rozpadlé. Dle něj žádný zhroutený stát nemůže být represivní, jelikož zde chybí státní aparát, který by mohl represi vykonávat.

²⁷ Tento index byl vytvořen na půdě *University of North Caroline*. Je založen na ročních reportech vydávaných organizací *Amnesty International* a Ministerstvem zahraničí Spojených států amerických.

²⁸ Tento projekt byl vyvinut Davidem Cingarellim z *University of Connecticut* v Binghamtonu a Davidem Richardsem z *University of Connecticut*.

²⁹ Political Terror Scale. About the Political Terror Scale. <http://www.politicalterrorsscale.org/about.php>, 15. 9. 2013.

³⁰ World Bank. How we Classify Countries. <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>, 16. 9. 2013.

(UNCTAD) vydává od roku 1995 tzv. index koncentrace a diverzifikace exportu. Hodnoty indexu se měří na stupnici 0 až 1, přičemž čím je číslo bližší k hodnotě 1, tím méně je export daného státu diverzifikovaný a tím více koncentrovaný.³¹ Giniho koeficient měří na stupnici 0 až 1 nerovnost uvnitř státu, přičemž 0 značí dokonalou rovnost (všichni mají stejný příjem) a 1 znamená extrémní případ dokonalé nerovnosti (žádné dvě osoby nemají stejný příjem).

Dále budeme zjišťovat, jak na tom byly a jsou Botswana a Zimbabwe ve vztahu ke čtyřem Collierovým pastím za dobu od získání své nezávislosti do současnosti. Čtyři pasti dle popisu výše souvisí se slabou státností a mnoho komponentů, které činí stát náchylný k „chycení“ se do nich, bylo zmíněno v Rotbergově práci *When States Fail*. Toto zkoumání nám pomůže zhodnotit vnější a vnitřní faktory a vlivy na zkoumané případy, což bude posléze propojeno s odpovědí na výzkumnou otázku.

³¹ UNCTAD. Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2012. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/summary.aspx>, 13. 9. 2013.

2 Případová studie Botswany

Cílem této kapitoly je představit Botswanu v perspektivě teorie slabé státnosti. Po krátkém historickém exkurzu do dějin tohoto afrického státu navazuje část týkající se aplikace vybraných komparačních kritérií a následně část, která zhodnocuje Botswanu ve vztahu ke čtyřem Collierovým pastem. Kapitola je zakončena krátkým zhodnocením, zda Botswana měla či má atributy silného či slabého státu.

2.1 Výchozí pozice země

Botswana se stala nezávislým státem v roce 1966, přičemž v té době patřila mezi nejchudší země na světě (Hillbom, 2008: 192; Harvey – Lewis, 1990: 1). Na počátku své nezávislé existence čelila Botswana několika omezením, která limitovala její ekonomický růst. Skutečnost, že je to země vnitrozemská, má za následek vyšší náklady na dopravu, klimatické podmínky země nejsou příznivé k intenzivnímu zemědělství, dále je Botswana velice suchá země (téměř tři čtvrtiny země tvoří poušť), přičemž voda je klíčový a nedostatkový zdroj pro zemědělské i průmyslové aktivity. Špatné klimatické podmínky, nedostatečná kvalita zemědělské půdy, a také opakující se sucha činily zemědělce velice zranitelnými v důsledku chudoby, která vyplývala z těchto podmínek. Zemědělský sektor byl příznačný svou nízkou úrovní produktivity a nízkou technologickou vyspělostí. Počáteční rozvoj země byl založen na chovu skotu a vývozu masa. Tím se navázalo na předkoloniální tradici, jelikož tyto ekonomické aktivity byly před rokem 1966 jediné významné. Obyvatelstvo bylo nicméně závislé na skotu nízké kvality a na nevykonném zemědělském systému, který vyprodukoval sklizeň pouze každý třetí rok z důvodu extrémního sucha³² (Picard, 1987: 2; Thompson, 2010: 102). Botswana byla potravinově nesoběstačná i v 70. letech. Dle průzkumu z roku 1974 bylo v tento rok celých 91 % farem neschopných vyprodukovat dostatek potravin (Thompson, 1985: 216).

V době získání nezávislosti Botswana neměla žádné hodnotné přírodní zdroje, neboť těžební sektor tehdy ještě neexistoval. Země neměla žádnou armádu, aby se

³² Další z období such následovalo hned po získání nezávislosti. Následkem pětiletého období sucha zemřela třetina veškerého dobytka v zemi (Edge – Lekorwe dle Rieckemann, 2008: 6).

mohla bránit proti případným vnějším útokům, ani efektivní byrokratický aparát, který by byl schopen podpořit ekonomický rozvoj (Eriksen, 2011: 5–7). Botswana se držela strategie, která je v Africe neobvyklá. Ponechala mnoho bývalých koloniálních úředníků ve svém administrativním aparátu, a postupně je nahrazovala vzdělanými a kompetentními Botswaňany. Zároveň stát školil doma i v zahraničí značný počet budoucích úředníků (Bauer – Taylor, 2011: 103; Hillbom, 2008: 201–208; Harvey – Lewis, 109–110).

V souvislosti se státní správou v Botswaně je nutné říci, že po získání nezávislosti hlavní politická strana země, Botswanská demokratická strana (*Botswana Democratic Party*, BDP), odmítala výzvy svých obyvatel k indigenizaci byrokracie; strana chtěla, aby byl nejdříve v zemi dostatečný počet kvalifikovaných odborníků. První prezident země Seretse Khama v roce 1966 oznámil, že rychlé předání státní správy zcela do rukou Botswaňanů považuje za nebezpečné a příliš unáhlené (Acemoglu – Johnson – Robinson, 2001:18). Byrokratický aparát byl vytvořen po britském vzoru, tedy s cílem vytvořit oddělený byrokratický aparát od toho politického, aby byla zaručena neutralita a nestrannost jeho výkonu. Kritériem přijetí do státní správy se stala odborná kvalifikace a Botswana tedy byla ochotná přijímat zahraniční pracovníky, pokud nesehnala potřebně kvalifikované osoby mezi občany Botswany, jelikož vzdělaná elita byla v nově nezávislé Botswaně velice málo početná. Na rozdíl od většiny afrických postkoloniálních států si Botswana tedy ponechala bývalé koloniální úředníky, aby jí pomohli vyškolit a vzdělat budoucí státní úředníky z řad Botswaňanů a výměna úředníků probíhala po léta graduálně. Noví úředníci se tak již přímo v úřadu mohli učit od profesně zdatných pracovníků, a to jim pomohlo postupně převzít kontrolu nad správou země (Taylor, 2003: 39–43; Tompiphé, 2007: 138).

V roce 1966 byla ekonomika země závislá na chovu dobytku a jeho exportu, zahraniční pomoci a remitencích od migrantů, kteří pracovali v dolech v Jihoafrické republice (pracovalo zde více jak 30 % botswanské mužské populace ve věku 20 až 40 let). Více než 50 % státních příjmů tehdy tvořila pomoc od Velké Británie, v 60. letech navíc tvořila zahraniční pomoc celých 100 % veřejných výdajů Botswany (Maipose, 2003; Edge – Lekorwe dle Rieckmann, 2008: 6; Mothusi, 2009: 21).

Roční HDP na obyvatele byl v roce 1966 nižší než 100 USD (Thompson, 2010: 102; Mothusi, 2009: 21). Bylo zde pouze několik kilometrů zpevněných cest³³ a prakticky žádná infrastruktura. Země se potýkala s naprostým nedostatkem vzdělaných osob, které by byli schopné zastávat kvalifikované pracovní pozice. V roce 1966, kdy měla Botswana přibližně 590 tisíc obyvatel (Information Service of Botswana Government, 1968: 1), žilo v Botswaně pouhých 22 absolventů univerzit, méně než 100 absolventů středních škol a pouze 6 000 státních úředníků (Mothusi, 2009: 21; Edge – Lekorwe dle Rieckmann, 2008: 6; Bauer – Taylor, 2011: 102; Eriksen, 2011; Hillbom, 2008). V zemi se nacházely pouze tři střední školy (srovnej Picard, 1987).³⁴

2.2 Komparační kritéria

2.2.1 Korupce

Z tabulky č. 1 vyplývá, že Botswana za posledních 15 let dosahovala průměrného hodnocení 58 (respektive 5,8 dle starého hodnocení), což značí, že je nejméně zkorumpovanou africkou zemí. Také z hlediska vnitrostátní stability je Botswana dlouhodobě lákavá pro zahraniční investory, což pochopitelně úzce souvisí s nízkou úrovní korupce. Botswana založila Ředitelství pro korupci a hospodářskou kriminalitu (*The Directorate on Corruption and Economic Crime*), specializovanou protikorupční agenturu, aby zajistila zahraničním investorům, že míra korupce zůstane pod únosnou mezí (Sebedubudu, 2005: 87).

³³ Mothusi (2009: 21) uvádí, že tehdy bylo v Botswaně pouhých 8 km zpevněných cest (srovnej Taylor, 2004: 152).

³⁴ Embassy of the Republic of Botswana in Washington D.C. Botswana at a glance. <http://www.botswanaembassy.org/botswana-at-a-glance/>, 10. 3. 2014.

Tabulka č. 1: Index vnímání korupce: Botswana

rok	hodnota ³⁵	pořadí	počet zemí ³⁶
2013	64	30.	177
2012	65	30.	176
2011	6,1	32.	182
2010	5,8	33.	178
2009	5,6	37.	180
2008	5,8	36.	180
2007	5,4	38.	179
2006	5,6	37.	163
2005	5,9	32.	158
2004	6,0	31.–33.	146
2003	5,7	30.–31.	133
2002	6,4	24.	102
2001	6,0	26.	91
2000	6,0	26.	90
1999	6,1	24.	99
1998	6,1	23.–24.	85

Zdroj: Sestaveno autorkou dle *³⁷

³⁵ V roce 2012 a 2013 se index hodnotil na stupnici 0 až 100, všechny předchozí roky na stupnici 0 až 10.

³⁶ Počet hodnocených zemí a teritorií v daném roce.

³⁷ Tabulka vypracovaná dle údajů z: Transparency International. Corruption Perceptions Index 2013. <http://www.transparency.org/cpi2013/results>, 11. 1. 2014; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2012. <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2011. <http://www.transparency.org/cpi2011/results>, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2010. <http://www.transparency.org/cpi2010/results>, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2009. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2008. http://archive.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2007. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2006. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2006, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2005. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2005, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2004. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2003. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2002.

2.2.2 Index lidského rozvoje

Data HDI jsou pro Botswanu dostupná za roky 1980, 1985, 1990, 2000 a 2005 až 2012.³⁸ Hodnoty HDI jsou zobrazeny v tabulce č. 2, ze které je vidět, že hodnota HDI v případě Botswany roste. V letech 2011 a 2012 zůstal HDI na totožné úrovni. Hodnota indexu je pro Botswanu v každém sledovaném roce vyšší, než je průměrný HDI subsaharské Afriky. Zároveň je vždy nižší, než světový průměr (srovnej tabulku č. 8). HDI Botswany přesahoval limit pro zařazení do skupiny tzv. středního lidského rozvoje až do roku 2010 včetně. V tomto časovém období rostl HDI Botswany o 2,7 % ročně, díky čemuž je dnes na 119. místě z celkem 187 hodnocených zemí. Poslední dva roky stupně středního rozvoje Botswana, ač těsně, nedosahuje.³⁹ Watanabe (2008: 12) tvrdí, že pokles HDI v Botswaně je důsledkem epidemie HIV/AIDS.

Nejstarší data o HDI jednotlivých zemí světa jsou z roku 1980, nicméně i přesto můžeme nastínit situaci Botswany v letech 1966 až 1979, vzhledem k tomu, z jakých částí se HDI skládá (informace o HDP/na obyvatele viz podkapitola 2.2.5). Před získáním nezávislosti v roce 1966 připadal v Botswaně jeden doktor na 27 450 obyvatel a jedna zdravotní sestra na 17 710 obyvatel. V roce 1989 se toto číslo snížilo na 6 900, resp. 700. Dětská úmrtnost se ve stejném období snížila ze 112 zemřelých dětí do věku pěti let na 1 000 živě narozených dětí na 41 úmrtí. V roce 1965 navštěvovalo školu 65 % dětí školního věku základní školu, v roce 1980 již 91 %. Čísla pro návštěvnost středních škol hovoří o tom, že v roce 1965 chodila na tento stupeň 3 % dětí, avšak v roce 1980 to již bylo 19 % (Lewis, 1992: 13). V roce 1971 byla v hlavním městě Gaborone otevřena Botswanská univerzita (která byla až do 80.

http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2002, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2001.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2001, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2000.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/2000, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 1999.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1999, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 1998.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1998, 1. 9. 2013.
³⁸ UNDP. Botswana. Country Profile: Human Development Indicators. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BWA.html>, 22. 8. 2013.
³⁹ UNDP. Botswana. Country Profile: Human Development Indicators. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BWA.html>, 22. 8. 2013.

let společnou institucí Botswany, Lesotha a Svazijska⁴⁰) (Obondo-Okoyo, 1987: viii). Vláda i později podnikala kroky, které měly zvýšit dostupnost vzdělání a napomoci ke zvýšení vzdělanosti obyvatel. Mezi roky 1988 až 2006 bylo zdarma poskytováno vzdělání na úrovni základních a středních škol (Mothusi, 2009: 23).⁴¹ Korte (dle Mothusi, 2009: 23) říká, že „[t]éměř 100 % dětí je zapsaných do základních škol a 76 % dospělých je gramotných“.⁴²

Tabulka č. 2: HDI Botswany a střední míra lidského rozvoje

rok	HDI Botswany	tzv. střední míra lidského rozvoje
2012	0,634	0,640
2011	0,634	0,636
2010	0,633	0,631
2009	0,629	0,624
2008	0,626	0,617
2007	0,619	0,609
2006	0,611	0,599
2005	0,604	0,589
2000	0,587	0,549
1990	0,586	0,481
1985	0,523	0,450
1980	0,449	0,419

Zdroj: sestaveno autorkou dle UNDP. Botswana. Country Profile: Human Development Indicators. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/BWA.html>, 22. 8. 2013; UNDP. Explanatory note on 2013 HDR composite indices. Botswana. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/BWA.pdf>, 2. 3. 2014.

⁴⁰ University of Botswana. History. <http://www.ub.bw/content/id/1366/History/>, 10. 3. 2014.

⁴¹ V roce 2006 bylo zavedeno školné na středních školách jako prostředek snížení státních výdajů na vzdělávání, nicméně rodiče mají povinnost platit pouze 5 % celkových výdajů a děti z chudých rodin jsou od školného osvobozeny (Mothusi, 2009: 23).

⁴² Průměr subsaharaské Afriky je 77 % zapsaných dětí do základních škol a 59% podíl gramotných dospělých (UNESCO. Global Education Digest 2011. Regional Profile: Sub-Saharan Africa. http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/GED2011_SSA_RP_EN.pdf, 10. 3. 2014; UNESCO, 2013).

Oproti úspěchům na poli gramotnosti nedosahuje Botswana dobrých výsledků v předpokládané délce života⁴³. Je proto zajímavé se na tento faktor, který je jedním z komponentů HDI, podívat blíže. V roce 1966, kdy Botswana získala nezávislost, byla předpokládaná délka života 52,6 let. V letech 1967 a 1968 předpokládaná délka života klesala, poté v dalších stoupala, až v roce 1989 dosáhla svého vrcholu 64 let. Od tohoto roku opět klesá, v roce 1999 nedosahovala ani výše z roku 1966. Svého nejnižšího bodu dosáhla v roce 2003, kdy byla předpokládaná délka života pouhých 49,3 roku. Poslední dekádu předpokládaná délka života opět roste, nicméně i tak nedosáhla ani ročního zvýšení ve srovnání s rokem 1966 (srovnej Thompson, 2010: 105).⁴⁴

2.2.3 HIV/AIDS

Botswana patří mezi země, které jsou nejvíce postižené virem HIV a nemocí AIDS (Watanabe, 2008: i). První oficiálně zaznamenaný případ nákazy virem HIV se v Botswaně vyskytl v roce 1982 (Watanabe, 2008: 8; srovnej Republic of Botswana, 2005: 2; Modisaotsile, 1999: 138). V roce 2002 byla Botswana jmenována jako země s nejvyšším procentem nemocných na světě, přičemž toto číslo dosáhlo na 35,4 % obyvatel⁴⁵ (Watanabe, 2008, 2; Good, 2008: 87).

HIV/AIDS je úzce spojeno s různými problémy, například se vzrůstající chudobou, vyšší dětskou úmrtností (v Botswaně se mezi roky 1990 až 2000 zdvojnásobila), pomalejším rozvojem, či se snižující se předpokládanou délkou života (Watanabe, 2008: i; 12). Watanabe (2008: 12) tvrdí, že míra HIV dosahující 10% podílu obyvatel snižuje ekonomický růst o 0,4 %; 15% podíl o více než 1 %. Tak vysoká míra HIV/AIDS, jakou má Botswana, má negativní dopady na ekonomiku země, neboť počet lidí v produktivním věku se snižuje.

Epidemie HIV/AIDS má za důsledek také zvyšování státních výdajů na sociální a zdravotní služby, což může podryvat snahy o celkový rozvoj země.

⁴³ Neboli střední délka života; udává naději dožití, tedy statistický údaj udávající průměrný, tedy předpokládaný, věk, jehož dosahují lidé dané populace.

⁴⁴ World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN/countries/BW-ZF-XT?display=graph>, 22. 8. 2013.

⁴⁵ Zde míníme obyvatele všech věkových skupin. V tabulce č. 3 je uvedena populace ve věku 15 až 49 let. Po Botswaně bylo v roce 2002 nejpostiženější Lesotho (33,7 %), a na třetím místě Zimbabwe (33,4 %) (Watanabe, 2008: 2).

V Botswaně roste úmrtnost ve všech věkových skupinách. Vysoká míra úmrtnosti ovlivňuje například i vzdělání, jelikož umírají vzdělaní pedagogové, což se nutně negativně promítá do počtu hodin, které jsou studenti učeni, a tedy ve výsledku snižuje kvalitu vzdělání (National AIDS Council, 2003: 15–16). Dále zde roste skupina sirotků. Z výzkumu, který provedla Botswana v roce 2004, vyplynulo, že v té době sirotci představovali téměř pětinu všech dětí ve věku do 18 let (Republic of Botswana, 2005: xix).

Na druhou stranu se Botswana aktivně zapojila do boje proti HIV/AIDS a prevenci. Prezident Mogae v roce 2001 slíbil poskytnout bezplatnou antiretrovirální terapii. Dále vznikla Národní rada pro koordinování AIDS a program prevence přenosu viru z matky na dítě. Vláda, spolu s dárci rozvojové spolupráce, zavedla v roce 2002 národní antiretrovirální program. Dvě americké nadace přispěly každá po 50 milionech USD v průběhu pěti let; jedna nadace nabízela antiretrovirální léky zcela zdarma, druhá pouze za pořizovací náklady. Vláda mezitím vydávala průměrně 1 000 USD ročně na jednoho pacienta, z čehož byla finančně pokryta léčba a krevní testy (Republic of Botswana, 2005: 2; Good, 2008: 87–88). Stát v současné době poskytuje zdarma přístup k antiretrovirální léčbě svým občanům a data ukazují, že léčba je univerzálně dostupná (více než 95 % nemocných, kteří potřebují danou léčbu, ji dostávají) (World Health Organization, 2013: 16; World Health Organization, 2009). Je tedy vidět, že stát byl schopen na tento významný problém účinně zareagovat.

Taylor (2004: 151–160) říká, že veškerý úspěch, kterého Botswana dosáhla, je ohrožován právě pandemií HIV/AIDS. Taylor zmiňuje, že HIV/AIDS má dopady na ekonomiku země, na výši HDI či na ochotu investorů přijít do země s dlouhodobými projekty. Nemocní zaměstnanci často v práci chybí a snižují produktivnost práce, vzdělaní lidé umírají a vytváří se zde generace sirotků. Stát musí vydávat peníze na další vzdělávání a zdravotnictví, což je zátěž pro rozpočet. Taylor dále uvádí, že ekonomická krize se může přenést i do politiky, pokud nemoci podlehnou kvalifikovaní státní úředníci, čímž se sníží schopnost efektivního fungování státní správy. To bude mít negativní dopad na efektivnost institucí, jako je policie či soudnictví, bude docházet ke ztrátě lidského kapitálu.

Tabulka č. 3: Procentuální podíl obyvatel Botswany nakažených HIV/AIDS, 15 až 49 let

rok	procento populace s HIV/AIDS (%)	rok	procento populace s HIV/AIDS (%)
2012	23,0 ⁴⁶	1996	21,7
2011	23,4	1995	19,3
2010	23,7	1994	16,7
2009	24,1	1993	13,8
2008	24,6	1992	10,9
2007	25,0	1991	8,4
2006	25,4	1990	6,2
2005	25,8	1989	3,3
2004	26,2	1988	2,2
2003	26,6	1987	1,5
2002	26,9	1986	1,0
2001	27,0	1985	0,7
2000	26,8	1984	0,4
1999	26,1	1983	0,3
1998	25,2	1982	0,2
1997	23,7		

Zdroj: sestaveno autorkou dle UNAIDS, 2008: 30, *⁴⁷

2.2.4 Inflace

Z tabulky č. 4 vyplývá, že roční míra inflace v Botswaně je relativně stabilní. Data ohledně míry inflace za jednotlivé roky 1966 až 1974 se nám nepodařilo získat, nicméně průměrná inflace v období 1965 až 1973 byla 4,4 % (Lewis, 1992: 12).

⁴⁶ Odhad UNAIDS (UNAIDS. Botswana. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014).

⁴⁷ Tabulka vypracovaná dle údajů z: World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS>, 22. 9. 2013; World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=4>, 22. 9. 2013; World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=2>, 22. 9. 2013; World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=3>, 22. 9. 2013; World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15-49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=1>, 22. 9. 2013; UNAIDS. Botswana. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014.

Tabulka č. 4: Míra inflace⁴⁸ (v %): Botswana

rok	míra inflace (%)	rok	míra inflace (%)
2013	6,1 ⁴⁹	1993	14,3
2012	7,5	1992	16,2
2011	8,5	1991	11,8
2010	6,9	1990	11,4
2009	8,0	1989	11,6
2008	12,7	1988	8,4
2007	7,1	1987	9,8
2006	11,6	1986	10,0
2005	8,6	1985	8,1
2004	6,9	1984	8,6
2003	9,2	1983	10,5
2002	8,0	1982	11,1
2001	6,6	1981	16,4
2000	8,6	1980	13,6
1999	7,7	1979	11,7
1998	6,7	1978	9,0
1997	8,7	1977	13,2
1996	10,1	1976	11,7
1995	10,5	1975	12,0
1994	10,5		

Zdroj: sestaveno autorkou dle ^{*50}

⁴⁸ Míra inflace vyjádřená přírůstkem průměrného ročního indexu spotřebitelských cen (vyjadřuje procentní změny průměrné cenové hladiny za posledních 12 měsíců oproti průměru 12 předchozích měsíců).

⁴⁹ Odhad (Central Intelligence Agency. Country comparison: inflation rate consumer prices. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2092rank.html>, 13. 3. 2014).

⁵⁰ Tabulka vypracovaná dle údajů z: World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=6>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=5>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=4>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=3>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=2>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=1>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation consumer prices (annual %).

Nejvyšší byla inflace v roce 1981, kdy v Botswaně klesly příjmy z exportu diamantů o 40 %. Vláda se tehdy snažila tento výpadek příjmů vyrovnat a přijala sadu stabilizačních opatření (většina z nich byla realizována od roku 1982), jako například zvýšení úrokových sazeb, zmrazení mezd, škrty ve státních výdajích na rozvoj, zavádění nových daní či devalvaci měny. Tehdy byla očekávána až 25% inflace. (Lewis, 1993: 20). Inflace pak také byla vyšší v druhé polovině 70. let, kdy Botswana opustila měnový systém jihoafrického randu a přešla na svou vlastní měnu – pulu⁵¹ (Harvey, 1985: nečíslováno).

2.2.5 Hrubý domácí produkt na obyvatele

Vývoj HDP na obyvatele v Botswaně je zaznamenán v tabulce č. 5. Jelikož HDP na obyvatele v Botswaně stále roste (až na několik málo výjimek, kdy hodnota nepatrně klesla), pro zpřehlednění uvádíme průměrný HDP v pětiletých intervalech. V závorkách jsou uvedeny hodnoty pro poněkud obvyklejší HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPP). Hodnoty HDP v PPP se nám ovšem podařilo získat pouze od roku 1980, proto jsou zde uváděny jen jako doplňující informace. Botswana v současnosti patří do skupiny zemí s tzv. vyšším středním příjmem dle metodologie Světové banky; v roce 2012 měla Botswana HNP na obyvatele ve výši 7 720 USD.⁵²

HDP země rostl v postkoloniálním období opravdu nevídaným tempem. Deset let po získání nezávislosti byla Botswana v situaci, kdy prožívala vysoký ekonomický růst, zvyšující se příliv mezinárodní pomoci, a úspěšně těžila diamanty, měď a nikl (Harvey – Lewis, 1990: 30). Od pozdních 60. let až do začátku let 90. zažívala Botswana nejrychleji rostoucí míru HDP na osobu na světě.⁵³ Během 70. let Botswana zažívala průměrný růst HDP 16,1 % (Picard, 1987: 2). Mezi lety 1980 a 1989 byl průměrný roční růst HDP na osobu 13 % (Hillbom, 2008: 191). Passé-Smith (2008: 18) uvádí, že v období let 1960 až 2005 bylo Bečuánsko, a následně Botswana ekonomicky nejrychleji rostoucí zemí na světě.

<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>, 5. 9. 2013.; Index Mundi. Botswana – Inflation. <http://www.indexmundi.com/facts/botswana/inflation>, 5. 9. 2013.

⁵¹ Pula v překladu znamená dešť a také požehnání, což je ukázkou toho, jak si Botswanaané cení deště, který je v zemi vzácný, a je tedy požehnáním (Bank of Botswana. History of the Pula. <http://www.bankofbotswana.bw/index.php/content/2009110912000-history-of-the-pula>, 11. 3. 2014).

⁵² World Bank. Botswana. <http://data.worldbank.org/country/botswana>, 16. 9. 2013.

⁵³ Government of Botswana. African Commission on Human Rights and Peoples Rights Final Report. http://www.gov.bw/Global/OP%20Ministry/ACHPR_Final_Report.pdf, 17. 9. 2013.

Tabulka č. 5: HDP Botswany na obyvatele v USD (současná hodnota \$)

rok	HDP na osobu (\$) (v závorce uvedeny hodnoty HDP/na obyvatele v PPP)
2009–2013	7 243 (15 196) ⁵⁴
2004–2008	6 022 (12 645)
1999–2003	3 554 (9 045)
1994–1998	3 008 (6 532)
1989–1993	2 625 (5 243)
1984–1988	1 012 (3 223)
1979–1983	810 (1 027) ⁵⁵
1974–1978	380
1969–1973	142
1966–1968	93

Zdroj: sestaveno autorkou dle *⁵⁶

2.2.6 Podíl primárních komodit na exportu

Botswana je vysoce závislá na exportu primárních komodit a na příjmech zahraniční měny, které získává hlavně jejich vývozem, zejména pak diamantů. Tato závislost se dá vysledovat již od vzniku samostatného státu. Než byly objeveny v Botswaně diamanty, export byl založen na hovězím masu (Mapitse, 2008: 5). V roce 1966 tvořil vývoz hovězího masa 97 % veškerého exportu (Best, 1970: 600). Hovězí maso tvořilo více jak 90 % vývozu až do otevření prvního diamantového dolu, z něhož se poprvé vyvážely diamanty v roce 1971 (Nyerere, 1980: ix; Tlou, 1984: 244).

⁵⁴ Data pro rok 2013 jsou odhadem.

⁵⁵ Průměr za roky 1980 až 1983.

⁵⁶ Tabulka vypracovaná dle údajů z: World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>, 13. 9. 2013; World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=1>, 13. 9. 2013; World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=2>, 13. 9. 2013; World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=3>, 13. 9. 2013; World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=4>, 13. 9. 2013; World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=5>, 13. 9. 2013; United Nations Data. Per capita GDP at current prices – US dollars. <http://data.un.org/Data.aspx?q=GDP+per+capita+botswana&d=SNAAMA&f=grID%3a101%3bcurrID%3aUSD%3bpcFlag%3a1%3bcrID%3a72>, 5. 9. 2013; Index Mundi. Botswana – GDP per capita. <http://www.indexmundi.com/facts/botswana/gdp-per-capita>, 6. 9. 2013; Economist Intelligence Unit (2012).

Od této doby se začal měnit poměr mezi vývozem nerostných zdrojů a hovězím masem – procentní podíl nerostných surovin se navyšoval. Primární komodity nadále dominovaly exportu a je tomu doposud. Mezi roky 1975 až 1985 tvořil export diamantů v průměru 50 % celého exportu, a zároveň více jak polovinu HDP země (Hill, 1990: 9). V roce 1987 tvořily diamanty již 85 % celkového exportu (Hill, 1990: 4). Například mezi lety 1976 až 1999 tvořily primární komodity v průměru 85 % veškerého exportu. Nejnižší podíl byl v roce 1995 (76 %), nejvyšší v roce 1985 (92 %). Vývoz hovězího masa tvořil v roce 1976 přes 28 % celkového exportu, ale poté už jenom klesal, v současné době tvoří okolo 3 % vývozu (Sensh – Theko, 2005: 235; Republic of Botswana, 2011b: 14). Diamanty v roce 1976 tvořily 24,5 % veškerého vývozu, v roce 1980 již 60,7 %. Poté přišly slabší roky 1981 až 1982, kdy jejich podíl klesl na 43,6 %, resp. 52 %. Poté se procentuální podíl opět zvyšoval, svého vrcholu dosáhl na počátku 90. let, kdy diamanty představovaly více jak 78 % veškerého vývozu (Sensh – Theko, 2005: 235). I v novém tisíciletí dominují exportu primární komodity⁵⁷, tvoří v průměru přes 87 % celkového exportu (Republic of Botswana, 2011a: 14; Republic of Botswana, 2011b: 14; Republic of Botswana, 2011c: 15; Republic of Botswana, 2010d: 16; Republic of Botswana, 2010c: 16; Republic of Botswana, 2010b: 15; Republic of Botswana, 2010a: 17; Republic of Botswana, 2009: 14).

Botswana se v 70. letech s nalezením a otevřením diamantového dolu Jwaneng stala největším producentem diamantů na světě, důl samotný byl také tehdy největší na světě. Diamanty brzy tvořily více než jednu třetinu HDP země a 70 až 80 % příjmů z exportu (Mwakikagile, 2009: 21). Navzdory tomu, že můžeme botswanskou ekonomiku označit do značné míry jako jednodruhovou, Mwakikagile (2009: 25) hodnotí Botswanu jako jeden ze dvou afrických států, které jsou ekonomicky konkurenceschopné (druhým státem je Mauritius). Například jeden z hlavních diamantových dolů, Orapa, patří mezi doly s nejnižšími náklady na světě (Mwakikagile, 2009: 142).

⁵⁷ V současné době je tvoří zejména diamanty, měď, nikl, hovězí maso a uhličitan sodný (soda) (Mwakikagile, 2009: 142).

Piermartini (2004: 1–2) říká, že Botswana a Zimbabwe jsou zeměmi, jejichž ekonomikám hrozí vysoká pravděpodobnost rizika ekonomických problémů, jelikož jejich export je velice koncentrovaný na několik málo primárních surovin, není diverzifikovaný, a také proto, že ceny primárních komodit jsou velice pohyblivé a těžko předvídatelné.

Podíváme-li se na indexy UNCTAD, dosáhla Botswana za období 1995 až 2012 v průměru hodnoty indexu koncentrace exportu 0,699; nejnižší hodnoty 0,495 v roce 2009, nejvíce v roce 2002, a to 0,804. V roce 2012 dosáhla Botswana hodnoty 0,797, což ji umístilo na 15. nejhorší místo (z více jak 200 hodnocených zemí a teritorií). Nejvyšší hodnotu pro srovnání v roce 2012 měl Irák (0,981), nejlepší Itálie (0,053). Index diverzifikace exportu dosáhl průměrné hodnoty 0,885. V roce 2012 byla Botswana umístěna na samém konci žebříčku (hodnota 0,897), první byly Spojené státy americké (0,263).⁵⁸

Navzdory nelichotivé statistice se však zdá, že si je politické vedení země vědomo situace nerozvrstvení ekonomiky, a usiluje o její diverzifikaci. Příjmy z prodeje diamantů vláda využila nejen k podpoře ekonomického růstu a rozvoje, ale také k diverzifikaci ekonomiky (Wohlmuth, 2006: nečíslováno; Rieckmann, 2008). Vláda si je dobře vědoma nutnosti diverzifikovat ekonomiku směrem k sekundárnímu a terciálnímu sektoru, a proto vyvíjí snahy na podporu investic do průmyslu orientovaného na export a na služby. Rieckmann tvrdí, že v zemi zatím neexistuje žádný významný sektor průmyslu, který by větší měrou přispíval k exportu, ale uvádí turismus jako sektor služeb, který má velký potenciál. Vláda Botswany explicitně vyjádřila své ambice tím, že řekla, že chce, aby Botswana od roku 2009 patřila mezi deset nejpreferovanějších turistických destinací na světě (Rieckmann, 2008: 10–11; 24; Ministry of Finance and Development Planning, 2003: 249). K dalším cílům spojeným s rozvojem turismu patří vytváření pracovních míst, zejména ve venkovských oblastech, zvýšení příjmu obyvatel venkova, podpora rozvoje venkova či prezentace pozitivního obrazu Botswany v zahraničí. Stát také změnil svou strategii týkající se turistického průmyslu.

⁵⁸ UNCTAD. Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2012. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>, 13. 9. 2013.

Zatímco dříve bylo dovoleno jen omezenému počtu turistů navštívit nejpoblábnější místa v zemi, a bylo to velice nákladné, dnes je zde snaha o vytváření takových příležitostí pro turisty, které nebudou tak finančně náročné a napomohou k přilákání turistů i mimo hlavní sezónu (Rieckemann, 2008: 25–27).

Vláda se také snaží propagovat diamantové bohatství v zahraničí. V minulosti spustila kampaň s názvem Diamanty pro rozvoj (*Diamonds for Development*), která měla prezentovat pozitivní sociální a ekonomické vlivy těžby diamantů v demokratických a stabilních zemích obecně. Cílem této kampaně bylo působit proti negativní debatě týkající se tzv. krvavých diamantů. Botswana se tímto chtěla prezentovat jako úspěšný příběh toho, jak může africká země dobře následovat mezinárodní normy hlavně v evropských a severoamerických médiích (Rieckmann, 2008: 16–17).

V roce 2003 se v dokumentu Ministerstva financí a rozvojového plánování (*Ministry of Finance and Development Planning*) píše, že obecným cílem politiky těžby nerostů je „maximalizace ekonomických benefitů pro stát z rozvoje minerálních zdrojů“ zároveň spolu s tím, že stát umožní investorům vydělat dostatečný zisk z jejich investic (Ministry of Finance and Development Planning, 2003: 212).

2.2.7 Legitimní a svobodné volby

Botswana užívá většinový volební systém prosté většiny. Ten má jako každý jiný volební systém výhody a nevýhody, nicméně v této práci nám jde hlavně o demokratičnost a legitimnost voleb. Ačkoli se zde volby konají pravidelně, férově a demokraticky, kontinuálně od získání nezávislosti, žádné z těchto voleb nezměnily vládu. Collier (2007: 50) tvrdí, že z tohoto důvodu nemůže být volební soutěž v Botswaně chápána jako konkurenční, neboť opozice během historie Botswany získala maximálně třetinový podíl ze všech parlamentních křesel⁵⁹ (Good, 2008: 44–45).

BDP, která tvoří vládu od roku 1965 až dodnes, měla v parlamentu vždy absolutní většinu (Bauer – Taylor, 2011: 105). Tato strana vznikla

⁵⁹ Počet křesel v parlamentu se v průběhu historie celkem čtyřikrát změnil, zpočátku jich bylo 35, dnes je jich 61 (The Parliament of Botswana. History of the Parliament. <http://www.parliament.gov.bw/about-parliament/history>, 11. 3. 2014).

ještě v Bečuánsku s britskou podporou. Za jejím vznikem stála aliance vlastníků dobytka a kmenových vůdců. Pozoruhodné je, že mezi těmito skupinami nebyl žádný výrazný antagonismus (Neocosmos, 2012: 52). Vládnoucí třída v historii závisela na chovu skotu. Tradiční elity již po staletí vlastnily skot, a to přetrvalo, i když se Bečuánsko stalo britskou kolonií⁶⁰. Jelikož tyto elity hrály důležitou roli v národním cítění původních obyvatel, získaly vliv také v postkoloniální éře. Seretse Khama, první předseda BDP, byl bohatý vlastník dobytka a zároveň dědic trůnu kmene Bangato (Neocosmos, 2012: 52; Thompson, 2010: 102). Good (2004: 7) říká, že BDP snadno vyhrála veškeré volby, aniž musela použít politické patronáty. Volby jsou tedy v Botswaně legitimní a splňují demokratické nároky.

2.2.8 Občanské svobody a politická práva

Jak bylo řečeno v první kapitole, pro hodnocení tohoto kritéria byly použity zprávy organizace *Freedom House*. Pokud se podíváme na hodnocení Botswany za roky 1972 až 2013, dostaneme následující výsledky. Botswana byla po všechna období ohodnocena jako svobodná země, s výjimkou prvního hodnoceného roku 1972, kdy získala hodnocení částečně svobodná. Botswana nejčastěji dosahovala hodnocení stupně 2⁶¹ u politických práv a stupně 3⁶² u občanských svobod, a to celkem 16krát z celkem 40 sledovaných let (konkrétně v letech 1972 až 1978, 1980 až 1987/1988, 1993 až 1994). Druhé nejčastější hodnocení bylo stupněm 2⁶³ v obou

⁶⁰ Vztah mezi tehdejšími obyvateli dnešního území Botswany a Brity jako kolonizátory se nevyznačoval významnými problémy, nevznikl zde konkurenční boj mezi místními obyvateli a kolonizátory. V 80. letech 19. století sám tehdejší tswanský král pozval Brity do země za účelem ochrany území před rozšiřující se německou, resp. búrskou kolonizací; výsledkem pozvání bylo ustanovení Bečuánského protektorátu pod britskou správou. Britové tedy zpočátku poskytovali zejména ochranu hranic území a tehdejšího tswanského krále Khamu III. považovali za spojence. Také správa kolonie probíhala ve spolupráci s elitami místních obyvatel, náčelníci si ponechali poměrně širokou autonomii a privilegia. Loajalita ke koloniální velmoci byla mj. prokázána během 1. světové války, kde Bečuánci bojovali v rámci britské armády. Bečuánci a Britové spolu dobře a vzájemně spolupracovali i při přípravách na nezávislost, kdy např. místní britští úředníci pomáhali bečuánským politikům vyjednat s Londýnem (Piknerová, 2009: 30–46).

⁶¹ Hodnocení číslem 2 u politických práv znamená, že země má mírně slabší politická práva ve srovnání s hodnocení číslem 1, a to kvůli faktorům jako je politická korupce, omezení fungování politických stran a opozičních skupin a kvůli zahraničnímu či vojenskému vlivu na proces politiky (Freedom House, 2013).

⁶² Hodnocení číslem 3, 4 a 5 u občanských svobod znamená, že země patří mezi ty, které přiměřeně chrání téměř všechny občanské svobody, ale zároveň některé ochraňuje silněji, než ostatní. Faktory, které mohou oslabit občanské svobody, zahrnují mj. nezávislost médií, omezení aktivit odborů, diskriminace menšin a žen. Tyto faktory oslabují občanské svobody v různém rozsahu dle hodnocení. (Freedom House, 2013).

⁶³ Hodnocení číslem 2 u občanských svobod znamená, že země má mírně slabší občanské svobody kvůli faktorům a omezením, jako jsou nezávislost médií, omezení aktivit odborů, diskriminace menšin a žen (Freedom House, 2013).

kategoriích, a to celkem 15krát. Nejhoršího výsledku dosáhla země v hodnocení za rok 1972, kdy byla ohodnocena číslem 3⁶⁴ za politická práva a číslem 4 za občanské svobody. V hodnocení let 1988/1989 až 1992 dosáhla Botswana čísla 1⁶⁵ za politická práva a čísla 2 za občanské svobody. V zatím posledních pěti sledovaných letech (2009 až 2013) hodnocení Botswany bylo číslem 3 za politická práva a číslem 2 za občanské svobody (Freedom House, 2014). Ačkoli hodnocení Botswany lze vnímat na africké poměry pozitivně, v zemi jsou soustavně upírána práva Sanům, etnické menšině původních obyvatel země.⁶⁶

2.2.9 Politické násilí

Hodnocení Botswany indexem Stupnice politického násilí (popsán v první kapitole) je až na pár výjimek hodnoceno úrovní 1⁶⁷. Úrovní číslo 2⁶⁸ je Botswana hodnocena v rozmezí let 2002 až 2009 a v roce 2012.⁶⁹ Dobrých výsledků dosahuje Botswana i v rámci indexu CIRI.⁷⁰ Botswana je hodnocena jako země, kde je obecně respektováno právo svobodně volit, občané si mohou svobodně vybrat, koho budou

⁶⁴ Hodnocení číslem 3, 4 a 5 u politických práv znamená, že země mírně ochraňuje téměř všechna politická práva těm, které silněji ochraňuje, zatímco méně ochraňuje skupiny jiné. Faktory, které oslabovaly svobodu v případě hodnocení 2, oslabují politická práva i zde, a to ve zvyšující se úrovni v závislosti na číselném ohodnocení. (Freedom House, 2013).

⁶⁵ Hodnocení s číslem 1 u politických práv znamená, že země jedinci je k dispozici reálně široká stupnice politických práv, a to včetně svobodných a férových voleb. Zvolení kandidáti opravdově vládou, soutěž politických stran je konkurenční, opozice hraje důležitou roli a menšinové skupiny mají rozumnou samosprávu či se mohou podílet ve vládě prostřednictvím neformálního konsensu (Freedom House, 2013).

⁶⁶ Sanové jsou původní obyvatelé dnešní Botswany, kteří nepatří k etnické tswanašské většině. Sanové jsou ekonomicky, sociálně a politicky marginalizováni. Ztratili přístup ke své tradiční půdě a jsou vystaveni vykořisťování ze strany většinového obyvatelstva Botswany, izolaci, nerovnému přístupu ke vzdělání, jsou omezována jejich občanská práva a politická reprezentace a čelí represivním nařízením a diskriminačním opatřením ze strany vlády. Sanové tradičně žili v Přírodní rezervaci centrální Kalahari (*Central Kalahari Game Reserve*), která byla původně ustavena za účelem poskytnutí ochrany pro Sany. V letech 1997, 2002 a 2005 bylo vládou nařízeno, že Sanové mají rezervaci opustit. Vystěhování Sanů bylo vládou prezentováno jako počin pro dobro tohoto etnika. Je ovšem nutné zmínit, že v 80. letech byla v oblasti, odkud měli být Sanové vystěhováni, nalezena ložiska diamantů. Piknerová (2009: 73) argumentuje, že kromě naleziště diamantů jsou skutečnými důvody odsunu Sanů také snahy učinit oblast Kalahari působivou pro nerušené turistické výpravy a safari. Vysídlení Sanů představuje závažnou trhlinu v botswanské demokracii, jelikož vláda neakceptovala rozhodnutí botswanského Nejvyššího soudu, že vystěhování Sanů bylo protiústavní (Piknerová, 2009: 71–73; African Commission of Human and Peoples's Rights, 2008: 15–27; Mwakikagile, 2009: 120–121).

⁶⁷ Úroveň 1: vláda práva je zabezpečena, lidé nejsou vězněni za své názory, mučení je výjimečné, politické vraždy extrémně výjimečné.

⁶⁸ Úroveň 2: je zde omezené množství uvězněných za nenásilné politické aktivity. Mučení a bití je výjimečné, politické vraždy vzácné.

⁶⁹ Political Terror Scale. Download PTS Data. <http://www.politicalterror scale.org/download.php>, 15. 9. 2013.

⁷⁰ Zdrojem hodnocení Zimbabwe indexem CIRI jsou CIRI Human Rights Data Project. <http://www.humanrightsdata.org/>, 28. 1. 2014 a Cingranelli – Richards (2008).

volit, volební proces je transparentní a férový, nevyskytuje se zde zastrašování, či odepírání práva volit. Volby jsou svobodné, férové a otevřené.

Další kategorií jsou „politická úmrtí či úmrtí bez soudního procesu, svévolné a nezákonné zbavení života“. Obecně je tím myšleno úmrtí nařízené vládními představiteli bez soudního procesu. Tyto vraždy zde autoři označují jako politické. Botswana byla celkem 5krát hodnocena tak, že žádná takové úmrtí se neobjevilo, v ostatních případech byla hodnocena stupněm „sporadicky praktikováno“, což znamená, že taková zabití se v zemi za rok objevila 1 až 49krát dle dané metodologie CIRI.

Téměř stejných výsledků dosáhla Botswana v podkategorii „mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení a trestání“. Mučením se myslí záměrná a extrémní bolest, fyzická či psychická, ze strany vládních představitelů či jedinců na příkaz vládních představitelů. Čtyřikrát byla Botswana ohodnocena, že se tyto praktiky v zemi neodehrávají, v ostatních případech, že se odehrávají sporadicky (1 až 49 případů za rok).

CIRI uvádí, že Botswana neměla žádné politické vězně za celou dobu své historie. Politickými vězni se myslí osoby, které jsou uvězněny kvůli tomu, co vyslovili, kvůli nenásilné opozici vůči vládě či vládním politikám, kvůli náboženskému vyznání či kvůli příslušnosti k jisté skupině. V kategorii „zmizení“, která hodnotí počet lidí, kteří zmizí jako oběti politických čistek, rozhodnutí a ideologií (a kdy činitelé těchto zmizení jsou zástupci státu), dosáhla Botswana hodnocení, jež znamená, že taková zmizení se zde neobjevují.

2.3 Čtyři pasti Paula Colliera

2.3.1 Past konfliktu

Collier (2007: 20) tvrdí, že pomalý ekonomický růst (a také stagnace či záporný ekonomický růst) zvyšují u nízkopříjmových zemí riziko vnitřního konfliktu. Dále dodává, že pokud země roste alespoň o tři procenta, toto riziko se zmenšuje. Pokud bychom přijali toto tvrzení na případ Botswany, můžeme tvrdit, že Botswana unikla této pasti svým rychlým ekonomickým růstem. A to navzdory dalšímu Collierovu tvrzení, že přírodní zdroje a závislost na exportu primárních surovin (Collier doslova

jmenuje mimo jiné diamanty) značně zvyšují riziko vnitřního konfliktu (Collier, 2007: 21). Jak tvrdí Collier (2007: *passim*), chudoba a závislost na primárních surovinách jsou sice častou charakteristikou zemí dolní miliardy, a mají tendenci přispívat ke konfliktu, nicméně toto neznamena, že všechny takové země jsou chyceny v pasti konfliktu. Botswaně, zdá se, se podařilo z této pasti uniknout svým prozíravým spravováním příjmů z diamantů, ekonomickým růstem, a díky homogenosti, která zde snižuje riziko konfliktů ve společnosti.

2.3.2 Past přírodních zdrojů

Collier (2007: 38) tvrdí, že aby se země s bohatstvím přírodních zdrojů rozvíjela, potřebuje využít příjmů z těchto zdrojů pro ekonomický růst (což se pro mnoho takových zemí ukázalo jako složité). Botswana unikla této pasti, jelikož na rozdíl od mnoha případů chudých zemí s velikým přírodním bohatstvím nepropadla autokracii či nedemokratické vládě jedné strany; zisky ze zdrojů neměly za následek tendence k selhávání demokracie. Politické elity země se již v minulosti chovaly racionálně, např. když pozvaly na své území Brity, aby ho chránily; po získání nezávislosti byli lidé země ochotní si otevřeně přiznat, že jejich výchozí situace není příznivá a pečlivě poslouchali doporučení a rady od vnějších aktérů, jako byly Velká Británie, Mezinárodní měnový fond či Světová banka. Ačkoli BDP pravidelně vyhrává volby a má absolutní většinu v parlamentu, neuchyluje se k autoritářství. Bauer a Taylor (2011: 93) toto vysvětlují mj. tím, že na území dnešní Botswany v minulosti existovala instituce zvaná *kgotla*.

Sami botswanští politici tvrdí, že jejich parlamentní demokracie je založena na tradičních politických strukturách (tzn., že parlamentní demokracie je inherentně vtělena do společnosti), a to zejména na *kgotla*, jejíž počátek se datuje na začátek 19. století, kdy *kgotla* bylo původně místo, kde se formálně setkávali mužští členové daného kmenu a společně zde přijímali rozhodnutí. Rozhodnutí může být přijato až poté, co členové společně dospějí ke konsensu. Instituce *kgotla* je využíváno dodnes, např. když politici chtějí vysvětlit své návrhy lidem, či když usnesení *kgotla* kritizuje vládní programy. Poslanci navštěvují zasedání *kgotla* před a po legislativním usnesení, a na tyto cesty mají speciální diety od státu. Politická kultura Botswany

v sobě díky *kgotla* nese tradici, že musí být vyslechnuty všechny úhly pohledu a tato „demokracie *kgotla*“ v přijímání rozhodnutí byla nápomocná při stabilizování nového státu (Molutsi – Holm, 1990: 325–332; Reid – Lane – Segobye – Borjeson – Mathibidi – Sekgarametso, 1997: 374).

Na Botswanu také neplatí Collierovo tvrzení, že země bohaté na přírodní zdroje mají tendenci nedostatečně investovat na svém území (Collier, 2007: 44). Collier (2007: 44) říká, že ve státech s přírodním bohatstvím je investování do vnitřního rozvoje velice důležité. Příjmy ze zdrojů by měly být investovány tak, aby vytvořily stabilní a udržitelný růst příjmů. Demokraticky zvolené vlády v Botswaně nezneužily svou moc. Politické elity v Botswaně jsou bohaté, nízká úroveň korupce snižuje nelegální sebeobohacování se a tradice *kgotla* je důležitým prvkem demokratičnosti země, kterou také podporuje fungující a efektivní rozdělení složek moci a svobodný tisk. Collier (2007: 50) uvádí, že veškeré projekty financované prostřednictvím veřejných investic měly povinnost splnit určitou minimální míru návratnosti vložených peněz. Co ovšem zůstává problémem, je zcela nedostatečná diverzifikace exportu.

2.3.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy

Collier (2007: 56) tvrdí, že to, zda je významná skutečnost, že je země vnitrozemská, závisí na tom, zdali zde existují příležitosti a možnosti, které by zemi otevřely. Collier tvrdí, že „pokud země měla nadbytek přírodních zdrojů [...], to, spíše než zda byla vnitrozemská, se stalo její definující charakteristikou“. Dobrá správa obrovského přírodního bohatství je důvodem, proč se Botswaně daří, ačkoli je vnitrozemská, proč unikla této pasti (Collier, 2007: 56). Navíc má Botswana dobrý přístup k otevřenému moři, je dopravně napojena na Transkalaharský koridor⁷¹ a rozvojový koridor sever-jih (*North-South Corridor*)⁷² a také je zde prostorová iniciativa Platinum (*Platinum Spatial Development Initiative*), která spojuje

⁷¹ Transkalaharský koridor propojuje namibijskou Velrybí zátoku, a poté vede přes Botswanu do jihoafrického Johannesburgu.

⁷² Vede z hlavního města Botswana Gaborone do jihoafrického Durbanu, také nazýván Durbanský koridor (Arvis – Carruthers – Smith – Willoughby, 2011).

mosambické Maputo a namibijskou Velrybí zátoku, přičemž vede přes Botswanu a JAR (Piknerová, 2012: 97).⁷³

Podíváme-li se na vztahy se sousedy, když Botswana získala nezávislost, sousední Zimbabwe, tehdejší Rhodesie, byla spravována bílou menšinou, a neměla žádný úmysl dát většinovému obyvatelstvu nezávislost. Černoši v Rhodesii vedli boj za nezávislost a osvobození země. Vzhledem k vnitřnímu boji uvnitř Rhodesie byla severní část Botswany tímto konfliktem ovlivněna. Do této oblasti opakovaně pronikaly rhodéské bezpečnostní složky, jelikož Botswana poskytovala podporu bojovníkům za svobodu. Uvnitř rhodéské armády působila teroristická skupina s názvem *Selous Scouts*, která na území Botswany páchala otevřeně činy agrese a porušovala teritoriální integritu země. Pod záminkou boje za svobodu se její členové dopouštěli unášení, zhářství, násilí či zabíjení civilistů. Botswanská policejní mobilní jednotka nebyla schopná tuto situaci sama řešit, a proto parlament v roce 1977 ustanovil Botswanské ozbrojené síly (*Botswana Defence Force*). Vzájemné vztahy Botswany a Zimbabwe se v 80. a 90. letech dají označit za přívětivé. S novým tisíciletím, zvláště po volbách v roce 2002 v Zimbabwe, se vztahy zhoršují a jsou na aktuálně „bodou mrazu“. Do Botswany vstupuje ze Zimbabwe vysoký počet nelegálních imigrantů, a v Botswaně roste xenofobie proti Zimbabweanům (Ajulu, Ch. – Agaspar, A. – Field, S. – Molomo, M. – Mwale, H. – Tonchi, V., 2003: 20–21; Mwakikagile, 2009: 11–13; 21).

Dalším sousedem Botswany je Jihoafrická republika. Ačkoli Botswana byla proti apartheidu, který byl v Jihoafrické republice (JAR) až do 90. let, byla na ní ekonomicky závislá (co se týká přístupu k moři a také pracovních míst pro desítky tisíc svých obyvatel, kteří pracovali v jihoafrických dolech) a musela s JAR spolupracovat, aby se mohla rozvíjet. Jelikož Botswana oponovala rasové politice, vztahy těchto zemí nebyly jednoduché. Botswana zažila mnoho odvetných „opatření“ za svůj postoj ze strany režimu apartheidu v JAR, a to včetně útoku na hlavní město Gaborone v roce 1985.⁷⁴ Botswana poskytovala azyl pro uprchlíky a aktivisty proti

⁷³ Navíc, Botswana je dle Faye, McArthura, Sachse a Snowa (2004: 39–44) výjimečný případ kvůli obchodu s diamanty, který dovoluje zemi obejít pozemní dopravní trasy a využít dopravu leteckou.

⁷⁴ Tento útok byl mířený proti bojovníkům za svobodu z JAR, kteří zde měli své ústředí. Během této akce přišlo o život 16 lidí (Mwakikagile, 2009: 20).

apartheidu z JAR v 70. a 80. letech (Mwakikagile, 2009: 9; 20–21). Thompson (2010: 102) upozorňuje, že demokracie v Botswaně je pozoruhodná, když si uvědomíme, že Botswana sousedila s Jihoafrickou republikou, kde byl dlouho režim apartheidu, který mohl mít ničivý účinek na Botswanu (a to Thompson do této úvahy nezahrnul okolní rasistický režim Rhodesie).

Botswana dále sousedí s Namibií, která byla až do roku 1990, kdy získala nezávislost, pod vlivem rasistické politiky JAR. Během let 1998 až 2000 vniklo na území Botswany několik tisíc uprchlíků právě z Namibie v důsledku tamního ozbrojeného povstání v regionu Capriviho výběžek.⁷⁵ Botswana měla s Namibií také hraniční spor, který spočíval v tom, že obě země si nárokovaly malý ostrov na řece Choko, přičemž tento spor skončil v roce 1999 rozhodnutím Mezinárodního soudního dvora, který rozhodl, že ostrov patří Botswaně (Johnson, 2000: 581).

Nově vzniklá Botswana tedy byla obklopena rasistickými státy, kterým dominovala JAR. Jediný kontakt se svobodnou zemí byl bod, kde se stýkají téměř v jednom bodu hranice dnešní Botswany, Zimbabwe, Zambie a Namibie (Nyerere, 1980: ix). Navzdory tomu se ovšem tento negativní vliv neprojevil naplno – Rhodesie se potřebovala zaměřovat na vnitřní záležitosti, jelikož byla v mezinárodní izolaci a na tento režim byly uvaleny mezinárodní sankce. Podobně izolovaná byla i Jihoafrická republika, a zvláště poté, co vystoupila ze Společenství národů (*Commonwealth of Nations*), potřebovala země získat spojence. Botswana, ačkoli kritik apartheidu, byla jednou ze zemí, které si chtěla JAR „koupit“. V 60. letech nově nezávislé Lesotho, Svazijsko a Botswana chtěly znovuprojednat podmínky Jihoafrické celní unie (*Southern African Customs Union, SACU*). SACU byla vzájemně výhodná pro JAR i Botswanu – Botswana byla na JAR ekonomicky závislá a JAR ve své snaze o mezinárodní spolupráci Botswaně nabídla velice výhodnou dohodu o sdílení příjmů (Grynberg, 2012).

2.3.4 Špatné vládnutí v malé zemi

Collier (2007: *passim*) tvrdí, že dobré vládnutí a dobrá ekonomická politika mohou pomoci k ekonomickému růstu. Autor ale dodává, že země přesto musí mít

⁷⁵ UNHCR. U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2003 – Botswana. <http://www.refworld.org/docid/3eddc49b8.html>, 11. 3. 2014.

příležitosti pro růst. Tam, kde žádné nejsou, nepomůže ani dobré vládnutí (Collier, 2007: 64).

Sebudubudu (2005: 83) za jednu z klíčových institucí, která doposud hraje zásadní roli v procesu rozvoje Botswanské republiky, označuje Ministerstvo financí a rozvojového plánování (*Ministry of Finance and Development Planning*). Sebudubudu ji označuje za „institucionální nervové centrum“ Botswany, které plánuje, koordinuje, monitoruje a zajišťuje projekty, které jsou posléze implementovány. Toto ministerstvo také poskytuje rady a informace dalším vládním oddělením, instituce je řízena profesionály, kteří jsou vyškoleni a mají hluboké znalosti o tvorbě ekonomických politik a strategií.

Botswana se také snažila rozšířit sekundární sektor, který byl velice slabý při získání nezávislosti. Stát zavedl řadu opatření, které měly povzbudit rozvoj průmyslu a investic do něj. Tyto snahy byly doprovázeny vznikem agentur a politik, například Rozvojová korporace Botswany (*Botswana Development Corporation*), tzv. politika finanční asistence (*Financial Assistance Policy*) či Rozvojová podnikatelská agentura pro občany, která poskytuje finanční a technickou pomoc pro rozvoj podnikatelských občanských aktivit (*Citizen Entrepreneurial Development Agency*). Botswanská rozvojová agentura (*Botswana Development Agency*) vznikla v roce 1970 s cílem vyvinout infrastrukturu a vytvořit pracovní místa prostřednictvím poskytování kapitálu a investic, které budou v konečném důsledku mít za následek ekonomický růst. Tato agentura mimo jiné poskytuje půjčky, poradenství ohledně investování a další služby (Sebudubudu, 2005: 83–85).

Botswana se tradičně vyznačuje dobrým politickým a ekonomickým managementem. To limituje korupci a také omezuje patronáty a klientelismus (Sebudubudu, 2005: 82). Sebudubudu (2005: 82) tvrdí, že nízká míra korupce může být v Botswaně vázaná na povahu politické elity již při získání nezávislosti. Elita byla relativně bohatá a zároveň zapojená do chovu dobytka, a tudíž neviděla řízení státu jako prostředek k vlastnímu obohacení, což je jeden z faktorů, proč se Botswaně povedlo ustavit dobré a nezkorumpované řízení státu.

Vláda Botswany si vede dobře v mnoha indikátorech. Světová banka nedávno ohodnotila Botswanu velice dobře pokud jde o výkon vlády, politickou stabilitu,

právní stát, kontrolu korupce (Mokgosi, 2012: 3). Ibrahimův Index vládnutí v Africe (*The Ibrahim Index of African Governance*), který hodnotí dobré vládnutí v Africe, hodnotí Botswanu jako druhou nejlepší africkou zemi (za Mauriciem) v termínech dobrého vládnutí (Mokgosi, 2012: 3).⁷⁶

2.4 Atributy silného a slabého státu

V roce 1966 byla Botswana státem téměř bez vlastních prostředků. V zemi chyběly silnice, školy, nemocnice a další infrastruktura. Země vykazovala nedobré výsledky v oblastech jako HDP na obyvatele či index lidského rozvoje. Botswana sice netrpěla žádným vnitřním konfliktem, ale byla obklopena rasistickými režimy sousedních zemí. Vlastním obyvatelům nemohla nabídnout významné ekonomické příležitosti či kvalitní veřejné statky. Kvůli několikaletým suchům obyvatelé hladověli.

Ačkoli ekonomické ukazatele se s postupem času zlepšovaly, Botswana i tak čelila několika překážkám. Například v letech 1981 až 1982 postihlo region jižní Afriky silné sucho, které zničilo přibližně 75 % veškeré úrody Botswany. Mwakikagile tvrdí, že tato událost byla jednou z nejhorších přírodních katastrof v historii celého kontinentu; Botswana tehdy musela požádat o mezinárodní pomoc, aby předešla hladovění svých obyvatel (Mwakikagile, 2009: 24).

Ačkoli se Botswaně daří se rozvíjet v mnoha směrech, přetrvává zde chudoba a nerovnost uvnitř společnosti. Giniho koeficient je v Botswaně nejen jeden z nejvyšších v subsaharské Africe, ale i na světě. Například v roce 1985 měla Botswana hodnotu Giniho koeficientu 0,54, v roce 1994 již 0,61 a v roce 2002 dokonce 0,65⁷⁷. Vysoké procento obyvatel země také trpí chudobou, kterou se sice daří postupně snižovat, vysoký počet obyvatel postižených chudobou však přetrvává. V současné době žije pod hranicí chudoby přibližně třetina obyvatel Botswany

⁷⁶ Tento index byl vytvořen na půdě Harvardovy univerzity a používá se od roku 2000, analyzuje data ze čtyř kategorií: bezpečnost a vláda práva; participace a lidská práva; udržitelné ekonomické příležitosti a lidský rozvoj (Mo Ibrahim Foundation. *The Ibrahim Index of African Governance*. <http://www.moibrahimfoundation.org/iiag/>, 28. 1. 2014).

⁷⁷ Průměrná hodnota koeficientu pro subsaharaskou Afriku je 0,45. Botswana má nyní přibližně 4. nejhorší hodnotu Giniho koeficientu na světě (vzhledem k tomu, že se liší roky, ze kterých pocházejí data o státech), a to po Namibii, JAR a Lesothu (World Bank, 2013; Central Intelligence Agency. *The World Factbook*. Field listing: distribution of family income: gini index. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html>, 12. 3. 2014).

(International Monetary Fund, 2012: 4–5; UNDP, 2005: 6–14; African Development Bank, 2009: 11).⁷⁸

Navzdory těmto problémům lze však z výše uvedených skutečností v této kapitole Botswanu považovat za stát, který v současnosti nespadá do kategorie slabý, což konečně potvrzuje také Rotberg (2004: 47). V předchozí kapitole jsme mluvili o typologii států. Botswana v současné době naplňuje mnohé z předpokladů pojících se se silným státem. Centrální vláda ovládá celé území státu. Stát zabezpečuje základní veřejné statky, jako je bezpečnost, zdravotní péče, vzdělávání, otevřená a svobodná účast v politice či infrastruktura. Clapham (2004: 89) dokonce označuje Botswanu za „nejkonzistentnější úspěšnou ekonomiku v Africe“, a to proto, že využila příjmy a zisky z těžby a prodeje diamantů jako základ pro tento úspěch. Mnoho autorů (např. Clapham, 2004: 89; Bauer – Taylor, 2011; Piknerová, 2009) uvádí schopné vedení státu a vysoce homogenní společnost jako faktory, které umožnily vládním a politickým strukturám dobře fungovat.

V poslední době se často mluví o dobrém vládnutí. Definic tohoto pojmu je mnoho. Dle Světové banky v sobě dobré vládnutí zahrnuje předvídatelnou, otevřenou a osvětlenou (*enlightened*) tvorbu politik, profesionální odpovědný byrokratický aparát, silnou občanskou společnost, která se účastní veřejných záležitostí, a účinné fungování veřejných institucí.⁷⁹ Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) pokládá dobré vládnutí za soubor principů, jako je efektivní fungování vlády; respekt k vládě práva; otevřenost, transparentnost a odpovědnost demokratických institucí.⁸⁰ Nové partnerství pro rozvoj Afriky (*New Partnership for Africa's Development*, NEPAD) popisuje dobré vládnutí jako transparentnost, odpovědnost, integritu, respekt k lidským právům a právnímu státu, participační rozhodování, výkonnou a efektivní administrativu a státní správu a dohled parlamentu. NEPAD také nahlíží na demokracii a dobré vládnutí jako na neoddělitelnou dvojici

⁷⁸ Poměr chudých se podařil snížit o téměř celou polovinu oproti roku 1986, kdy bylo procento populace pod hranici chudoby 59 % (World Bank. Botswana. <http://data.worldbank.org/country/botswana>, 16. 9. 2013).

⁷⁹ World Bank. What is Governance? <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/EXTMNAREGTOPGOVERNANCE/0,,contentMDK:20513159~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:497024,00.html>, 15. 3. 2014.

⁸⁰ OECD. Glossary of Statistical Terms. Good Governance. <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7237>, 15. 3. 2014.

potřebnou k udržitelnému rozvoji.⁸¹ Všechny tři zmíněné organizace považují dobré vládnutí za předpoklad pro úspěšný ekonomický rozvoj (Phirinyane – Kaunda – Salkin – Kaboyakgosi – Thupeng – Batsetswe – Good – Taylor – Mokgatlhe, 2006: 36–37). Na základě výše uvedené analýzy lze tvrdit, že Botswana naplňuje definici dobrého vládnutí, která se mj. pojí se silným státem.

⁸¹ NEPAD. Governance in Africa's Development: Prospects and Challenges. <http://www.nepad.org/system/files/meeting%2026%20%2007.pdf>, 10. 9. 2013.

3 Případová studie Zimbabwe

Následující kapitola se věnuje situaci, ve které se Zimbabwe nacházelo v době získání nezávislosti. Stěžejní část poté tvoří text týkající se komparačních kritérií a následuje vztah Zimbabwe ke čtyřem pastem Paula Colliera. Čtvrtá podkapitola se věnuje neopatrimonialismu, který lze považovat za jeden z ústředních politických principů Zimbabwe. Kapitola je zakončena krátkým zhodnocením, jaké má či měla země atributy silného či slabého státu.

3.1 Výchozí pozice země

Když Zimbabwe získalo nezávislost, bylo druhou nejvyspělejší ekonomikou kontinentu po JAR. Hospodářství země bylo relativně diverzifikované a žádný sektor mu výrazně nedominoval. Vzhledem k výchozí pozici Zimbabwe je důležité zmínit rozdělení zemědělské půdy. Ta byla během koloniálního období rozdělena na rozsáhlé komerční farmy, které byly umístěny na úrodné půdě a jejichž vlastníky byli běloši, a na polosuché a neúrodné, měřítkem malé zemědělské oblasti vyhrazené černošskému obyvatelstvu (Chikuhwa, 2006: 45; Kanyenze, 2003: 35; Simson, 1979: 63–71; Marongwe, 2002: viii).

Potenciál a budoucnost nově nezávislé země se jevily příznivě. Země disponovala na africké poměry velice dobrou infrastrukturou, gramotností a relativně kvalifikovanou a vzdělanou populací. V roce 1980 mělo Zimbabwe jeden z nejvyšších podílů absolventů univerzit v populaci na africkém kontinentu.⁸² Země měla vytvořenou dobrou dopravní síť, v roce 1980 byla délka státního systému silnic dlouhá více jak 12 tisíc kilometrů.⁸³ Ještě za koloniální správy byla také vystavena železnice, která výrazně ulehčila transport nerostných surovin určených k vývozu (Sachikonye, 2011: xiii; Chikuhwa, 1998: 210–217; 295).

Národní rozvojová strategie první vlády země byla zaměřená na rekonstrukci, usmíření a redistribuci (Center for Development Research, 2002: 1). Po prvních svobodných volbách roku 1980 premiér Robert Mugabe ve svém proslovu vyzýval „k usmíření všech ras, aby se vybuodovala nerasová společnost“ a sliboval dodržování

⁸² Výrazná většina absolventů pocházela z bělošské menšiny, jelikož černoši byli ve vzdělávacím systému a přístupu ke vzdělání před vznikem nezávislého Zimbabwe diskriminováni.

⁸³ Dopravní síť nebyla rozvinuta v rurálních oblastech.

práv menšinovým bělochům pobývajícím na území nově vzniklého Zimbabwe. Ve vládním prohlášení z roku 1981 se vláda zavázala k dobrému vládnutí a demokracii (Compagnon, 2011: 22; Kwashirai, 2010: 31–34).

Situace Zimbabwe v první polovině 80. let byla tedy v určitých aspektech příznivá, jelikož do země proudila rozvojová pomoc, ekonomické klima bylo lákavé pro investory, zvyšovala se poptávka po zboží a službách a příhodné byly i klimatické podmínky, jelikož zde byl dostatek dešťových srážek. Cena nerostných surovin na mezinárodních trzích byla vysoká, což bylo příhodné pro export. Zároveň v jiných aspektech země čelila problémům, jako byl např. nedostatek potravin, chybějící adekvátní přístup k nezávadné vodě či zdravotním zařízením (Kwashirai, 2010: 31–33).

3.2 Komparační kritéria

3.2.1 Korupce

V tabulce č. 6 jsou zaznamenány hodnoty míry vnímání korupce od roku 1998, kdy *Transparency International* začal index korupce vydávat. Problémy s korupcí mělo Zimbabwe i dříve. Již v roce 1985, kdy vláda přijala zákon týkající se prevence korupce, dosáhla bezprecedentní úrovně (Chikuhwa, 1998: 109–111). Chikuhwa (2004: 185) dodává, že korupční skandály se pravidelně vyskytovaly již od počátku 80. let, a spojuje je s vládou Mugabeho a stranou Zimbabwecká africká národní unie – Vlastenecká fronta (*Zimbabwe African National Union – Patriotic Front*, ZANU-PF)⁸⁴. Sachikonye (2011: 37) dokonce tvrdí, že hodnocení Zimbabwe nemůže být kompletní, aniž by nebyl zmíněn fenomén korupce a hodnotí korupci v Zimbabwe jako nesmírně vysokou, a to již od vzniku nezávislého Zimbabwe.

⁸⁴ Tato politická strana sehrála před získáním nezávislosti vedoucí roli během války za národní osvobození pod názvem ZANU (do roku 1987). Během války za osvobození byla jejím největším spojencem v tomto cíli strana Zimbabwecká africká lidová unie (*Zimbabwe African People's Union*, ZAPU), ta se ale ovšem po roce 1980 stala nejsilnějším politickým rivalem ZANU. V 80. letech byla ZAPU včleněna do jednotné strany již pod názvem ZANU-PF, a díky tomuto začlenění ZANU-PF přišla o významnou opozici (Sachikonye – Chawatama – Mangongera – Musekiwa – Ngoro, 2007: 44; Compagnon, 2011).

Tabulka č. 6: Index vnímání korupce: Zimbabwe

rok	hodnota ⁸⁵	pořadí	počet zemí ⁸⁶
2013	21	157.	177
2012	20	163.	176
2011	2,2	154.	182
2010	2,4	134.	178
2009	2,2	146.	180
2008	1,8	166.	180
2007	2,1	150.	179
2006	2,4	130.	163
2005	2,6	107.–116.	158
2004	2,3	114.–121.	146
2003	2,3	106.–112.	133
2002	2,7	71.–76.	102
2001	2,9	65.–68.	91
2000	3,0	65.–67.	90
1999	4,1	45.–48.	99
1998	4,2	43.–44.	85

Zdroj: sestaveno autorkou dle *⁸⁷

⁸⁵ V roce 2012 a 2013 se index hodnotil na stupnici 0 až 100, všechny předchozí roky na stupnici 0 až 10.

⁸⁶ Počet hodnocených zemí a teritorií v daném roce.

⁸⁷ Tabulka vypracovaná dle údajů z: Transparency International. Corruption Perceptions Index 2013. <http://www.transparency.org/cpi2013/results>, 11. 1. 2014; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2012. <http://www.transparency.org/cpi2012/results>, 22. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2011. <http://www.transparency.org/cpi2011/results>, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2010. <http://www.transparency.org/cpi2010/results>, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2009. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2008. http://archive.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2007. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2006. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2006, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2005. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2005, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2004. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2003. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003, 1. 9. 2013; Transparency International. Corruption Perceptions Index 2002.

Státní protikorupční opatření a instituce však zůstávají neefektivní, chybí jim zejména zdroje a odborné znalosti personálu. Chikuhwa (2004: 190–191) tvrdí, že stát nikdy nebyl příliš zavázán k potírání korupce, což lze vidět například na neochotě ratifikovat mezinárodní smlouvy týkající se protikorupčního boje. *Freedom House* přitom píše, že historicky Zimbabwe mělo oproti jiným subsaharským zemím jednu z nejméně zkorumpovaných státních služeb, která byla navíc profesionálnější než v jiných afrických zemích. Korupce se stala chronickou zejména v novém tisíciletí, kdy zasáhla i do nejvyšších vládních úrovní.⁸⁸ Problémem země je nedostatek transparentnosti a zodpovědnosti politické scény, což přispívá k vysoké úrovni korupce. Chikuhwa (2004: 157) mluví o chybějících pojistkách exekutivní moci ze strany legislativy jako o hlavní příčině korupce v zemi – v zemi nefunguje efektivní rozdělení výkonné a zákonodárné moci, což je spojeno zejména s činy Mugabeho. Korupce v Zimbabwe na sebe bere často podobu nepotismu a politiky patronátů a dalším problémem je neopatrimonialismus.

3.2.2 Index lidského rozvoje

Z tabulky č. 7 vidíme, že Zimbabwe zatím nikdy nedosáhlo tzv. střední míry lidského rozvoje a ani k němu nemá blízko. Mezi lety 2005 až 2009 byl HDI dokonce nižší, než při získání nezávislosti. Zimbabwe v letech 1980 a 1990 překročilo průměr subsaharské Afriky a taktéž tzv. nízkou míru lidského rozvoje (viz tabulka č. 8).

http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2002 ,	1.	9.	2013;	Transparency
International.	Corruption	Perceptions	Index	2001.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2001 ,	1.	9.	2013;	Transparency
International.	Corruption	Perceptions	Index	2000.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/2000 ,	1.	9.	2013;	Transparency
International.	Corruption	Perceptions	Index	1999.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1999 ,	1.	9.	2013;	Transparency
International.	Corruption	Perceptions	Index	1998.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1998 ,	1.	9.	2013.	

⁸⁸ Například v roce 2012 tvořil podíl na ziscích z prodeje diamantů pro stát 600 milionů USD, ale do státní pokladny přibýlo z diamantů pouhých 45 milionů USD (The Heritage Foundation, 2014; Freedom House. Zimbabwe. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/zimbabwe#.UtK9OvTuK-0>, 12. 1. 2014).

Tabulka č. 7: HDI Zimbabwe a střední míra lidského rozvoje

rok	HDI Zimbabwe	tzv. střední míra lidského rozvoje
2012	0,397	0,640
2011	0,387	0,636
2010	0,374	0,631
2009	0,359	0,624
2008	0,345	0,617
2007	0,355	0,609
2006	0,353	0,599
2005	0,352	0,589
2000	0,376	0,549
1990	0,427	0,481
1985	0,426	0,450
1980	0,367	0,419

Zdroj: sestaveno autorkou dle UNDP. Zimbabwe. Country Profile: Human Development Indicators. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/ZWE.html>, 22. 9. 2013; UNDP. Explanatory note on 2013 HDR composite indices. Zimbabwe. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/ZWE.pdf>, 2. 3. 2014.

Tabulka č. 8: skupiny HDI

rok	průměr subsaharské Afriky	tzv. nízká míra lidského rozvoje	světový průměr HDI
1980	0,366	0,315	0,561
1990	0,387	0,350	0,600
2000	0,405	0,385	0,639
2005	0,432	0,424	0,666
2007	0,449	0,442	0,678
2010	0,468	0,461	0,690
2011	0,472	0,464	0,692
2012	0,475	0,466	0,694

Zdroj: sestaveno autorkou dle UNDP. Table 2: Human Development Index Trends. <https://data.undp.org/dataset/Table-2-Human-Development-Index-trends/efc4-gjvq>, 23. 2. 2014.

Zimbabwe nedosahuje dobrých výsledků v předpokládané délce života. V roce 1980 byla předpokládaná délka života v Zimbabwe 59 let. Toto číslo se spolu s ekonomickou krizí a epidemií HIV/AIDS na počátku tisíciletí propadlo až na 43 let. Od roku 2005 předpokládaná délka pomalu stoupá⁸⁹, nicméně i přesto je tato hodnota v současnosti o několik let nižší, než byla při získání nezávislosti (srovnej Richardson, 2004: 1).

Jedním z deklarovaných cílů nově vzniklé zimbabwské politické reprezentace bylo zpřístupnění vzdělání černochům.⁹⁰ Po získání nezávislosti zavedl stát zdarma primární vzdělávání pro děti do věku 14 let. Během 80. let se přístup ke vzdělání výrazně zlepšil, například počet středních škol se zvýšil téměř sedmkrát. Vláda nezávislého Zimbabwe investovala zejména do rozvoje lidských zdrojů (Chikuhwa, 2004: 214; Zinyama – Tevera, 2002: 229; Kwashirai, 2010: 44). Úspěšně se zvyšovala i průměrná délka navštěvování školy; v roce 1980 byla průměrná délka edukace 6,5 roku, zatímco v roce 1990 to bylo již 10,1 let (a přetrvává dodnes).⁹¹

Matyszak (2010: xiv–xv) tvrdí, že vzdělávací systém Zimbabwe byl v 80. letech pýchou regionu. Krize státu, která se nejvíce projevila v novém tisíciletí, ovšem „pohltila vzdělávací systém od shora dolů“ (Richardson, 2004: 111). V první polovině roku 2000 v rámci volebního zastrašování byly každodenně zavírány školy a denně se také odehrávaly útoky na pedagogy. Toto násilí přerušilo vyučování nejméně v 550 školách, více než 9 000 učitelů uprchlo ze svých zaměstnání, více než 2 000 pedagogů bylo napadeno. Krize v Zimbabwe měla další dopady na vzdělávání. V roce 2003 byli

⁸⁹ World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=6>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=6>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=5>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=4>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=3>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=2>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=1>, 22. 9. 2013; World Bank. Life expectancy at birth, total (years). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>, 22. 9. 2013; UNDP. Life expectancy at birth (years). <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/69206.html>, 22. 9. 2013.

⁹⁰ Předtím byl pro ně vzdělávací systém s velice limitovaným přístupem; pouze jedna třetina černošského obyvatelstva před rokem 1980 dokončila základní vzdělání, méně než pětina černošské populace dokončila vzdělání střední (Chung, 1989: 211).

⁹¹ UNDP. Expected Years of Schooling (of children) (years). <https://data.undp.org/dataset/Expected-Years-of-Schooling-of-children-years-/qnam-f624>, 27. 1. 2014.

běžní obyvatelé Zimbabwe již natolik chudí, že si nemohli dovolit platit školné pro své děti, které kvůli tomu byly nuceny opouštět školy. Krize v Zimbabwe tak měla za následek zničení vzdělávacího systému (Chikuhwa, 2004: 109–110; 165; 258).

Krátce po vyhlášení nezávislosti přijala vláda opatření, která měla i černošské většině zajistit přístup k bezplatné zdravotní péči. V rámci naplnění tohoto cíle vláda postavila více jak 240 nových zdravotních středisek a obnovila více jak 500 dříve existujících zdravotních zařízení. Zdravotní péče se opravdu stala na africké poměry velice kvalitní. Duri, Stray-Pedersen a Muller (2013: 16–17) uvádějí, že v důsledku naplňování cíle zvýšení dostupnosti zdravotní péči žilo 85 % populace v dosahu 10 kilometrů od zdravotního zařízení. Během 80. let se zdravotní systém Zimbabwe stal modelem pro ostatní rozvojové země. Avšak kvůli problémům vzniknuvším v důsledku ekonomického poklesu během 90. let zdravotnický sektor začal upadat (Duri – Stray-Pedersen – Muller, 2013: 16–17; Richardson, 2004: 117).

3.2.3 HIV/AIDS

Zimbabwe patří mezi země, které jsou v rámci globálního srovnání nejvíce postiženy HIV/AIDS, přičemž první zaznamenaný případ HIV v Zimbabwe pochází z roku 1985 (Duri – Stray-Pedersen – Muller, 2013: 17). Zimbabwe patří mezi země, které začaly historicky velice brzy testovat dárce krve na HIV, a to již v roce 1985, kdy byl tento typ testů komerčně dostupný (Ray – Madzimbamuto, 2007: 47).⁹² Vláda se v minulosti opakovaně snažila o prevenci viru a nemoci, vydala několik strategií a plánů prevence; v roce 1999 vznikla státní instituce Národní rada pro AIDS.⁹³ Vláda však až v roce 2003 poprvé vyčlenila peníze na nákup antiretrovirálních léků (Richardson, 2004: 119).

Takto vysoký podíl HIV/AIDS nakažených má nutně negativní dopady na ekonomiku a společnost, jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole. Ekonomická krize v Zimbabwe spolu s vlivem HIV/AIDS prohloubila chudobu natolik, že v roce 2002 byla míra domácností žijících pod hranicí chudoby dokonce 80 %, přičemž v době,

⁹² Zimbabwe v té době mělo excelentní síť dárců krve a transfuzní službu. Národní dárcovství krve a transfuzní služba (*National Blood Donation and Transfusion Service*) prodávala krevní produkty do Evropy, čímž plynula do Zimbabwe zahraniční měna. Země chtěla ochránit tento obchod a tedy zajistit bezpečnost této komodity (Ray – Madzimbamuto, 2007: 47).

⁹³ UNAIDS. Zimbabwe. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 22. 9. 2013.

kdy se nemoc v Zimbabwe ještě nevyskytovala, byla míra chudoby menší než 25 % (Sachikonye – Chawatama – Mangongera – Musekiwa – Ndoro, 2007: 1).⁹⁴ V roce 2011 žil v Zimbabwe odhadem jeden milion sirotků ve věku 0 až 17 let, kteří přišli o rodiče v důsledku HIV/AIDS.⁹⁵ Přístup k antiretrovirální léčbě je značně limitovaný, o čemž svědčí konstatování Světové zdravotnické organizace z roku 2005, kdy označila Zimbabwe za zemi, kde je 4. nejhorší přístup k antiretrovirální léčbě na světě.⁹⁶

Tabulka č. 9: Procentuální podíl obyvatel Zimbabwe nakažených HIV/AIDS, 15 až 49 let

rok	procento populace s HIV/AIDS (%)	rok	procento populace s HIV/AIDS (%)
2012	14,9 ⁹⁷	2000	26,2
2011	14,9	1999	27,0
2010	15,2	1998	27,3
2009	15,7	1997	27,0
2008	16,3	1996	26,2
2007	17,1	1995	25,0
2006	18,1	1994	23,2
2005	19,3	1993	20,8
2004	20,7	1992	18,3
2003	22,2	1991	15,9
2002	23,6	1990	13,6
2001	25,0	1985–1989	3–10 ⁹⁸

Zdroj: sestaveno autorkou dle ⁹⁹

⁹⁴ World Bank. Zimbabwe Country Economic Memorandum: Achieving Shared Growth. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPA/0,,contentMDK:20204806~isCURL:Y~menuPK:443279~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:430367,00.html>, 11. 3. 2014.

⁹⁵ UNAIDS. Zimbabwe. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 22. 9. 2013.

⁹⁶ World Health Organization. Antiretroviral treatment in 20 countries with the highest unmet need. <http://www.who.int/hiv/facts/unmetneed/en/index.html>, 13. 2. 2014.

⁹⁷ Odhad UNAIDS (UNAIDS. Zimbabwe. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014).

⁹⁸ V tomto období žádná instituce či organizace nečinila výzkum, který by pokryl výskyt HIV/AIDS v rámci celého státu. Míra nakažených v tomto období se každý rok navyšovala od přibližně 3 % až k 10 %.

⁹⁹ World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS>, 22. 9. 2013. World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=1>, 22. 9. 2013. World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=2>, 22. 9. 2013. World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=3>, 22. 9. 2013.

3.2.4 Inflace

Tabulka č. 10: Míra inflace¹⁰⁰ (v %): Zimbabwe

rok	míra inflace (%)	rok	míra inflace (%)
2012	3,7	1995	22,6
2011	3,5	1994	22,3
2010	3,6	1993	27,6
2009	6,2	1992	42,1
2008	999 999	1991	23,3
2007	12 562	1990	17,4
2006	1 036	1989	12,9
2005	302,1	1988	7,4
2004	282,4	1987	12,5
2003	431,7	1986	14,3
2002	140,1	1985	8,5
2001	76,2	1984	20,2
2000	55,9	1983	23,1
1999	58,5	1982	10,6
1998	31,8	1981	13,2
1997	18,7	1980	5,4
1996	21,4		

Zdroj: sestaveno autorkou dle*¹⁰¹

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49). <http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=4>, 22. 9. 2013; UNAIDS. Zimbabwe. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014.

¹⁰⁰ Míra inflace vyjádřená přírůstkem průměrného ročního indexu spotřebitelských cen (vyjadřuje procentní změny průměrné cenové hladiny za posledních 12 měsíců oproti průměru 12 předchozích měsíců).

¹⁰¹ Tabulka vypracovaná dle údajů z: World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=6>, 5. 9. 2013; World Bank. Inflation consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=5>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=4>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=3>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=2>, 5. 9. 2013.; World Bank. Inflation, consumer prices (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=1>, 5. 9. 2013; Bourne, 2011: xiv; Economist Intelligence Unit (2008); International Monetary Fund (2013); Economist Intelligence Unit. Country Snapshots. <https://store.eiu.com/article.aspx?productid=990000299&articleid=1034064888>, 11. 2. 2014.

Při sledování míry inflace v Zimbabwe jsme vycházeli zejména z dat Světové banky. Vzhledem k událostem v Zimbabwe, kdy Centrální banka Zimbabwe (*Reserve Bank of Zimbabwe*) od roku 2006 opakovaně devalvovala a denominovala¹⁰² zimbabwský dolar, a kdy tato banka nebyla schopná reportovat relevantní ekonomická data během konce první dekády 21. století (Economist Intelligence Unit, 2007; Hanke – Kwok, 2009: 354), vycházíme i z dat Mezinárodního měnového fondu a analytické sekce *The Economist Intelligence Unit*.

Jak znázorňuje tabulka č. 10, inflace v Zimbabwe je drtivou většinu v historii dvojciferná, přičemž od roku 2002 převýšila stěží uvěřitelných 100 %. Inflace v republice dosáhla dokonce hyperinflace a v roce 2008 dosáhla téměř milionu procent. V době vrcholné inflace v roce 2008 se dokonce hlavními obchodními transakcemi staly ty nepeněžní. V roce 2009 byl zimbabwský dolar oficiálně ukončen jako zákonné platidlo a přešlo se na cizí měny. Hlavní měnou se stal americký dolar a tato silná zahraniční měna ukončila rostoucí množství peněz v oběhu (jelikož zimbabwské peníze se opakovaně tiskly) a překvapivě rychle stabilizovala inflaci. Tato tzv. dolarizace ekonomiky stabilizovala banky, zvýšila seběvědomí spotřebitelů i finančních institucí (Noko, 2011: 348–362).

3.2.5 Hrubý domácí produkt na obyvatele

Vývoj HDP na obyvatele v Zimbabwe je na rozdíl od Botswany proměnlivý. Pro lepší představivost zahrnuje kolísání výše HDP tabulka č. 11, ve které jsou shrnuta data za každý jednotlivý rok. V závorkách jsou opět uvedeny jako doplňující informace hodnoty HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPP), a to od roku 2000, a to vzhledem k tomu, že data za předchozí období nejsou dostupná.

¹⁰² Denominace znamená snížení nominální hodnoty peněžních znaků, tedy změnu definice měnové jednotky společně s přepočtem všech hospodářských čísel ve stanoveném poměru denominace. Denominací lze řešit zejména problém znehodnocování měny. Je tedy těžké v Zimbabwe určovat výši inflace, jelikož se opakovaně měnila hodnota měny a oficiální data jsou nespolehlivá.

Tabulka č. 11: HDP Zimbabwe na obyvatele v USD (současná hodnota \$)

rok	HDP na osobu (\$) (v závorce uvedeny hodnoty HDP/na obyvatele v PPP)
2013	doposud nezveřejněno (571)
2012	714 (552)
2011	664 (524)
2010	568 (468)
2009	476 (426)
2008	345 (391)
2007	415 (469)
2006	428 (476)
2005	453 (477)
2004	457 (314)
2003	452 (715)
2002	502 (852)
2001	538 (923)
2000	535 (885)
1999	554
1998	523
1997	708
1996	722
1995	611
1994	603
1993	585
1992	615
1991	805
1990	840
1989	815
1988	793
1987	708
1986	676

Pokračování tabulky č. 11 ze strany 70

1985	636
1984	745
1983	947
1982	1084
1981	1058
1980	916

Zdroj: sestaveno autorkou dle *¹⁰³

Zimbabwe patří mezi tzv. nízkopříjmové země.¹⁰⁴ Tabulka č. 11 názorně ukazuje, že HDP na osobu se začal snižovat od roku 1997 (v roce 1997 Mugabe vyplatil válečným veteránům¹⁰⁵ jednorázové vysoké finanční částky, roku 1998 započal vstup Zimbabwe do konfliktu v Demokratické republice Kongo). HDP se snižoval až do roku 2008, kdy dosáhl pouhých 345 USD, což učinilo ze Zimbabwe 7. nejchudší zemi na světě.¹⁰⁶ Průměrný HDP na osobu v roce 2008 představoval pouhých 33 % hodnoty z roku 1981.

Růst (celkového) HDP zcela ustal a propadl se do záporných čísel během krize v novém tisíciletí. V roce 2002 byl růst HDP země -8,9 %, o rok později dokonce -17 %. Mezi lety 1998 až 2006 poklesl HDP Zimbabwe o celých 37 % (UNDP, 2008: 10–11). Záporný růst HDP země kulminoval v roce 2008, kdy dosáhl -17,7 % (srovnej Kwashirai, 2010: 112). Od roku 2009 je celkový HDP

¹⁰³ Tabulka vypracovaná dle údajů z: World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=1>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=2>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=3>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=4>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=5>, 11. 1. 2014; World Bank. GDP per capita (Current US\$). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=6>, 11. 1. 2014; International Monetary Fund (2013).

¹⁰⁴ World Bank. Zimbabwe. <http://data.worldbank.org/country/zimbabwe>, 11. 1. 2014.

¹⁰⁵ Výplata peněz se týkala více než 39 tisíc válečných veteránů (Rotberg, 2007b: 169) (srovnej Coomer – Gstraunthaler, 2011: 318).

¹⁰⁶ World Bank. GDP per capita (current US\$). http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2008+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=asc&page=1, 27. 1. 2014.

země v kladných číslech (Richardson, 2004: 1; ¹⁰⁷) a HDP na obyvatele země opět stoupá. Současná výše HDP na obyvatele je ovšem stále nižší, než na počátku nezávislosti v roce 1980.

3.2.6 Podíl primárních komodit na exportu

Pro export Zimbabwe jsou důležité nerostné suroviny a produkty primárního sektoru. Primární komodity na podílu celkového exportu převažují v Zimbabwe již od doby jeho vzniku, a to vždy v nadpoloviční většině. Zimbabwe je na příjmech z exportu vysoce závislé. V 80. letech tvořily nezpracované nerostné suroviny přes 40 % celkového exportu; zemědělské produkty více jak 43 % celkových příjmů z exportu. Zimbabwe má bohatou základnu nerostných surovin, komerčně využívá více jak 40 druhů a více jak 90 % výstupu těžby nerostných surovin představují zlato, azbest, nikl, uhlí, měď a chrom. Sedm nejdůležitějších zemědělských produktů v případě Zimbabwe sestává z kávy, čaje, tabáku, bavlny, cukru, kukuřice a hovězího masa (Alwang – Siegel, 1994: 413; Stoneman – Cliff, 1989: 146; Zinyama – Tevera, 2002: 236; Chikuhwa, 2004: 314).¹⁰⁸

Po roce 2000 se prudce snížily zemědělské výnosy z komerčních farem, což byl následek urychlené pozemkové reformy. V důsledku toho se stal nově tabák nejdůležitější plodinou pro export, představoval 70 % veškeré zahraniční měny proudící do země, a to přes to, že úroveň jeho produkce se do roku 2003 snížila o dvě třetiny (Richardson, 2004: 79–87).

V roce 2006 byla v Zimbabwe objevena značná naleziště diamantů, přičemž o významu tohoto objevu svědčí skutečnost, že se jednalo o nejbohatší diamantové naleziště na světě za celé dekády (Eastwood – Curnow, 2012). Experti tehdy předpovídali, že se Zimbabwe stane největším světovým exportérem diamantů (Bauer

¹⁰⁷ World Bank. GDP growth (annual %). [http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=2,11.1.2014; World Bank. GDP growth \(annual %\). http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1, 11. 1. 2014; World Bank. GDP growth \(annual %\). http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG, 11. 1. 2014.](http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=2,11.1.2014;WorldBank.GDPgrowth(annual%).http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1,11.1.2014;WorldBank.GDPgrowth(annual%).http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG,11.1.2014)

¹⁰⁸ V prvním roce nezávislosti bylo Zimbabwe světově největším exportérem kukuřice, třetím největším exportérem tabáku a největším africkým exportérem bavlny a hovězího masa. Dále země patřila mezi největší světové producenty chromu a byla šestý největší vývozcem zlata. Vysoké příjmy ze zlata se ale od druhé dekády nezávislosti snižují, jelikož vytěžené množství zlata od 90. let klesá. Zimbabwe se poklesem vytěženého množství dostalo až na třetího největšího producenta zlata v Africe, ale poté se propadlo až na osmé místo. V roce 2003 bylo navíc zavřeno 12 produktivních zlatých dolů (Norman, 2008: 117; Richardson, 2004: 92).

– Taylor, 2011: 219).¹⁰⁹ Mezinárodní společenství však na prodej diamantů z těchto dolů uvalilo zákaz v roce 2009. Tyto doly jsou plně vlastněné vládou Zimbabwe (resp. jsou vlastněné státem řízenou Zimbabwskou diamantovou důlní společností – *Zimbabwe Diamond Mining Corporation*). Zákaz na prodej diamantů byl uvalen v roce 2009 poté, co Zimbabwe bylo nařčeno, že dané doly kontroluje armáda, která poté výtěžky předává prezidentovi a ZANU-PF. V roce 2011 byl zákaz zrušen poté, co se Zimbabwe přidalo ke Kimberlejskému procesu (BBC, 2011).¹¹⁰

Zimbabwe by dle ekonomů mělo diverzifikovat svůj export. Podíl primárních komodit na celkovém exportu je od vzniku Zimbabwe téměř neměnný. Kamoyo a Mabvure (2012: 125) argumentují, že důraz na primární komodity je v Zimbabwe dán nedostačujícími technickými inovacemi, nízkými příjmy, slabou průmyslovou kapacitou a špatnou dopravní a technickou infrastrukturou. Za poslední roky tvořily primární produkty v roce 2008 60,8 % celkového exportu, v roce 2009 63,2 %, v roce 2010 56,7 %, v roce 2011 68 %, v roce 2012 70,6 % a v roce 2013 83 %.¹¹¹ V tomto období zcela převažuje export nerostných surovin (platina, diamanty a zlato) následovaný tabákem.¹¹² Sama vláda v oficiálních dokumentech přiznává, že země je přespříliš závislá na vývozu primárních komodit, jejichž ceny jsou ovlivněny mezinárodním výhledem a nestabilní v dlouhodobém výhledu.¹¹³

¹⁰⁹ V současnosti je Zimbabwe 7. ve světě co do množství vytěžených diamantů (The Zimbabwe Guardian, 2013).

¹¹⁰ Zde ovšem vyvstává problém s definicí krvavých diamantů, jelikož Kimberlejský proces se má vztahovat na země, v kterých probíhá občanská válka (Kimberley Process. Kimberley Process Certification Scheme. <http://www.kimberleyprocess.com/en/kpcs-core-document>, 6. 4. 2014). Jelikož konflikt v Zimbabwe není klasifikován jako občanská válka, nemohou zde být dle definice Kimberlejského procesu ani krvavé diamanty. Navíc ani po přistoupení Zimbabwe k tomuto procesu nelze mluvit o tom, že zdejší produkce diamantů a příjmy z nich jsou transparentní (Global Witness, 2012).

¹¹¹ ZIMSTAT. Statement of External Trade 2008 to 2012. <http://www.zimstat.co.zw/dmdocuments/Trade/Statement.pdf>, 11. 1. 2014; Ministry of Finance (Zimbabwe). 2013 Mid Term Fiskal Policy Statement. July 2013. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014; Ministry of Finance (Zimbabwe). 2011 Mid Term Fiskal Policy Review. 26 July 2011. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.

¹¹² Ministry of Finance (Zimbabwe). 2011 Mid Term Fiskal Policy Review. 26 July 2011. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014; Ministry of Finance (Zimbabwe). 2012 Mid Term Fiskal Policy Review. 18 July 2012. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.; Ministry of Finance (Zimbabwe). 2013 Mid Term Fiskal Policy Statement. July 2013. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014; All Africa (2013). Zimbabwe: Diversify Export Base, AFDB Urges Zim. 18 February 2013. <http://allafrica.com/stories/201302180598.html>, 11. 1. 2014.

¹¹³ Ministry of Finance (Zimbabwe). 2013 Mid Term Fiskal Policy Statement. July 2013. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.

Podíváme-li se na index UNCTAD, dosáhlo Zimbabwe za období 1995 až 2012 v průměru hodnoty indexu koncentrace exportu 0,243, přičemž hodnoty za jednotlivé roky kolísaly jen nevýrazně. V indexu diverzifikace exportu dosáhlo Zimbabwe průměrné hodnoty 0,762, také bez výrazných výkyvů mezi jednotlivými roky. Hodnota indexu diverzifikace exportu v roce 2012 představovala 38. nejhorší umístění.¹¹⁴

3.2.7 Legitimní a svobodné volby

Můžeme říci, že v Zimbabwe se volby konají pravidelně, parlamentní volby zde proběhly v letech 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2008 a naposledy v roce 2013. První přímé prezidentské volby se konaly v roce 1990, poté v letech 1996, 2002, 2008 a 2013. ZANU vyhrála první volby v roce 1980.¹¹⁵ I přes své vítězství tvořené absolutní většinou vytvořila ZANU koalici s ostatními menšími stranami. Chikuhwa (2004: 35–36) označuje tyto volby jako čas usmíření v zemi, která prošla devastující občanskou válkou. Zahraniční pozorovatelé volby ohodnotili jako férové a svobodné. Již v druhých volbách v roce 1985 však bylo použito zastrašování a násilí vůči oponentům ZANU a před volbami v roce 1990 byly kampaně a shromáždění opozičních stran znesnadňovány či přímo zakazovány (Chikuhwa, 2004: 91; Laakso, 2012: 331–338).

Díky dodatkům k ústavě mohl prezident od 90. let jmenovat bez volby několik desítek zákonodárců dle svého uvážení a tito poslanci mu poté byli zodpovědní. Další ze zákonů ovlivňujících volební soutěž bylo znemožnění dosáhnout na státní příspěvky pro takové politické strany, které nedosahují více než 15 parlamentních křesel. V dané době tuto podmínku splňovala pouze ZANU-PF (Good, 2002: 10–11). Opoziční strany v Zimbabwe se dají označit za nedostatečně efektivní¹¹⁶, a to přinejmenším do vzniku Hnutí za demokratickou změnu (*Movement for Democratic Change*,

¹¹⁴ UNCTAD. Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2012. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx>, 13. 9. 2013.

¹¹⁵ Zajímavostí je, že tyto volby se konaly dle doporučení volebního systému (Chikuhwa, 2004: 35).

¹¹⁶ Respektive strany nedostávají dostatečný prostor k tomu, aby se vůbec mohly prezentovat. Strana ZANU-PF (do roku 1987 ZANU) využívá již od roku 1980 různé legální i nelegální prostředky k tomu, aby se udržela u moci a umlčela své kritiky (např. silná regionální strana ZAPU byla v 80. letech včleněna do ZANU-PF). Do doby, než na politickou scénu nastoupila MDC, žádná jiná opoziční strana nebyla dostatečně silná, aby mohla být opravdovým soupeřem ZANU-PF. Navíc zde probíhá nátlak na voliče, aby opoziční strany nevolili a doposud je opozice v rurálních oblastech téměř zanedbatelná (Laakso, 2007: 119–131).

MDC) v roce 1999. Ovšem i MDC má vnitřní spory a není jednotná. Compagnon (2011: 28) dodává, že opoziční strany v období 1987 až 2000 nikdy nezískaly více než tři mandáty v parlamentu.

Při parlamentních volbách v roce 1995 a prezidentských volbách v roce 1996 se objevovaly časté příklady lidí registrovaných k volbám, jejichž jména ovšem neexistovala, či byli ti samí občané registrováni dvakrát; další lidé na seznamech byli již dávno mrtví (Laakso, 2012: 331–338; Chikuhwa, 1998: 111). Chikuhwa (1998: 128) tvrdí, že parlamentní volby v roce 1995 byly rozhodnuty ještě předtím, než se uskutečnily. V 55 volebních obvodech neměla ZANU-PF dokonce žádného protikandidáta, jelikož některé opoziční strany volby bojkotovaly tvrdíce, že volební zákony nejsou nestranné a volební lístky jsou zmanipulované (Chikuhwa, 1998: 128).

I další volby konané již v 21. století se vyznačovaly vysokou mírou násilí, která po roce 2000 dosáhla doposud bezprecedentní míry. Násilí bylo hlavním nástrojem prezidentské kampaně v roce 2002, přičemž cílem byli především příznivci MDC a údajní oponenti ZANU-PF. V období mezi volbami 2002 a 2005 přicházely zprávy o mučení a vraždách aktivistů MDC. Násilí a nesrovnalosti týkající se voleb byly také prováděny lidmi v klíčových pozicích, kteří se rekrutovali převážně z řad vojenského personálu, o jehož obsazení rozhodoval sám Mugabe. Lidem bylo upíráno jejich právo volit. Tato situace nastala např. během prezidentských voleb v roce 2002, kdy byly volební místnosti rozmístěny takovým způsobem, že voliči ve městech – většinou příznivci MDC – museli stát dlouhé fronty a mnoho voličů nestihlo odvolit v době konání voleb a otevření volebních místností, případně byl počet volebních místností v urbánních oblastech natolik zredukován, že nebylo kde odvolit (Chikuhwa, 2004: 99–123; Richardson, 2004: 43; Raftopoulos, 2009: 215; Melber, 2002: 61; Compagnon, 2011: 40).

Doposud největší násilí spojené s volbami zažilo Zimbabwe v období mezi volbami, které se konaly v březnu a červnu roku 2008. Politické hlídky rozháněly demonstrace a meetingy navzdory svobodě shromažďování danou ústavou. Několik významných představitelů armády a bezpečnostních složek před volbami veřejně oznámilo, že neuznají jiné volební vítězství než to Mugabeho (Ploch, 2009: 58). Porušování lidských práv eskalovalo, v zemi se objevil prudký nárůst násilí, které bylo

prováděno i státními agenty. Zaznamenány byly případy organizovaného násilí a mučení v mučicích kempech (EISA, 2008: 61). Různé zprávy tvrdí, že Mugabe tehdejší události nazval jako Operace *Mavhoterapapi*, tj. „Pro koho jsi hlasoval?“. Tisíce lidí se staly vysídlenými, běžné bylo pálení domovů, dobytka i obilných skladů. Obětem bylo často odmítáno poskytnutí zdravotní péče (Ploch, 2009: 63–65). Ačkoli po těchto volbách následující rok vznikla koaliční vláda ZANU-PF a MDC, Mugabe si udržel téměř všechny exekutivní pravomoci a MDC nemělo téměř žádnou skutečnou moc (Matyszak, 2010: xvii; Bourne, 2011: 229).

Doposud poslední volby se konaly v roce 2013. Ačkoli zde bylo výrazně méně násilí ve srovnání s předchozími událostmi, zastrašování a násilí vůči opozici bylo stále zřejmé (Smith, 2013). Parlamentní volby vyhrála ZANU-PF, která vytvořila vládu, a prezidentem byl znovuzvolen Robert Mugabe.

Volby v Zimbabwe – s výjimkou voleb v roce 1980 – se nedají označit za svobodné, legitimní či férové. Compagnon (2011: 37) tvrdí, že poté, co se Mugabe dostal k moci, tak již žádné volby nebyly svobodné a férové. V Zimbabwe se odehrává manipulace s počtem voličů, gerrymandering¹¹⁷, zastrašování a násilí spojené s volbami. Volby nejsou zahraničními pozorovateli a dalšími aktéry uznány za legitimní. Jako pozitivní krok lze nahlížet na koaliční vládu¹¹⁸, která vznikla v roce 2009 mezi ZANU-PF a MDC. Jak však bylo řečeno, moc v koalici si udržela ZANU-PF.

3.2.8 Občanské svobody a politická práva

Výsledky hodnocení občanských svobod a politických práv organizací *Freedom House* pro Zimbabwe v letech 1980 až 2013 jsou následující. Mezi lety 1980 až 2000 bylo Zimbabwe hodnoceno jako částečně svobodná země. Od roku 2001 až doposud je Zimbabwe označeno za zemi nesvobodnou. Nejlepší hodnocení získala země v letech

¹¹⁷ Gerrymandering je označení pro manipulaci s vymezením hranic volebních obvodů za účelem získání výhody oproti politickému soupeři, přičemž poprvé bylo popsáno v souvislosti s volbami v USA v roce 1812. V Zimbabwe se objevil již u několika voleb, např. pro volby v roce 2008 byly výrazně překresleny hranice volebních okrsků oproti roku 2000 takovým způsobem, že se zvedl počet volebních obvodů v rurálních oblastech, kde má ZANU-PF většinu své voličské základy (The Zimbabwean, 2008).

¹¹⁸ Kwashirai (2010: xiv–xv) tvrdí, že to byla právě špatná ekonomická a politická situace, jež donutila ZANU-PF vytvořit vládní koalici s MDC jako prostředek pro ekonomické oživení země.

1980 a 1981, konkrétně hodnocení stupněm 3¹¹⁹ u politických práv. Hodnocení stupněm 4 u politických práv dosáhlo Zimbabwe v letech 1982 až 1986. Mezi lety 1987 až 1998 získala země hodnocení stupněm 5 – s výjimkou tří po sobě jdoucích let 1988 až 1990, kdy Zimbabwe obdrželo hodnocení stupněm 6¹²⁰. Druhé nejhorší hodnocení číslem 6 na stupnici hodnocení 1 až 7 získalo Zimbabwe opět mezi lety 1999 až 2003 a poté od roku 2009 do roku 2012 (v roce 2013 se zlepšilo hodnocení politických práv na stupeň 5). Zimbabwe získalo několikrát i nejhorší stupeň číslo 7¹²¹ u politických práv, a to v období 2004 až 2008. Nejčastěji bylo Zimbabwe na poli politických práv hodnoceno stupněm 6, a to celkem 12krát.¹²²

Lepších, ačkoli také nepříznivých výsledků, dosáhlo Zimbabwe v kategorii hodnocení občanských svobod. Za celkem 34 hodnocených let získalo Zimbabwe čtyřikrát hodnocení stupněm 4¹²³, 12krát stupněm 5 a 16krát stupněm 6¹²⁴. V období let 1980 až 1992 hodnocení země kolísalo mezi stupni 4 až 6; hodnocení stupněm 5 Zimbabwe dále získalo v období 1993 až 2000. Od roku 2001 až dodnes bylo každoročně ohodnoceno stupněm 6.¹²⁵ *Freedom House* dodává, že v roce 2013 přetrvávalo v zemi násilí nízké úrovně a pronásledování občanských aktivistů a

¹¹⁹ Hodnocení číslem 3, 4 a 5 u politických práv znamená, že země mírně ochraňuje téměř všechna politická práva těm, které silněji ochraňuje, zatímco méně ochraňuje skupiny jiné. Faktory jako politická korupce, omezení fungování politických stran a opozičních skupin a zahraniční či vojenský vliv na proces politiky, zde oslabují politická práva, a to ve zvyšující se úrovni v závislosti na číselném ohodnocení (*Freedom House. Methodology.* http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology#.UtKsL_TuK-0, 12. 1. 2014).

¹²⁰ Hodnocení číslem 6 u politických práv znamená, že země má velice omezená politická práva, vládne zde jedna strana či vojenská diktatura, náboženští hierarchové či autokraté. Vládcí mohou dovolit několik politických práv, jako je reprezentace či autonomie pro skupiny menšin (*Freedom House. Methodology.* http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology#.UtKsL_TuK-0, 12. 1. 2014).

¹²¹ Hodnocení číslem 7 u politických práv znamená, že země má pouze nemnoho či žádná politická práva kvůli opresím vlády, občas v kombinaci s občanskou válkou. Může zde chybět vláda opírající se o autoritu či fungující centrální vláda, země může trpět extrémní násilím či nadvládou warlordů, kteří dominují politické moci (*Freedom House. Methodology.* http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology#.UtKsL_TuK-0, 12. 1. 2014).

¹²² *Freedom House. Freedom in the World.* <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.UtKjDvTuK-1>, 12. 1. 2014.

¹²³ Hodnocení číslem 3, 4 a 5 u občanských svobod znamená, že země patří mezi ty, které přiměřeně chrání téměř všechny občanské svobody, ale zároveň některé ochraňuje silněji, než ostatní. Faktory, které mohou oslabit občanské svobody, zahrnují mj. nezávislost médií, omezení aktivit odborů, diskriminace menšin a žen. Tyto faktory oslabují občanské svobody v různém rozsahu dle hodnocení (*Freedom House 2013*).

¹²⁴ Hodnocení číslem 6 u občanských svobod znamená, že země má velice omezené občanské svobody. Země omezuje právo svobody slova a shromažďování a hojně zadržuje politické vězně. Země může povolit nemnoho občanských svobod, jako některé náboženské a společenské svobody, dále vysoce omezené aktivity soukromého podnikání a určitou formu otevřené a svobodné soukromé diskuze (*Freedom House. Methodology.* <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology#.UtK27vTuK-1>, 12. 1. 2014).

¹²⁵ *Freedom House. Freedom in the World.* <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.UtKjDvTuK-1>, 12. 1. 2014.

novinářů. Státem vedené a sponzorované násilí je zde dlouhodobým problémem, ačkoli od roku 2012 je nižší, než v předchozí dekádě.¹²⁶

3.2.9 Politické násilí

Tabulka č. 12: Hodnocení Zimbabwe indexem Stupnice politického násilí

rok	úroveň	rok	úroveň
2012	4	1995	2
2011	4	1994	2
2010	4	1993	2
2009	4	1992	2
2008	5	1991	2
2007	4	1990	3
2006	4	1989	3
2005	4	1988	3
2004	4	1987	3
2003	4	1986	3
2002	4	1985	3
2001	4	1984	5
2000	4	1983	5
1999	3	1982	3
1998	3	1981	3
1997	2	1980	3
1996	4		

Zdroj: sestaveno autorkou dle Political Terror Scale. Zimbabwe.

<http://www.politicalterrorscale.org/countries.php?region=Africa&country=Zimbabwe>, 12. 1. 2014.

Hodnocení Zimbabwe indexem Stupnice politického násilí kolísá v rozmezí úrovně 2 až 5¹²⁷. Výsledky jsou zaznamenány v tabulce č. 12. Vyplývá z ní, že

¹²⁶ Freedom House. Zimbabwe. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/zimbabwe#.UtK9OvTuK-0>, 12. 1. 2014.

¹²⁷ Úroveň 1: vláda práva je zabezpečena, lidé nejsou vězněni za své názory, mučení je výjimečné, politické vraždy extrémně výjimečné. Úroveň 2: je zde omezené množství uvězněných za nenásilné politické aktivity. Mučení a bití je výjimečné, politické vraždy vzácné. Úroveň 3: je zde značné politické zatýkání, popravy či politické vraždy a brutalita může být běžná, neomezené zadržování – bez či se soudním příkazem – je za

úrovně 2 dosáhlo Zimbabwe celkem dvakrát, úrovně 3 11krát, nejčastěji – 12krát – bylo ohodnoceno Zimbabwe úrovní politického násilí 4 a třikrát úrovní 5.¹²⁸

V rámci indexu CIRI jsme sledovali několik podkategorií.¹²⁹ V kategorii „politická úmrtí, úmrtí bez soudního procesu, svévolné a nezákonné zbavení života“, kde je myšleno úmrtí nařízené vládními představiteli bez soudního procesu, obdrželo Zimbabwe nesourodé výsledky. Nejlepší hodnocení získalo během 80. let, kdy celkem pětkrát obdrželo hodnocení znamenající, že žádná výše uvedená úmrtí se zde neobjevila. V celkem polovině z celého sledovaného období byl stát ohodnocen stupněm 1, což znamená, že politických úmrtí se zde objevilo 1 až 49. V celkem sedmi obdobích Zimbabwe obdrželo hodnocení znamenající, že politických vražd bylo v zemi reportováno více než 50 za rok, konkrétně v letech 1983, 1984, 1990, 1993, 1996, 2008 a 2009.

V podkategorii „zmizení“, která hodnotí počet lidí, kteří zmizí jako oběti politických čistek, rozhodnutí či ideologií (a kdy činitelé těchto zmizení jsou zástupci státu), dosáhlo Zimbabwe opět v průběhu hodnocených dekád nestálých výsledků. Převažovalo však v téměř polovině sledovaných let hodnocení 2, což znamená, že tato zmizení zde nebyla zaznamenána (s výjimkou roku 1989 každoročně v období 1986 až 1999). Roky 2000 až 2006 a 2011 jsou hodnoceny stupněm 1, tedy, že se daná zmizení objevovala sporadicky, a to v počtu zmizelých osob 1 až 49 ročně. Celkem bylo Zimbabwe v třetině případů ohodnoceno stupněm 1. V letech 1984, 1985, 1989, 2007 až 2010 bylo reportováno více než 50 případů zmizelých v daném roce.

CIRI uvádí, že Zimbabwe nemělo žádné politické vězně (vězněné kvůli jejich politickým, náboženským či jiným názorům a přesvědčením) zejména v 90. letech. V necelé třetině sledovaného období bylo Zimbabwe hodnoceno stupněm 1, tj. politických vězňů v daném roce zde bylo 1 až 49. Nejhorší výsledek, stupeň 0, získalo

politické názory akceptované. Úroveň 4: porušování občanských a politických práv se týká velkého množství obyvatel; vraždy, zmizení a mučení je běžná součást života. Navzdory četnosti je ale tato úroveň násilí zaměřena na ty, jejichž zájmy jsou ideové či politické. Úroveň 5: Teror je rozšířený na celou populaci, lidí společnosti nemají limity týkající se prostředků a důkladnosti pro ty, které pronásledují z osobních či ideologických důvodů.

¹²⁸ Political Terror Scale. Zimbabwe. <http://www.politicalterroryscale.org/countries.php?region=Africa&country=Zimbabwe>, 12. 1. 2014.

¹²⁹ Zdrojem hodnocení Zimbabwe indexem CIRI jsou CIRI Human Rights Data Project. <http://www.humanrightsdata.org/>, 28. 1. 2014 a Cingranelli – Richards (2008).

Zimbabwe v celé polovině sledovaného období, zejména od roku 2002 do současnosti. Stupeň hodnocení 0 odkazuje k tomu, že v zemi je mnoho politických vězňů.

Další podkategorií je „mučení a jiné kruté, nelidské či ponižující zacházení a trestání“. Mučením se myslí záměrná a extrémní bolest, fyzická či psychická, ze strany vládních představitelů či jedinců na příkaz vládních představitelů. Zde jsme zaznamenali jednoznačně nejhorší výsledky. Pokud pomineme první dva roky nezávislosti země, mučení vlastních občanů se zde objevuje celou historii země. V letech 1982 až 1983, 1987 až 1989 a 1994 je Zimbabwe ohodnoceno stupněm 1. Ve všech zbývajících letech, navíc od roku 1995 až doposud nepřerušeně, je Zimbabwe ohodnoceno stupněm 0, což znamená, že v zemi je mnoho mučených osob.

Právo občanů změnit jejich vládu prostřednictvím svobodných a férových voleb hodnotí index CIRI jako obecně respektovaný princip zejména v 80. letech 20. století. Od 90. let až do současnosti je volební proces hodnocen jako limitovaný (tj. částečně svobodné a férové volby) či jako nerespektovaný (volby nejsou svobodné ani férové), a to zejména po roce 2000. Nejčastější hodnocení stupněm 0 znamená, že právo na sebeurčení při politické účasti neexistuje v zákoně či v praxi; vláda systematicky zastrahuje voliče a občany, hrozí jim násilím (či ho přímo používá), zatčením, uvězněním.

O politickém násilí v Zimbabwe by se dalo napsat mnohé. Vzhledem k omezenému rozsahu textu uvedeme alespoň pojmy *jambanja*¹³⁰ a tzv. masakr v Matabelsku¹³¹, které vysvětlujeme v poznámce pod čarou. Obecně můžeme pozorovat, že politické násilí se v Zimbabwe vyskytuje zejména po roce 2000 a je pácháno stranou ZANU-PF a jejími příznivci, zejména válečnými veterány a

¹³⁰ Poté, co v roce 2000 – ještě před vyhlášení urychlené (*fast-track*) pozemkové reformy – začaly násilné útoky na farmy, se v Zimbabwe objevil nový výraz – *jambanja*, což znamená státem podporované násilí. Od policie nebylo v rámci událostí *jambanja* očekáváno, že zasáhne či zatkne pachatele násilností, protože účastníci měli státní schválení a požehnání. Do *jambanja* se mohli zapojit pouze váleční veteráni z války za nezávislost a příznivci ZANU-PF. Příznivci opozice byli bití a zabíjeni, byl zničen majetek k hodnotě milionů USD. Pálily se sklady s tabákem, ženy, ale i děti byly znásilňovány. Mugabe toto násilí nikdy neodsoudil jediným slovem. Policie obětem tvrdila, že jim nepomůže, jelikož na danou míru násilí není adekvátně vybavena. Tisíce zaměstnanců komerčních farem procházelo tzv. nočním přeškolením – byli nuceni tancovat, skandovat politická hesla a sledovat bití příznivců MDC. Takovéto útoky a násilí pokračovaly i po volbách 2000 (Chikuhwa, 2004: 108–115).

¹³¹ V souvislosti s politickým násilím nemůžeme nezmínit tzv. masakr v oblasti Matabelsko. Do této oblasti Mugabe vyslal speciálně vytvořenou brigádu, která měla vyhledat příznivce opoziční strany ZAPU. Tato brigáda operovala mimo obvyklou vojenskou hierarchii a byla zodpovědná přímo Mugabemu. Je zodpovědná za masové vraždy, mučení, pálení majetku, a to od roku 1983 do roku 1987, kdy bylo mezi ZAPU a ZANU-PF vytvořeno politické příměří. Novináři uvádějí, že na místě bylo zavražděno až 20 tisíc lidí (Good, 2002: 8–10).

mládežnickými milicemi. Toto násilí je ideologicky vyhraněné a zaměřené proti oponentům (Alexander – Chitofiri 2013: 73).

3.3 Čtyři pasti Paula Colliera

3.3.1 Past konfliktu

Zimbabwe jako samostatný nezávislý stát vzniklo z konfliktu, a to z války za osvobození, kterou vedla černošská většina proti nelegitimní správě Iana Smithe v 70. letech. Zimbabwe tvoří dvě základní etnické skupiny – Shona (dnes 82 % z celkové populace) a Ndebele (14 %).¹³² V období krátce po získání nezávislosti vyústila etnická netolerance v masakr¹³³ v Matabelsku, který se odehrával mezi lety 1983 až 1987 (Molomo, 2002: 15–16); tento konflikt se označuje jako občanská válka.¹³⁴

Collier (2007: 20–21) tvrdí, že pomalý ekonomický růst, bohatství přírodních zdrojů a závislost exportu na primárních surovinách zvyšují riziko vnitřního konfliktu. Přírodní zdroje a export byly již zmíněny výše. Ekonomický růst Zimbabwe je velice nestálý. Ačkoli země prokazuje po většinu své historie růst HDP, v celé třetině historie byl růst Zimbabwe v záporných číslech, celkem šestkrát byl růst velice nízký až zanedbatelný. Z toho vyplývá, že celou polovinu vývoje Zimbabwe země téměř neroste, či se přímo propadala do záporných čísel.¹³⁵

V Zimbabwe probíhá vnitřní konflikt, nicméně nelze jej v současnosti označit za občanskou válku v pravém slova smyslu, a to z toho důvodu, že jde o konflikt, který iniciuje ZANU-PF vůči svým odpůrcům, čímž probíhá násilný boj o moc.¹³⁶

¹³² Central Intelligence Agency. The World Factbook. Zimbabwe. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>, 27. 1. 2014.

¹³³ Molomo (2002: 16) používá dokonce slovo genocida.

¹³⁴ Tento konflikt byl do určité míry také konfliktem politickým, jelikož etnické skupiny byly zastoupeny politickými stranami, a to ZANU A ZAPU. Za občanskou válku tento konflikt označuje například Mírový výzkumný institut v Oslu (*The Peace Research Institute Oslo*, PRIO) (Gersovitz – Kriger, 2013: 48).

¹³⁵ World Bank. GDP growth (annual %). <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>, 28. 1. 2014.

¹³⁶ Například v databázi PRIO není Zimbabwe uvedeno jako země, kde probíhá občanská válka. Zimbabwe také nenaplnuje všechny definiční znaky občanské války, a to zejména kritérium, kdy konflikt může být jako občanská válka označen tehdy, když byli „rebelové schopni uspořádat organizovanou vojenskou opozici ke státu a způsobit státu značné ztráty (Columbia University. *Peacekeeping and the Peacekept: Data on Peacekeeping in Civil Wars 1989–2004*. <http://www.columbia.edu/~vpf4/pk&pkept%20data%20notes.pdf>, 5. 2. 2014) či to, že je během války „slabší strana schopná uspořádat organizovanou vojenskou opozici ke státu a způsobit značné ztráty státu“ (Doyle – Sambanis, 2006: 133–134). Rotberg (2009a) také argumentuje, že země se nevyznačuje zřetelnou občanskou válkou.

Zimbabwe má dle Collierovy teorie vysoké riziko, že může dojít k vypuknutí vnitřního konfliktu.

3.3.2 Past přírodních zdrojů

Zimbabwe hodnotíme jako zemi, která pasti přírodních zdrojů neunikla a je v ní polapena dodnes. Vládnoucí elita dle Collierovy teorie má za cíl vyhrát volby a právě vysoké příjmy z přírodního bohatství jsou elitou využívány mnohdy k politice patronátu. ZANU-PF, ačkoli byla v roce 1980 demokraticky zvolená, vystavěla svou moc na patronátech, které jsou financované právě přírodním bohatstvím.

V případě Zimbabwe také platí tendence, že země bohaté na přírodní zdroje nedostatečně investují na svém území. Jenkins a Knight (2002: 186–192) tvrdí, že nedostatek investic byl jednou z charakteristik první dekády po nezávislosti. Ačkoli vláda plánovala přilákání investorů do země, neučinila dostatečné pobídky. Když poté investoři nepřicházeli, začala potencionální investory obviňovat z diskriminace černošských podnikatelů. Během 80. let ze země více investic odcházelo, než do ní přicházelo. Vláda byla k některým investorům, kteří do země vstoupit chtěli, odmítavá, což se týkalo například některých amerických společností. Když se v 90. letech ekonomika země propadala, vláda ZANU-PF vytvořila uměle nastavenou kontrolu nad cenami, dividendami a směnnými kurzy. Důsledkem bylo, že zahraniční investice v zemi se prakticky zastavily. Politika státu, která dovedla zemi do krize, investory odlákala. Přímé zahraniční investice dosahovaly téměř nuly a investoři se od Zimbabwe odklonili vzhledem k situaci v zemi (Richardson, 2004: 2; Norman, 2008: 119). Vláda navíc prosazuje tzv. politiku indigenizace, která spočívá v tom, že většinový podíl firem musí vlastnit občan Zimbabwe, což přirozeně dále odrazuje investory.¹³⁷ Zimbabwe tedy nedokázalo přijmout taková opatření, která by investory nalákala a udržela v zemi.

¹³⁷ Nový zákon, který platí od roku 2014, nakazuje cizincům v Zimbabwe předání většinového podílu ve firmách konkrétních sektorů podnikání Zimbabweanům (dle zákona myšleno černochům). V listopadu 2013 to nařídil Mugabe s tím, že pokud tak cizinci neučiní, vláda je donutí či budou zatčeni. Tato tzv. indigenizace ekonomiky (*indigenization of economy*) byla také jedním z témat volební kampaně 2013, ale jako cíl sám o sobě byl plán indigenizace zveřejněn již v roce 2007. Mugabe se ve své rétorice, jako již mnohokrát, vrací a odkazuje na kolonialismus – dle něj je toto opatření nutné, protože pod bývalou koloniální správou bylo mnoho sektorů rezervováno pro bělochy. Tzv. indigenizačním a zplnomocňujícím zákon říká, že zahraniční podnikatelé mají předat alespoň 51% podíl akterům, kteří jsou domorodými Zimbabweany, které Mugabe definoval jako jakoukoli osobu, „která byla znevýhodněna nespravedlivou diskriminací na základě rasy před získáním nezávislosti v

3.3.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy

V současnosti nemá Zimbabwe dobré vztahy s Botswanou. Jejich vzájemné vztahy byly zmíněny v předchozí kapitole. Podobné vztahy má Zimbabwe i se sousedící Zambií. Botswanu a Zambii neoznačujeme za špatné sousedy dle teorie Paula Colliera, nicméně z pohledu ZANU-PF se tyto země mohou označit jako nepřátelské.¹³⁸

V minulosti platil v Zimbabwe celou první dekádu nezávislosti výjimečný stav, který byl obnovován každých šest měsíců, a to kvůli pronikání a vpádům rebelů RENAMO¹³⁹ ze sousedního Mosambiku (Chikuhwa, 2004: 39–41).¹⁴⁰ BBC (2013b) uvádí, že vztahy mezi RENAMO a Zimbabwe dodnes nejsou zcela stabilizované, a je zde možnost znovuvypuknutí konfliktu.

V prvních letech nezávislosti Zimbabwe zemi destabilizovala také Jihoafrická republika, která na Zimbabwe uvalila ekonomické sankce a také učinila několik vojenských útoků. Zimbabwe mělo napjaté vztahy s Jihoafrickou republikou rovněž během celého období apartheidu, a to od počátku vyhlášení Zimbabwe v roce 1980 až do pádu jihoafrického režimu na počátku 90. let (Kwashirai, 2010: 32; Sachikonye – Chawatama – Mangongera – Musekiwa – Ndoro, 2007: 9).¹⁴¹

Zimbabwe jako vnitrozemská země má vyšší dopravní náklady. Její dva nejbohatší sousedé – Botswana a JAR mají sice vyvinutou dopravní infrastrukturu, nicméně do Zimbabwe z nich nevedou žádné významné dopravní trasy. Ačkoli Collier

1980” (Norman, 2008: 120; African Economic Outlook, 2013; BBC, 2013a; Sokwanele. ZANU-PF Manifesto. www.sokwanele.com/zanupf_election_manifesto_, 25. 11. 2013).

¹³⁸ Prezidenti obou zemí otevřeně kritizují Mugabeho a ZANU-PF kvůli špatnému vládnutí a porušování lidských práv (Ndlovu-Gatsheni, 2013: 31). Ostatní sousedící či nedaleké země by se daly z pohledu Mugabeho a jeho vlády hodnotit jako k Zimbabwe přátelské. Regionální vládcí dávali Mugabemu najevo jeho podporu od roku 2000. Jako příklady lze uvést tehdejšího jihoafrického prezidenta Thabo Mbekiho, Joaquim Chissano z Mosambiku či představitele namibijské vlády, kterou tvoří politická strana Lidová organizace jihozápadní Afriky (*South West Africa People's Organization*) (Good, 2002: 27; Melber, 2002: 64)

¹³⁹ Tato rebelská skupina byla opoziční skupinou v občanské válce v Mosambiku, která trvala mezi roky 1976 až 1992 (BBC, 2013b).

¹⁴⁰ Mugabe v tomto konfliktu podporoval oponenta RENAMO, a to vládu FRELIMO (Mosambická osvobozená fronta). Konflikt v Mosambiku mezi FRELIMO a RENAMO měl dopad na Zimbabwe i v podobě přílivu uprchlíků. V roce 1992 bylo odhadované množství uprchlíků z Mosambiku v Zimbabwe 250 tisíc. Mezi lety 1982 až 1992 byly v Mosambiku rozmístěny zimbabwské vojenské jednotky (Mugabe prohlásil, že se ze země nestáhne, dokud nebude dokončen mírový proces) (Adar – Ajulu – Onyango, 2002: 266). Mír s rebely RENAMO byl uzavřen v roce 1992. Celou tuto dobu bylo uskupení RENAMO podporováno režimem apartheidu z Jihoafrické republiky (BBC, 2013b).

¹⁴¹ Když Zimbabwe vzniklo, Jihoafrická republika zrušila bilaterální obchodní dohodu, čímž byly zrušeny pracovní smlouvy pro 40 tisíc Zimbabwanů, kteří zde pracovali. Zimbabwe tímto přišla o významné množství peněz ve formě remitencí. Zároveň se ze Zimbabwe stáhla vzdělaná pracovní síla z Jihoafrické republiky.

tvrdí, že vzhledem k bohatým přírodním zdrojům není skutečnost, že je Zimbabwe vnitrozemským státem, natolik určující, přesto je to omezení. Zimbabwe má komplikovaný přístup k otevřenému moři, snaží se sice využívat Maputský koridor (propojuje mosambický přístav Maputo s vnitrozemskou provincií JAR), ale ve skutečnosti na něj není zapojeno, jelikož sem historicky nevedou dopravní cesty.¹⁴² Rozvojový koridor Beira, který má propojovat mosambický přístav Beira, Zimbabwe a JAR, se nedá označit za funkční.

Zimbabwe bohužel nedokázalo doposud dobře spravovat své přírodní bohatství a zisky z něj. Collier (2007: passim) tvrdí, že dolní miliarda je chudá zejména ve vnitrozemských státech. Ačkoli Zimbabwe většinu své historie ekonomicky rostlo, bylo i více jak dekádu v záporném ekonomickém růstu a patří mezi nejchudší země světa. Souhrnem lze říci, že Zimbabwe v této pasti není chyceno, ale má mnoho negativních atributů, které Collier spojuje s vnitrozemskou zemí dolní miliardy.

3.3.4 Špatné vládnutí v malé zemi

Na základě výše řečeného se lze domnívat, že vláda – alespoň rétoricky – nakročila na začátku historie nezávislé Zimbabwe dobrým směrem. Ve svém dokumentu s názvem „Růst s rovností“ (*Growth with Equity*) vytyčila cíle jako rychlý ekonomický růst, rozvoj a spravedlivou distribuci příjmů, ekonomickou restrukturalizaci, rozvoj lidského kapitálu, rozvoj venkova, rozvoj ekonomické infrastruktury a sociálních služeb (Harold-Barry, 2004: 2–3). Avšak již v první polovině 80. let se začaly projevovat autoritářské a nedemokratické prvky vlády Roberta Mugabeho, který se následně stal prezidentem. Téměř všechny ústavní dodatky (jež schválila strana ZANU-PF, jelikož měla dostatečnou většinu v parlamentu) oslabují práva obyvatel (Chikuhwa, 1998: 118).

Ibrahimův Index vládnutí v Africe (*The Ibrahim Index of African Governance*) přiznal v období 2000 až 2012 Zimbabwe 45. až 49. místo z celkem 52 hodnocených afrických států (Mo Ibrahim Foundation, 2013). Špatné vládnutí a ekonomické politiky přivedly Zimbabwe na pokraj kolapsu. Collier tvrdí, že špatné politiky a vládnutí

¹⁴² Mosambik býval portugalskou kolonií.

nemusi být nutně pastí, pokud se státy dovedou poučit ze svého selhání. Pokud však kvalita vládnutí a ekonomických politik klesne pod určitou úroveň, ze země se stává rozpadající se stát (Collier, 2007: 64–68), což se stalo právě v případě Zimbabwe

Collier zkoumal, zda se rozpadající se státy mohou pozvednout sami od sebe, tedy bez aktivního vnějšího přičinění. Jsou zde tři charakteristiky, které jsou důležité při zvažování toho, zda se v rozpadajících se státech objeví obrat k lepšímu. Je pravděpodobnější, že země dosáhne udržitelného (tj. v období alespoň pěti po sobě jdoucích letech) obratu k lepšímu, čím má početnější populaci, větší podíl vzdělaného obyvatelstva (ekvivalent střední školy) a pokud v nedávné době prožila interní konflikt (Collier, 2007: 69–71). Při pohledu na dané ukazatele během posledních pěti let skutečně roste příjem na osobu i počet obyvatel. O zvýšení počtu vzdělaných osob v populaci se ovšem mluvit nedá, vzdělávací systém se doposud nenavrátil na úroveň, na které byl před ekonomickou krizí v zemi (IRIN, 2013). Jak bylo uvedeno výše, vnitřní konflikt v Zimbabwe proběhl v 80. letech, ale v současnosti je zde další.

3.4 Neopatrimonialismus

V souvislosti s diskuzí o politické situaci v Zimbabwe a příčinách jejího postkoloniálního vývoje je důležité zmínit termín neopatrimonialismus, se kterým je Zimbabwe spojováno. Termín neopatrimonialismus byl poprvé použit v 80. letech 20. století k popisu specifického druhu politického systému na africkém kontinentu. Bach a Gazibo (2012: nečíslováno) definují neopatrimonialismus jako „systém, prostřednictvím něhož vládcí užívají státní zdroje pro osobní přínos a k zabezpečení loajality klientů v široké populaci“. Neopatrimonialismus se vyznačuje konstantním pronikáním do zájmů soukromých a veřejných, týká se řízení oficiálních pozic a mandátů pro soukromé účely, vyznačuje se nepotismem v přijímání státních úředníků. Dalšími charakteristikami jsou slabost institucí a právního rámce, nízká odpovědnost politického vedení země či to, že osobní loajalita převažuje před institucionalizovanými vztahy (Gazibo, 2012: 2–3). „Expanzivní tendence těchto [neopatrimonialních] režimů je činí zároveň nestabilnějšími a podléhající krizi“ (Bruhns, 2012: 9).

Bratton a van de Walle (dle Bach, 2012: 28) argumentují, že v neopatrimoniálních režimech udržuje představitel exekutivní moci svou autoritu prostřednictvím osobních patronátů v opaku udržování si autority díky ideologii či právu. V neopatrimoniálních státech prostupují politický a administrativní systém vztahy loajality a závislosti. Byrokratický aparát slouží ne k veřejné službě, ale k získání osobního bohatství a statusu. Rozdíly mezi soukromými a veřejnými vztahy jsou nezřetelné (Bratton a van de Walle dle Bach, 2012: 28). S neopatrimonialismem souvisí korupce, neúcta ke vládě práva a zneužívání státní moci (Compagnon, 2011: 5).

Politická patronace je v Zimbabwe výrazná. Chikuwa (2004: 235–242) tvrdí, že dopadem patronátů v Zimbabwe je korupce, devalvace měny, ekonomická stagnace a vysoká inflace. Stařešinové a náčelníci dostávali vysoké finanční částky před každými parlamentními volbami, od roku 2000 byla výplata těchto peněz vázaná na to, aby dokázali přesvědčit příslušníky daného klanu k tomu, aby odevzdali svůj hlas ZANU-PF (Compagnon, 2011: 40). Za příklady klientských vazeb lze uvést např. výplatu peněz válečným veteránům (celkem více jak 400 milionů zimbabwských dolarů), či fond bydlení, který byl určen zaměstnancům státní správy. V obou případech šly finance kmenovým náčelníkům a prezidentovým příbuzným (Chikuhwa, 1998: 118–119). Alexander a Chitofiri (2013: 78) říkají, že patronáty se pro mnoho lidí staly prostředkem k přežití, a to tím že se přihlásili, či podporovali ZANU-PF. Lidé, kteří neměli na základní živobytí, si vybuodovali takovéto klientské vazby, za což dostali od státu potřebné zdroje a vyhnuli se násilí.

3.5 Atributy silného a slabého státu

Zimbabwe v roce 1980 vzniklo jako slabý stát, jelikož nebyl schopen distribuovat svým obyvatelům všechny statky, a to ačkoli u některých veřejných statků mohl být jejich výkon uspokojivý; stát tedy nelze dle teorie z první kapitoly zařadit mezi silné státy, které jsou spojovány s kvalitním poskytnutím veřejných statků a dobrými ukazateli v kategoriích jako mj. HDP na osobu, naplňování práv a svobod obyvatel či HDI. Cílem plánů v první dekádě nezávislosti Zimbabwe byla tvorba pracovních míst, růst HDP, rozvoj infrastruktury a diverzifikace ekonomiky. Země

ekonomicky rostla, Zimbabwe mělo na africké poměry rozvinutou průmyslovou základnu, která byla prostředkem tohoto růstu, a v roce 1998 Chikuhwa dokonce označil komunikační a dopravní síť v Zimbabwe za jednu z nejlepších v subsaharské Africe (Chikuhwa, 1998: 210; 268–273). Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že se Zimbabwe v prvních letech nezávislosti dařilo lépe distribuovat některé veřejné statky, jako přístup ke zdravotní péči a vzdělání, a lze tedy tvrdit, že se Zimbabwe jevílo jako relativně silnější stát, než jakým bylo v roce 1980.

Země se ovšem vyznačuje vysokou mírou politického násilí a nesvobody. Během krize, která v Zimbabwe nastala, se přežití stávalo stále složitějším. V zemi byl nedostatek téměř všeho včetně nejzákladnějších komodit. Mezinárodní potravinová pomoc se v rukou politické moci stala politickou zbraní, neboť ZANU-PF odmítala distribuovat potravinovou pomoc příznivcům MDC (Bauer – Taylor, 2011: 217–219). Lidé neměli v obchodech co kupovat, a pokud už bylo v obchodech nějaké zboží, prodejci ho nechtěli prodávat za domácí bezcennou měnu.¹⁴³ V Zimbabwe nacházíme mnoho příkladů zneužívání veřejných a státních institucí za účelem osobního obohacení se a prospěchu na úkor distribuce veřejných statků. Ekonomická krize negativně ovlivnila distribuci sociálních služeb, vzdělání, zdravotní péče a bydlení, ale i bezpečnosti.

Games (2002: 2) tvrdí, že v roce 2002 více než polovina populace čelila hladomoru kvůli zhoršenému suchu. V roce 2004 stále polovina obyvatel Zimbabwe hladověla. Zimbabwský dolar byl postupně po roce 2000 několikrát devalvován, až nakonec ztratil více než 99 % své hodnoty. V roce 2001 byla hodnota měny rovna dvěma procentům hodnoty z roku 1980. Nakonec byl zimbabwský dolar v roce 2009 nahrazen dolarem americkým a jihoafrickým randem (Richardson, 2004: 1–2; Bourne, 2011: xiv; Good, 2002: 16). V době největší ekonomické krize (polovina první dekády 21. století) bylo v Zimbabwe 80 % nezaměstnaných, bezprecedentní míra inflace, zahraniční dluh vystoupal na 90 % HDP, odhadovaný reálný růst (resp. pokles) HDP byl -85 %, byly zde nedostatky energií, výpadky elektřiny a prudce se zvýšila nákaza HIV/AIDS (Kwashirai, 2010: 112). Krize v Zimbabwe měla logicky také vážný

¹⁴³ Zimbabwský dolar postupně upadal a stala se z něj natolik slabá měna, že byla téměř bezcenná. Přešlo se na zahraniční měny, zejména UDS a jihoafrický rand; v roce 2008 byla měna Zimbabwe nahrazena USD, jelikož prakticky zmizela z oběhu (Coomer – Gstraunthaler, 2011: 331).

následek ve formě rapidního nárůstu chudoby v zemi. V porovnání s polovinou 90. let, kdy zde žilo 42 % populace pod hranicí chudoby, se do roku 2008 počet těchto lidí téměř zdvojnásobil.¹⁴⁴ V Zimbabwe nyní žije pod hranicí chudoby přibližně 72 % lidí.¹⁴⁵ Hodnota Giniho koeficientu je v Zimbabwe již po několik let odhadována na 0,51 (Bertelsman Stiftung, 2012: 15).¹⁴⁶

Robert Mugabe je stále u moci, kontroluje vnitřní aparát ZANU-PF, a to navzdory tomu, že to byly zejména jeho rozhodnutí a činy, které přivedly zemi do krize a ekonomického kolapsu. Vláda Zimbabwe selhala v poskytování efektivního a dobrého vládnutí, dodržování lidských práv, v ochraně občanských svobod a facilitování společenského a ekonomického rozvoje. Představitelé státu postrádají odpovědnost a transparentnost vůči svým obyvatelům. Další indikátory selhávání státu, které platí v případě Zimbabwe, jsou vysoká korupce, úpadek investic, nedostatek pracovních míst, klesající osobní příjem či nedostatek potravin.

¹⁴⁴ African Development Bank. Zimbabwe: Country Brief 2011–2013. <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Zimbabwe%20Country%20Brief%20June%202011.pdf>, 12. 3. 2014.

¹⁴⁵ World Bank. Zimbabwe. <http://data.worldbank.org/country/zimbabwe>, 11. 1. 2014.

¹⁴⁶ World Bank. GINI index. http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?page=3&order=wbapi_data_value_1985%20wbapi_data_value&sort=asc, 12. 3. 2014.

4 Komparační část

V předchozích částech textu jsme věnovali prostor dvěma případovým studiím. Na základě popisu vývoje a situace Botswany a Zimbabwe od jejich nezávislosti až po současnost můžeme nyní přistoupit k jejich komparaci. Porovnání případových studií provedeme dle kritérií, která jsme zvolili v teoretické kapitole. Za komparací následuje shrnutí faktorů, které u každé ze zemí vedly k tomu, že se země stala slabým či silným státem a také naplníme cíl práce.

4.1 Komparace případových studií

Oba státy získaly svou nezávislost jako chudé rozvojové země. Ovšem zatímco Botswana patřila mezi jednu z nejchudších zemí vůbec, Zimbabwe bylo po JAR ekonomicky nejvyspělejší zemí kontinentu. Oba státy nebyly potravinově soběstačné a zemědělství pro ně představovalo významný zdroj příjmů, u Botswany se podílelo vyšším podílem na HDP ve srovnání se Zimbabwe. Výchozí postavení bylo výhodnější pro Zimbabwe, které mělo vyšší podíl vzdělaného obyvatelstva, vyšší příjem na obyvatele a již mělo vybudováno jistou byrokratickou strukturu.

4.1.1 Korupce

Botswana patří v Africe dlouhodobě mezi nejméně zkorumpované země. Na druhou stranu, míra korupce v Zimbabwe se s časem nelepší, resp. se stále zhoršuje. Obě země se snaží korupci potírat prostřednictvím nově vzniklých institucí a zákonů. Zimbabwe ovšem nebojuje s korupcí adekvátně a účinně; korupce pronikla i do vysoké politiky a i běžní občané se s ní musí denně potýkat. Korupce obecně brání ekonomickému růstu a omezuje schopnost snižovat chudobu; pokud je široce rozšířená, odrazuje také zahraniční investory, což se stalo právě v Zimbabwe (Chikuhwa, 2004: 159).

Kvalita politického vedení Botswany a dobré ekonomické spravování země limitují korupci a snižují potřebu klientelismu a patronátů (Sebedubudu, 2005: 82). Politická elita tehdy nově vzniklé Botswany byla relativně bohatá (v rámci dané společnosti), a neměla tudíž potřebu zneužívat spravování státu k vlastnímu obohacení a prospěchu. V Zimbabwe je korupce využívána politickou elitou k udržení

se u moci. Politici nemají zájem na tom, aby byla trestána, jelikož by se potrestání týkalo jich samotných. Korupce pomáhá Mugabemu financovat skupinu jemu loajálních lidí a celou politiku patronátu. Obyčejní obyvatelé Zimbabwe jsou víceméně nuceni sami uplácat, aby jim byly poskytnuty základní služby.¹⁴⁷ Korupce je také jedním z rysů neopatrimoniálního režimu Zimbabwe.

4.1.2 Index lidského rozvoje a HIV/AIDS

Index lidského rozvoje Botswany prodělal pozitivní vývoj, jelikož HDI země neustále stoupá. Botswana překračuje průměr subsaharské Afriky, nicméně od roku 2011 velice těsně nedosahuje tzv. střední míry lidského rozvoje. Zimbabwe překročilo tento průměr v letech 1980 a 1990 a od té doby nedosahuje ani tzv. nízké míry lidského rozvoje a v současné době má HDI dokonce nižší než při získání nezávislosti. Zpráva o lidském rozvoji z roku 2010 dokonce uvádí, že v daný rok se Zimbabwe stalo zemí s nejnižším HDI ze všech sledovaných zemí a zároveň nejchudší zemí na světě (UNDP, 2010: 42).

V jednotlivých komponentech HDI si Botswana také vede lépe. Obě země vykazují špatné výsledky v předpokládané délce života, která je nízká a výrazně ovlivněna HIV/AIDS v obou zemích, jelikož obě země trpí vysokým podílem HIV/AIDS nemocných obyvatel a patří mezi nejpostiženější státy na světě. Shodně mají země také to, že daná situace negativně ovlivňuje jejich rozvoj a působí ekonomické i sociální problémy, jež mají negativní dopady na fungování státu. Oba státy v důsledku HIV/AIDS přichází o pracovní sílu a mají výrazný podíl sirotků v populaci. Země se snaží s pandemií bojovat a zvyšovat

¹⁴⁷ *Transparency International* vydává od roku 2003 tzv. Barometr globální korupce (*Global corruption barometer*), což je největší výzkum, který se ptá veřejnosti v zemích na jejich názor na korupci. Účastníkům výzkumu jsou pokládány otázky na jejich názor a zkušenosti týkající se korupce. Výsledky Zimbabwe (Barometr globální korupce 2013) jsou následující: 67 % respondentů odpovědělo, že za poslední dva roky se úroveň korupce velice zvýšila. Za extrémně zkorumpované považuje 74 % respondentů politické strany, 69 % parlament a legislaturu, 47 % armádu, 33 % nevládní neziskové organizace, 65 % média, 63 % podnikatele, 67 % vzdělávací systém, 69 % soudnictví, 65 % zdravotní a lékařské služby, 86 % policii a 70 % veřejné úředníky a zaměstnance státní správy. Na otázku, zda respondent či někdo z jeho domácnosti zaplatil úplatek výše zmíněným institucím v posledním roce, odpovědělo 53 % respondentů, že uplatili policii, 22 % zdravotní a lékařské služby, 27 % vzdělávací systém (Transparency International. Global corruption barometer. <http://www.transparency.org/research/gcb/>, 22. 9. 2013; Transparency International. Zimbabwe. <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=zimbabwe>, 22. 9. 2013).

přístup k antiretrovirální léčbě, ke které má přístup – na rozdíl od Botswany – v Zimbabwe nedostatečný počet nemocných.

Růst HDI v Botswaně lze jednoznačně spojovat s úspěchy na poli jednotlivých indikátorů, ze kterých je index složen, a které se zlepšovaly spolu s tím, jak země ekonomicky rostla, a s financemi, které byly vkládány do sektorů, jako je vzdělávání či lékařská péče. Propad HDI v Zimbabwe lze spojit s krizí celého státu, který měl samozřejmě drtivý dopad na indikátory, ze kterých se HDI skládá. Situace v Zimbabwe se stala natolik špatnou, že stát není schopen zajistit poskytování všech veřejných statků, a to například ve zdravotnictví, kdy v zemi není dostatek antiretrovirálních léků, ani financí na jejich nákup.

4.1.3 Inflace

Příznivějších, nižších hodnot vykazuje inflace Botswany. Během sledovaného období byla výše inflace Botswany celkem 20 let dvouciferná; nejvyšší hodnota byla 16 % a průměrná inflace za celé období nezávislosti je 9,9 %. Inflace Botswany je tedy relativně stabilní a málo proměnlivá. Botswana dodržovala doporučení mezinárodních finančních institucí, umírněnou fiskální politiku a udržovala si stabilní měnové prostředí, které zachovává inflaci v akceptovatelné výši. Zimbabwe s výjimkou čtyř let trpěla vysokou inflací, která téměř vždy dosahovala několika desítek procent, přičemž od roku 2002 vystoupala nad 100 % a kulminovala v roce 2008. Zimbabwe se tak zařadilo mezi země, jež prodělaly jednu z nejvyšších hyperinflací v dějinách států. Vysoká inflace v Zimbabwe je spojena s politickými rozhodnutími Mugabeho a jeho vlády (za nejvýznamnější příčiny uvádíme výplatu peněz válečným veteránům, vstup Zimbabwe do konfliktu v Demokratické republice Kongo, a urychlenou pozemkovou reformu).

4.1.4 Hrubý domácí produkt na obyvatele

Když Botswana získala nezávislost, patřila dle metodologie Světové banky mezi nízkopříjmové země a byla jednou z nejchudších zemí světa. Dnes patří do středně příjmových zemí, dokonce do zemí s tzv. vyšším středním příjmem. Naopak Zimbabwe, které již v roce 1980 patřilo ke středně příjmovým zemím, se dnes řadí mezi nejchudší země světa. Zatímco HDP na obyvatele v Botswaně roste, a v historii

byl tento růst jeden z nejrychlejších na světě, Zimbabwe se v první dekádě nového tisíciletí stalo ekonomikou, která nejrychleji na světě upadala (Taylor – Williams, 2002: 549). Na počátku 80. let měly země srovnatelný HDP na obyvatele, poté se ale začaly rozcházet – HDP Botswany plynule roste, HDP Zimbabwe oproti Botswaně roste pomaleji a od konce 90. let prudce klesl; dnes HDP Zimbabwe nedosahuje ani úrovně hodnoty při získání nezávislosti. Vysvětlení, co v jednotlivých zemích ovlivnilo ukazatel HDP, je blíže objasněno v podkapitole 4.3.

4.1.5 Podíl primárních komodit na exportu

Obě sledované republiky vykazují podobné rysy, primární komodity tvoří u obou zemí více než polovinu celého exportu, a to již od vzniku jejich nezávislosti. V důsledku toho jsou oba státy také závislé na příjmech zahraniční měny plynoucí z vývozu těchto komodit. V Botswaně zpočátku převažovala zemědělská produkce, dnes je nejdůležitější vývoz nerostných surovin, u Zimbabwe je poměr zemědělských produktů a nerostných surovin vyváženější.

Dle metodologie UNCTAD hodnotící koncentraci a diverzifikaci vývozu lze hodnotit situaci Botswany jako horší oproti Zimbabwe. Navíc, Botswana získala svou nezávislost o 14 let dříve, než Zimbabwe, a přesto je stále její ekonomika ještě méně diverzifikovaná, než ekonomika Zimbabwe. Je otázkou, co přesně za tímto stavem stojí. Za jeden z faktorů lze považovat přírodní bohatství obou zemí, kdy se vývoz vzácných nerostů finančně vyplatí i navzdory tomu, že jejich ceny jsou náchylné na kolísání. Můžeme ovšem říci, že složení exportu Zimbabwe je víceméně stejné jako v době získání nezávislosti, přičemž již v té době byl v Zimbabwe vybudován určitý sekundární sektor.¹⁴⁸ Vývoz Botswany byl zprvu tvořen hovězím masem, které představovalo až 95 % celkového vývozu. Zde lze tedy vidět výraznou proměnu složení exportních komodit, avšak stále drtivě převažují primární komodity, a to navzdory plánům usilujícím o diverzifikaci hospodářství země. Dalším důvodem může být to, že objem příjmů z vývozu diamantů je natolik výhodný, že politici nepociťují dostatečný tlak na implementaci snah o diverzifikaci. Sekwati (2010: 79) argumentuje, že těžební

¹⁴⁸ Zimbabwe tedy již díky Rhodesii „zdědilo“ určitou míru diverzifikace. Botswana v současnosti sice vyváží procentuálně nižší podíl primárních komodit než v 60. letech, ale ten přesto zůstává velice vysoký a vyšší, než je tomu v případě Zimbabwe.

sektor, jako dominantní sektor ekonomiky, není příliš propojen se zbytkem hospodářství země a také, že soukromý sektor v Botswaně je dlouhodobě spíše omezený, vyznačující se slabým propojením s výrobou.¹⁴⁹

4.1.6 Legitimní a svobodné volby

Obě země mají společné to, že politické scéně dominuje již od získání nezávislosti jedna politická strana – v Botswaně se jedná o BDP a v Zimbabwe o ZANU-PF. V Botswaně celou její historii tvoří jednobarevnou vládu strana BDP; v Zimbabwe – s výjimkou koaliční první a předposlední vlády – je tvořena jednobarevná vláda stranou ZANU-PF. Volby se konají v obou zemích pravidelně, ovšem demokratické, legitimní a svobodné jsou pouze v Botswaně. Volby v Zimbabwe nejsou demokratické a jsou doprovázeny politickým násilím a zavražďováním. Případy útoků na opoziční strany a jejich příznivce v Zimbabwe byly zmíněny v předchozí kapitole. ZANU-PF není ochotná připustit multistranickou politickou diskuzi ve státu a svévolně narušuje volební proces ve svůj prospěch.

Botswanští politici nezneužívají své moci k vlastnímu prospěchu, prezidenti Botswany získali vzdělání v Evropě a plní své pravomoci dle ústavy. Důležité je opět zmínit instituci *kgotla*, díky níž dodnes pokračuje tradice, že lídři země před důležitými rozhodnutími diskutují dané téma s veřejností, tradice *kgotla* s sebou nese to, že je důležité, aby byly vyslechnuty názory obyčejných lidí. Etnická homogenita národa přispívá k zachování demokracie, jelikož se zde nevyskytují žádná zásadní štěpení (The Economist, 2004).

4.1.7 Občanské svobody a politická práva

V případě této kategorie je Botswana hodnocena jako svobodná země, zatímco Zimbabwe bylo do roku 2000 hodnoceno jako země částečně svobodná, a od roku 2001 až doposud je stát označen za nesvobodný. V Zimbabwe dochází k častému upírání základních práv a svobod, jako je svoboda projevu, shromažďování či právo zúčastnit se voleb. V Botswaně je porušování práv a svobod spojeno zejména s menšinou Sanů. Rozsah dodržování práv a svobod (podobně jako míra

¹⁴⁹ Autor také uvádí, že političtí vědci označují situaci za paradoxní a nemají odpověď na to, proč se navzdory vládní politice, strategiím a pobídkám nedaří diverzifikovat ekonomiku země (Sekwati, 2010: 83).

výskytu politického násilí, jemuž se věnují odstavce níže) v obou zemích poměrně dobře koresponduje s tím, nakolik vyspělé jsou státy při zkoumání měřítkem demokratičnosti.

4.1.8 Politické násilí

Výrazný rozdíl pozorujeme při hodnocení kritéria politického násilí. Botswana je hodnocena jako stát, kde funguje vláda práva, svoboda slova a shromažďování, jako země, kde jsou politické vraždy a mučení výjimečné a vzácné. CIRI uvádí, že Botswana doposud nikdy neměla politické vězně.

Zimbabwe bylo nejčastěji hodnoceno jako země, kde je vraždění, mučení a zmizení běžnou součástí života, jako země, kde je většina populace zasažena porušováním jejich politických a občanských práv. Dále z hodnocení Zimbabwe vyplývá, že se v zemi vyskytují popravy, politické vraždy a zatýkání za politické názory. V letech 1983, 1984 a 2008 bylo Zimbabwe dokonce označeno za zemi, kde je politický teror rozšířený na celou populaci.

V podkategorii „politická úmrtí“ je Botswana hodnocena jako země, kdy se tyto případy vyskytují sporadicky, tedy v počtu 1 až 49 těchto úmrtí ročně. Zimbabwe obdrželo stejné hodnocení v polovině sledovaného období. V šestině případů Zimbabwe bylo označeno za zemi, kde se politická úmrtí nevyskytovala. Celkem sedmkrát naopak získala hodnocení indikující, že politických úmrtí se v zemi objevilo více než 50 za rok, tyto roky jsou spojeny zejména s již popsanými událostmi v Matabelsku a politickým násilím od roku 2000. Mučení je v Botswaně reportované v počtu 1 až 49 obětí ročně. Stejně hodnocení získalo i Zimbabwe, ale pouze šestkrát, zejména v 80. letech. Po zbytek historie Zimbabwe (navíc nepřerušeno od roku 1995) se vyskytuje v Zimbabwe více než 50 případů mučení každý rok.

Z námi zvolené metodologie vyplývá, že Botswana neměla a nemá politické vězně či případy zmizení lidí (jako obětí politických čistek, rozhodnutí či ideologií). Zimbabwe nemělo politické vězně zejména v 90. letech, ale političtí vězni zde jsou po výraznou většinu historie země. Počet politických vězňů přesahuje 50 v celé polovině sledovaného období. Zmizení se v Zimbabwe nevyskytovala necelou polovinu

sledovaného období; v třetině sledovaných let se obětí zmizení zaznamenalo 1 až 49 a sedmkrát více než 50 osob ročně.

4.2 Collierovy pasti

4.2.1 Past konfliktu

Botswanu jsme označili za zemi, jež unikla pasti konfliktu. Botswana se již koncem 60. let zařadila mezi státy, jejichž HDP na osobu rostl nejrychleji na světě (tento růst setrval do začátku 90. let).¹⁵⁰ Zdá se, že tento faktor mírní rizikové faktory, za které Collier označuje bohatství přírodních zdrojů a závislost na exportu primárních komodit. Dle Colliera právě ekonomický růst, spolu s diverzifikací exportu, snižuje riziko upadnutí do pasti konfliktu. Ačkoli je export Botswany oproti Zimbabwe ještě méně diverzifikovaný, politické vedení se o diverzifikaci usilovně snaží.

Zimbabwe naplňuje rizikové faktory pro vypuknutí konfliktu, za něž Collier jmenuje nízký příjem na osobu, pomalý ekonomický růst a závislost na vývozu primárních komodit. Collier říká, že příjmy získané z exportu nerostných surovin mohou financovat konflikt. Jak bylo napsáno v předchozí kapitole, v Zimbabwe násilný konflikt probíhá, a na jeho financování jsou využívány právě takto získané peněžní zdroje.

4.2.2 Past přírodních zdrojů

Botswanu jsme posoudili jako zemi, která pasti přírodních zdrojů unikla; Zimbabwe naopak jako zemi, jež je v této pasti polapena. Botswana prostřednictvím efektivního politického vedení dokázala přeměnit zisky z přírodních zdrojů na udržitelný ekonomický růst a zároveň vybudovat demokratický stát a demokracii si udržet. Naopak v Zimbabwe měly a mají příjmy z přírodních zdrojů za dopad selhávání vlády práva a demokratických principů. Na tuto skutečnost Collier upozorňuje v kontextu pasti přírodních zdrojů tím, že zisky z nich ohrožují demokratické fungování státu. Zimbabwe naplnilo i další atribut polapení se v této pasti – zisky z přírodních zdrojů jsou v Zimbabwe využívány k politice patronátu. Obě

¹⁵⁰ Government of Botswana. African Commission on Human Rights and Peoples Rights Final Report. http://www.gov.bw/Global/OP%20Ministry/ACHPR_Final_Report.pdf, 17. 9. 2013.

země mají společnou vysokou závislost exportu právě na přírodních zdrojích a závislost na příjmech z nich, a nedostatečnou diverzifikaci jejich hospodářství. V oblasti přílivu investic do země je úspěšnější Botswana, jež dokázala vytvořit dostatečné pobídky.¹⁵¹ Situace v Zimbabwe se stávala naopak čím dál méně příznivější pro investory a spolu s krizí se i stávající investoři ze země ve vysoké míře stahovali. Zimbabwe na rozdíl od Botswany nevytvořila pro investory dostatečné pobídky. Navíc, špatné vládnutí investory odrazuje, stejně tak i nejisté politické a ekonomické prostředí, které zde vzniklo (více o vztahu jednotlivých států k investicím zejména viz podkapitoly 3.3.2 a 4.3.1).

4.2.3 Vnitrozemská země se špatnými sousedy

Dle Collierovy teorie je u obou zemí důležitá existence jejich bohatství přírodních zdrojů, která převáží skutečnost, že obě země jsou vnitrozemské. Avšak domníváme se, že fakt, že jsou obě země vnitrozemské, je i přesto důležitá, přičemž snadnější přístup k otevřenému moři má Botswana, Zimbabwe doposud není uspokojivě napojeno na velké dopravní přístavy.

Oba sledované státy sousedí s JAR, jež učinila vojenské akce vůči oběma zemím, a byla špatným sousedem až do pádu režimu apartheidu v JAR. Obě země měly v minulosti nepřátelské sousedy. Botswana sousedila s rasistickým režimem Rhodesie (do roku 1980) a Namibie, resp. Jihoafrické republiky (do roku 1990), Zimbabwe bylo do počátku 90. let ohrožováno rebely z Mosambiku. V současné době představuje špatného souseda pro Botswanu samotné Zimbabwe, nelegální imigranti ze Zimbabwe byli dokonce označeni za nejvyšší bezpečnostní hrozbu (Molomo, 2002: 21). Ani jedna země v současnosti netrpí touto pastí, nicméně Botswana se se svou situací dokázala vypořádat lépe než Zimbabwe, které vykazuje mnoho atributů států dolní miliardy.

¹⁵¹ Index *Doing Business*, který vydává Světová banka a který hodnotí bariéry a regulace týkající se podnikání, označil v roce 2013 Botswanu jako 56. nejlepší zemi k podnikání, Zimbabwe se umístilo na 170. příčce z celkem 189 hodnocených zemí. V regionu subsaharské Afriky bylo hodnoceno 47 zemí, přičemž Botswana je na 4. příčce (po státech Mauritius, Rwanda, a Jihoafrická republika) a Zimbabwe na 33. příčce v rámci regionu (World Bank. *Doing Business. Economy Rankings*. <http://www.doingbusiness.org/rankings>, 10. 3. 2014).

4.2.4 Špatné vládnutí v malé zemi

V přístupu k vládnutí je v případových studiích vidět markantní rozdíl. Botswana je spojována s charakteristikami, jako jsou kvalitní politické a ekonomické řízení země, nízká úroveň korupce a klientelismu, a dobré vládnutí. Zimbabwe na počátku nezávislosti mělo vznešené cíle, které se v mnohém shodovaly se záměry, které si vytyčila i Botswana, a které mimo jiné směřovaly k zajištění kvalitní distribuce veřejných statků. Avšak již v 80. letech se v Zimbabwe začaly projevovat prvky špatného politického vedení a spravování státu, které byly popsány v předchozí kapitole. Ze Zimbabwe se nakonec stal rozpadající se stát.

4.3 Faktory vedoucí k (ne)úspěchu

4.3.1 Botswana

Mwakikagile (2009: 24–25) uvádí za faktory, které vedly k úspěšnému rozvoji a prosperitě státu, dobré politické vedení (leadership), dobré politiky státu, fiskální disciplínu a vhodné a správné řízení zdrojů. Botswana se v mnohém pozitivním odlišuje od většiny států svého kontinentu. Kromě nízkých hodnot korupce je pozitivně hodnocena například její schopnost splácet úvěry, či to, že má zásoby zahraniční měny v řádech miliard USD. Maipose (2003), který se také zabýval úspěchem Botswany, argumentuje, že byl způsoben dvěma hlavními kategoriemi faktorů: faktory dobrého řízení a tzv. faktory štěstí. Podobně, Harvey a Lewis (1990: 6–9) argumentují, že pro úspěch Botswany hrály důležitou roli tři základní prvky – štěstí, pozornost věnovaná klíčovým záležitostem ekonomického managementu a dovednosti při vyjednávání se zahraničím.¹⁵²

Zaprvé, faktory dobrého řízení byly prokázány významnými politickými rozhodnutími a institucionální kapacitou. Jako dané faktory Maipose (2003) jmenuje plánování rozvoje a jeho začlenění do ročního rozpočtového procesu; institucionalizaci pluralitní demokracie a multipartismu; prozíravé a opatrné ekonomické řízení; a kvalitní schopnosti státu týkající se managementu úspor a těžby nerostných surovin.

¹⁵² Autoři Tlou a Campbell, kteří hodnotili necelých prvních 20 let nezávislosti Botswany, označili za faktory, které daly za vznik přílivu peněz do země na přelomu 60. a 70. let, tyto události: objevení diamantů, rozvoj dolů na nikl a měď, úspěšné vyjednávání s JAR, které vyústilo ve výhodnější podmínky v rámci celní unie v roce 1969 a zvýšený vývoz hovězího masa za dobré ceny (Tlou – Campbell, 1984: 230).

Maipose popisuje dobré řízení země termíny jako je dobrý výkon vlády, multipartismus a politické vedení země. Maipose dále tvrdí, že vlády Botswany měly smysl pro priority a chápaly své limity, což demonstruje např. na opatřeních, kdy byl ustanoven rezervní fond či zadány studie týkající se skutečnosti, že povrch Botswany tvoří z velké části poušť, a tedy kvůli opatřením na minimalizování tohoto vlivu. Botswana si systematicky vybuodovala vztahy s hlavními donory a agenturami rozvojové spolupráce. Jako příklad těchto úspěšných vztahů lze zmínit to, že v roce 1984 měla Botswana jednu z nejvyšších úrovní oficiální rozvojové spolupráce na osobu (Maipose, 2003; Harvey – Lewis, 1990: 7–8).

Zadruhé, mezi faktory štěstí jsou vyjmenovány produkce a prodej diamantů, příliv a vliv zahraniční pomoci¹⁵³, a většinově homogenní populace v tom smyslu, že tribalismus zde nebyl překážkou při implementaci vládních nařízeních. Velkou roli v rozvoji Botswany hráli zahraniční investoři. Botswana se snaží účelně vytvářet pro investory příhodné podmínky, aby zde chtěli podnikat. Vláda investorům vychází vstříc, poskytuje atraktivní nabídky, snižuje byrokratické překážky, liberalizovala obchod či přijímala zákony, které usnadňují příchod investorů na botswanský trh (Rieckmann, 2008: 13–17; Mwakikagile, 2009: 140). Příliv přímých zahraničních investic (*Foreign Direct Investments*, FDI) byl stabilní v období 70. až 90. let a FDI sehrály důležitou roli pro mnoho odvětví průmyslu zejména při počátečním úsilí státu o rozvoj. Ve spolupráci s vládou FDI rozvinuly těžební sektor (Maipose, 2003). Těžařský průmysl expandoval, a zatímco v roce 1974 představoval 8 % HDP, v roce 1988 dokonce 53 % (Hillbom, 2008: 196).

Vláda s velkou prozíravostí spravovala příjmy z těžby a prodeje diamantů a udržovala výdaje konzistentní během let, kdy obchod s diamanty prudce rostl, a shromažďovala rezervy zahraniční měny. Díky tomu byl stát schopný vyvážit léta, kdy se ekonomice tolik nedařilo (Hillbom, 2008: 202). Kromě budování finančních rezerv Botswana také investovala do důležitých sektorů – infrastruktury, vzdělávání a zdravotní péče. Vláda se vyvarovala problémům s dluhy prostřednictvím odpovědné fiskální politiky, a tím udržovala v průběhu času stabilní míru ekonomického růstu.

¹⁵³ Autor toto řadí do faktorů štěstí, ačkoli zahraniční pomoc můžeme chápat jako dobré řízení.

Vládní politiky byly ve shodě s doporučeními Mezinárodního měnového fondu a jako následek těchto opatření země ekonomicky rostla a rozvíjela se.

Politické vedení Botswany se vyznačuje vysokou kvalitou (Rotberg, 2009d: passim). Cílem politických elit nově nezávislého státu bylo převzít odpovědnost za podporu ekonomického růstu. Politická elita se začala soustředit na těžbu surovin, chov dobytka a produktů z něj, a na rozšiřování infrastruktury (Picard, 1987: 273). Harvey a Lewis (1990: 9) uvádějí, že Seretse Khama, první prezident nezávislé Botswany, užíval „zdravý rozum“ a vzal si ponaučení a zkušenosti ze zemí, které si vedly úspěšně. Quett Masire (tehdejší viceprezident a ministr financí a rozvojového plánování, později druhý prezident Botswany) stejně jako Seretse Khama dokázal udržet vysokou kvalitu politiky státu, a to zejména v ekonomické oblasti (Harvey – Lewis, 1990: 9).¹⁵⁴ Vlády vedly velice úspěšné finanční politiky a nedovolily, aby výdaje byly vyšší, než by bylo udržitelné (Harvey – Lewis, 1990: 187).

Několik institucí hrálo významnou roli při rozvoji Botswany. Eriksen (2011: 7) tvrdí, že Ministerstvo financí a rozvojového plánování (*Ministry of Finance and Development Planning*), Rozvojová korporace Botswany (*Botswana Development Corporation*) a *Botswana Meat Commission* byly zvláště důležité při rozvoji Botswany. Uvedená komise, zodpovědná za porážku zvířat, zajistila vysoké standardy produkce a vysoké výkupní ceny pro producenty (Eriksen, 2011: 7). V roce 1975 byly vyjednány výhodné podmínky k protokolu týkající se hovězího a telecího masa v konvenci z Lomé, což zemi zajistilo export do Evropského společenství/Evropské unie s vysokými zisky (Hillbom, 2008: 198).¹⁵⁵ Na úspěchu Botswany má nesporně svůj podíl byrokratický aparát obecně, který vykazuje vysokou kvalitu spravování země a i díky němu se zlepšuje míra chudoby státu (Taylor, 2003).

¹⁵⁴ Nadace Mo Ibrahima, jež hodnotí vládnutí a politické vedení afrických států, uděluje tzv. Ibrahimovu cenu za přínos politickému vedení Afriky (*Mo Ibrahim Prize for Achievement in African Leadership*). Tato cena upozorňuje na úspěšné modely řízení země na kontinentu a uznává takové politiky, kteří pozvedli svou zemi z chudoby a vytvořili cestu pro udržitelnou prosperitu. V roce 2008 cenu získal bývalý prezident Botswany Festus Mogae. Mogae byl oceněn zejména za udržení a konsolidaci stability a prosperity Botswany; nadace ho ocenila za pečlivé spravování ekonomiky, management nerostných surovin země, přísný postoj ke korupci a úspěšné politiky týkající se boje s HIV/AIDS (Mo Ibrahim Foundation. *The Ibrahim Prize for Achievement in African Leadership*. <http://www.moibrahimfoundation.org/laureates/#President-Festus-Gontebanye-Mogae>, 5. 2. 2014).

¹⁵⁵ Botswana v dané době vyvážela hovězí maso a produkty ve velkém do Velké Británie, která se v roce 1973 stala členem Evropského hospodářského společenství. Botswana tímto získala velkou příležitost prodávat své hovězí maso dalším evropským spotřebitelům (Harvey – Lewis, 1990: 6).

Eriksen (2010: 11) označuje za hlavní faktor, jenž učinil Botswanu schopnou vytvořit silný stát, skutečnost, že farmáři chovající dobytek – jako jedna z klíčových skupin ve vládnoucí elitě – byli závislí na trhu. Dále, nejpočetnější třída v Botswaně, rolníci, byla úzce spojená s vlastníky dobytka; tudíž, rolníci podporovali vládnoucí režim. Správa země prokázala svou kapacitu ve chvíli, kdy dokázala účinně vynutit svá rozhodnutí a prosadit dodržování pravidel. Vláda měla dostatečnou schopnost užít svou sílu, aby získala ekonomický profit pramenící z mezinárodního obchodu a mezinárodních sítí (Eriksen, 2011: 2–11).

Mothusi (2009: 23) uvádí, že kvalita života v Botswaně se zvedla díky schopnostem státu. Prostřednictvím poskytování služeb a přijímání správných politik a programů (například programy pomoci při suchu, politika finanční asistence a jiné) převzal stát hlavní roli v procesu rozvoje státu. V samotném Národním rozvojovém plánu je uvedeno, že „stát je centrem ekonomického a sociálního plánování“. Stát si také stanovil čtyři cíle: udržitelný rozvoj, rychlý ekonomický růst, ekonomickou nezávislost a sociální spravedlivost a tyto cíle měly být dosaženy ve shodě se čtyřmi národními principy: demokracie, rozvoj, nezávislost a jednota (Mothusi, 2009: 21). Collier (2007: 50) uvádí, že Botswana byla schopná se přeměnit z chudé země na stát řazený do kategorie středně příjmových zemí a již nepatří do kategorie dolní miliardy

4.3.1 Zimbabwe

Mugabe téměř od počátku nezávislosti prostřednictvím ZANU-PF oslaboval institucionální rámec liberální ústavy obsažený v Dohodě Lancaster House¹⁵⁶, jež obsahovala rovnováhu sil, nezávislé soudnictví, pluralitní demokracii a svobodné volby (Compagnon, 2011: 33). Compagnon (2011: 8) tvrdí, že prvky autoritářství se v Zimbabwe vyskytovaly již od 80. let. Politické vedení země selhalo, Zimbabwe ztratilo svůj status středně příjmového státu a propadlo se do kategorie nízkopříjmové země (Sachikonye, 2011: xvi). Zimbabwe se z jednoho z ekonomicky nejsilnějších států regionu stalo „mezinárodním vyvrhelem fenomenální rychlosti“ (Bauer – Taylor, 2011: 181). Kagoro (2003: 8) označuje „uchopení státu zkorumpovanou,

¹⁵⁶ Tato dohoda je výsledkem vyjednávání v *Lancaster House* v Londýně, kde se vyjednávalo o předání politické moci z Rhodesie na nově vzniklé Zimbabwe. Výsledkem byla dohoda, která po určitý čas platila jako ústava státu; tato ústava byla vybudována na principech liberální demokracie, spolupracovali na ní i britští politici.

prospěchářskou a autoritářskou politickou elitou“ jako jednu z příčin krize v Zimbabwe.

Bourne (2011: 160) tvrdí, že se ze Zimbabwe stal rozpadající se stát na začátku nového tisíciletí. „Ne všechny státní instituce se zhroutily, nástroje nátlaku zůstaly silné. Ale stát již nemohl zajistit většině svých obyvatel potraviny, základní služby, garantovat vládu práva a sociálně-ekonomická, jakož i občanská a politická práva“ (Bourne, 2011: 160). Selhání státu je spojeno s krizí, jejíž počátky se mohou datovat na konec 90. let a jež naplno propukla v novém tisíciletí. UNDP (2008: 10) datuje začátek krize v Zimbabwe k tzv. černému pátku (*Black Friday*), tj. 14. listopadu 1997, kdy spadla hodnota zimbabského dolaru o 75 % v reakci na výplatu peněz válečným veteránům od vlády.¹⁵⁷ Vláda tehdy vytiskla 4,5 miliard zimbabwských dolarů (což tehdy představovalo hodnotu 450 milionů USD), aby byla schopná pokrýt výplatu peněz veteránům (Chagonda, 2013: 85).

Další z faktorů, který měl dopad na propad ekonomiky země a distribuci veřejných statků, byla vojenská intervence Zimbabwe do Demokratické republiky Kongo v roce 1998. Tato vojenská operace byla finančně vysoce nákladná (odhadovaná výše 30 milionů USD měsíčně). Prezident Mugabe invazi započal bez konzultace s parlamentem či svým kabinetem. Zahraniční komentátoři věřili, že jedním z motivů vstupu do konfliktu v zemi byly možné zisky z konžských diamantů. Evropská unie (dle Good, 2002: 20) věří, že Mugabe tímto způsobem získal finance v hodnotě milionů eur, které ovšem nebyly použity v Zimbabwe, ale jsou ukryty na zahraničních účtech vládních prominentů. Počet zimbabwských vojáků v Kongu narostl až na 16 tisíc mužů, což byla celá jedna třetina vojenského personálu (Good, 2002: 18–21; Kwashirai: 77).

Dalším klíčovým faktorem byla urychlená pozemková reforma. Je zajímavé zmínit, že na začátku nezávislosti, poté, co se z Rhodesie stalo Zimbabwe, došlo k

¹⁵⁷ Váleční veteráni z války za nezávislost požadovali opakovaně po státu kompenzaci za svou újmu, kterou při osvobozeneckých bojích prodělali. V roce 1997 veteráni začali masivně protestovat a stávkovat. Mugabeho odpověď na tyto události byla příslibem vyplacení jednorázové částky 50 tisíc zimbabwských dolarů (což tehdy představovalo ekvivalent 3 000 USD) všem veteránům a zvýšení jejich penzí o 2 000 zimbabwských dolarů každý měsíc. Alexander, McGregor a Ranger (2000: 255–256) tvrdí, že slib vyplacení takto vysoké finanční částky válečným veteránům bylo jedním z faktorů, které spustily kolaps státní měny. Celkové náklady na výplaty veteránům tvořily 3 % HDP země a nebyly zahrnuty v ročním rozpočtu. Aby měl Mugabe finance na vyplacení veteránů, což představovalo neudržitelnou zátěž pro ekonomiku, zvýšil daně, což prohloubilo špatný ekonomický stav země (Commer – Gstraunthaler, 2011: 318).

oddělení ekonomické a politické moci. ZANU-PF kontrolovala politickou moc ve státě, ale bělošská menšina byla nadále ekonomicky dominantní. Následkem toho již nebyla moc státu založena na spojení se silnou třídou kapitalistů. Naopak, vztah mezi kapitalistickými farmáři a novým politickým režimem se dal označit za antagonistický (Eriksen, 2011: 9). Krize v Zimbabwe nebyla způsobena pouze urychlenou pozemkovou reformou, jež měla nepochybný dopad na ekonomiku země a její možnosti adekvátní distribuce veřejných statků, ale i špatným vládnutím a ekonomickým spravováním země. V krizi uvnitř Zimbabwe sehráli důležitou roli váleční veteráni i jako aktéři, kteří okupovali farmy vlastněné bělochy a páchali násilí (Alexander – McGregor, 2006: 215).¹⁵⁸ Počátečním dopadem urychlené pozemkové reformy v roce 2000 bylo význačné snížení zemědělské produkce. Zabrané komerční farmy přestaly produkovat to, co v minulosti, a zemědělský výkon se snížil o více jak 60 %. Slabý výkon primárního sektoru vedl k poklesu HDP (Chikuhwa, 2006: 33). Dalším z následků ekonomické krize byla deindustrializace země, jelikož dominantní sférou ekonomiky se tehdy stal sektor neformální (Kwashirai, 2010: xiv).

Podobně na věc nahlíží i Taylor a Williams (2002: 548), kteří tvrdí, že krize v Zimbabwe byla posilována čtyřmi hlavními skutečnostmi: otázka rozdělení půdy, zapojení se do války v DRK, zmenšující se ekonomika a demokratický deficit země. Podobně argumentuje Eriksen (2011: 5), který naznačuje, že rozhodnutí vlády o značných platbách válečným veteránům a zapojení se do války v DRK představovaly vysoké finanční náklady, které vedly ke krizi.

Zimbabwe je země vysoce závislá na zahraniční pomoci. Od své nezávislosti dostává každý rok pomoc v průměrné hodnotě 250 milionů USD. Objem pomoci je ovšem charakterizován výkyvy, na což vláda reagovala tisknutím zimbabwských dolarů, aniž by ovšem zajistila adekvátním způsobem navýšení peněžní zásoby státu produkcí či držením zahraničních měn či obecně příhodné podmínky pro tisk peněz.¹⁵⁹ Toto vedlo k známé hyperinflaci, jejíž nejvyšší hodnoty jsou odhadovány na 200 až

¹⁵⁸ Role válečných veteránů poté postupně klesala; ZANU-PF se častěji obracela na nově zpolitizované bezpečnostní složky a nově vytvořené milice mládeže (Alexander – McGregor, 2006: 216).

¹⁵⁹ Situace v Zimbabwe se stávala až absurdní. Například v roce 2003 neměl stát dostatečně silnou měnu na to, aby mohl dovézt papír a inkoust potřebný k tisku bankovek (Coomer – Gstraunthaler, 2011: 327).

500 miliard procent¹⁶⁰ (Chung, 2013: 57). Dopady hyperinflace na životy obyvatelů byly devastující.¹⁶¹

Kvalitní distribuci veřejných statků obyvatelům znesnadňuje také HIV/AIDS. Země mj. ztrácí pracovní sílu, mezi lety 1985 až 2020 dle Organizace pro zemědělství a výživu (dle Garbus – Khumalo-Sakutukwa, 2002) ztratí Zimbabwe 23 % své zemědělské pracovní síly kvůli HIV/AIDS; v minulé dekádě více jak 80 % nově zaškolených pedagogů nahradilo učitele, kteří zemřeli v důsledku HIV/AIDS (Garbus – Khumalo-Sakutukwa, 2002: 10–11).

V minulé kapitole jsme zmiňovali neopatrimonialismus v Zimbabwe a jeho negativní dopady na fungování státu a distribuci veřejných statků. Dalším faktorem selhávání země je všudypřítomná korupce. Mezi důsledky politické patronace v Zimbabwe patří devalvace měny, ekonomická stagnace a inflace (Chikuhwa, 2004: 243). Státní instituce byly a jsou slabé, pokud jde o ekonomickou politiku, mezinárodní obchod a vyjednávání se zahraničními partnery (Eriksen, 2011: 7–10). Ačkoli vláda zpočátku vynakládala značné finance do distribuce veřejných statků, výdaje byly vyšší než příjmy a vláda tedy nebyla schopná dosáhnout svých fiskálních cílů, až vláda na konci 80. let opustila svůj dřívější závazek k programům sociálního blahobytu. Vláda také nebrala v potaz doporučení mezinárodních donorů a mezinárodních finančních institucí. Absence respektu k soukromému vlastnictví a lidským právům byla ztělesněna v urychlené pozemkové reformě a následném volebním násilí (Windrich, 2002: 1186–1188; Alwang – Mills – Taruinga, 2002: 4–8; Dashwood, 2000: 189–194).

4.4 Zodpovězení výzkumné otázky

V přechozích částech textu, kdy jsme představili případové studie a provedli jejich komparaci, nyní můžeme na základě výše uvedených dat a faktů naplnit cíl práce. Cíl práce, kterým je zjistit příčiny odlišného vývoje států Botswany a Zimbabwe, je spojen s výzkumnou otázkou, která zní: Je (ne)úspěch Botswany a Zimbabwe spojen více s vnějšími či vnitřními faktory a vlivy? Úspěch jsme v této

¹⁶⁰ Záleží na způsobu měření inflace, ale v tomto případě se jednalo o hyperinflaci v řádech minimálně stovek tisíc procent.

¹⁶¹ Inflace v Zimbabwe bezprecedentní mírou zvýšila životní náklady v zemi; obyčejní obyvatelé nebyli schopni pokrýt své běžné základní potřeby.

práci vymezili jako takový stát, (1) který je schopen poskytovat veřejné statky; (2) jehož index lidského rozvoje je v čase vzrůstající a dosahuje alespoň střední míry lidského rozvoje; (3) kde jsou obyvatelé chráněni od politického násilí; a (4) kde probíhají pravidelné a férové volby.

Ze zkoumání případů optikou slabé státnosti lze vyvodit, že Botswanu můžeme v současnosti zařadit do kategorie silných států, jelikož ty se vyznačují stabilním mírem, svobodou a dobrou distribucí veřejných statků, jež jsme vyjmenovali v teoretické části, tedy statky jako jsou bezpečnost, vláda práva, nezávislé soudnictví, ochrana majetku, svobodná a otevřená účast v politice, dodržování lidských a občanských práv¹⁶², zajištění zdravotní péče, vzdělání, infrastruktury či peněžního a bankovního systému. Botswana také poskytuje svým obyvatelům sociální služby a záchranou sociální sítí (UNDP: 2005). Je zřetelné, že Botswana nedosahuje zcela uspokojivých výsledků v ukazatelích, jako je například výše HDP na osobu či HDI, ale tyto ukazatele v čase rostou a vzhledem k výchozí pozici země – kdy se republika dala označit za slabý stát – jsou nad očekávání dobré. Ačkoli Botswana vykazuje určité problémy jako např. diskriminace Sanů, jednostranně zaměřené hospodářství či vysoká vnitřní nerovnost uvnitř společnosti, nenaplnuje v současnosti atributy slabého státu tak, jak jsme ho definovali v teoretické části.

Výchozí pozice Zimbabwe byla silnější ve srovnání s Botswanou, ale i tak se dal stát již v roce 1980 zařadit do kategorie slabý stát. Země se snažila implementovat politiky, které měly vést ke kvalitnímu poskytnutí veřejných statků obyvatelstvu, ovšem zároveň se zhoršovaly ekonomické ukazatele do takové míry, že vláda byla nucena od těchto plánů z důvodu nedostatku financí odstoupit. Během necelých dvou prvních dekád nezávislosti byl výkon poskytování některých veřejných statků uspokojivý, ale jiných se naopak vůbec nedostávalo. Země trpěla korupcí, politická moc přestávala ctít vládu práva, probíhalo zde zastrašování politických oponentů a občanské společnosti. Na konci 90. let země upadla do krize, která vyústila v to, že se ze Zimbabwe stal rozpadající se stát – země se vyznačovala (a mnoho těchto atributů přetrvává dodnes) zkorumpovanou politickou elitou, klesajícími investicemi,

¹⁶² V této kategorii statků je ovšem vidět zřetelný rozdíl v distribuci většinové populaci a menšině Sanů, jak bylo uvedeno ve druhé kapitole.

mizejícími pracovními místy, poklesem HDP, disrespektem k demokratickým principům, dále zde média a soudnictví ztratily nezávislost a schopnost státu distribuovat veřejné statky se výrazně snížila. Zimbabwe naplnilo i další indikátory selhávání státu tak, jak je popsal Rotberg (2004), tedy nedostatek zahraniční měny, potravin, zdravotních služeb či pohonných hmot anebo zvyšující se úroveň násilí ve státě. Zimbabwe přestalo poskytovat důležité veřejné statky jako je bezpečnost, právo a pořádek či účast v politickém procesu, která je svobodná a otevřená.

Z předchozího zkoumání případových studií tedy vyplývá, že zatímco Botswana je schopna poskytovat veřejné statky svým obyvatelům, v Zimbabwe distribuce veřejných statků výrazně zaostává a distribuce většiny veřejných statků je zde nedostatečná či neprobíhá vůbec. Index lidského rozvoje v Botswaně zatím doposud vždy rostl, avšak od roku 2011 Botswana velice těsně nedosahuje tzv. střední míry lidského rozvoje. Zimbabwe této střední míry ve své historii doposud nedosáhlo, navíc je její současný HDI vyšší oproti roku 1980 o pouhé tři setiny. Hodnoty HDI Zimbabwe převážně klesaly, svého minima dosáhl index v roce 2008, od té doby se nepatrně navýšil.

Co do distribuce statku bezpečnosti a hodnocení politického násilí, Botswana doposud nikdy neměla politické vězně a nevyskytovaly se zde případy zmizení osob kvůli jejich politickým názorům a postojům. Politické vraždy a mučení se zde vyskytují výjimečně a vzácně. Shodné výsledky zaznamenáváme i u indexu Stupnice politického násilí, jež hodnotí Botswanu jako zemi, kde je zabezpečena vláda práva, lidé nejsou vězněni za své názory a mučení a politické vraždy jsou zde výjimečné. Zimbabwe lze jednoznačně označit za zemi, kde jsou obyvatelé vystaveni politickému násilí, stát je před ním nechrání, naopak je jeho činitelem. Zimbabwe bylo označeno za zemi, kde se v její historii stalo vraždění, mučení a mizení osob běžnou součástí života. Vyskytují se zde popravy, politické vraždy a zatýkání za politické názory.

Volby probíhají v obou zemích shodně pravidelně, nicméně v případě Zimbabwe je jejich pravidelnost pouze zástěrkou pro zdání jejich legitimnosti a demokratického průběhu. Jako férové volby, jak jsme je definovali v teoretické části, můžeme označit pouze volby v Botswaně, jelikož v Zimbabwe není naplňováno

všeobecné volební právo, dostupnost volebních místnosti či průhledný způsob sčítání hlasů.

Hodnocení úspěchu tak, jak jsme ho vymezili v této práci, je vidět v tabulce č. 13. Zimbabwe selhalo ve všech čtyřech bodech. U Botswany převažuje hodnocení země jako úspěšné, nicméně je třeba opět připomenout, že distribuce veřejných statků je omezena pro menšinu Sanů, ovšem většina obyvatel státu se těší dobré distribuci veřejných statků. Jako úspěšnou lze hodnotit Botswanu aspektem HDI pouze do roku 2010, jelikož od roku 2011 dále Botswana nespadá do kategorie tzv. střední míry lidského rozvoje. Převážně úspěšná je země v ochraně svých obyvatel od politického násilí, v určitých subkategoriích je zaznamenaných incidentů politického násilí v počtu 1 až 49 případů ročně. Jako úspěšnou hodnotíme Botswanu v oblasti konání pravidelných a férových voleb. Závěrem tedy vyplývá, že Zimbabwe je země neúspěšná, a Botswana převážně, ačkoli ne zcela, úspěšná země.

Tabulka č. 13: Srovnání úspěchu: Botswana a Zimbabwe

	Botswana	Zimbabwe
schopnost poskytovat veřejné statky	úspěch	neúspěch
vzrůstající HDI, dosahuje střední míry lidského rozvoje	úspěch do roku 2010	neúspěch
obyvatelstvo chráněno od politického násilí	převážně úspěch	neúspěch
pravidelné a férové volby	úspěch	neúspěch

Zdroj: autorka

Zbývá zodpovědět, zda je dle našeho výzkumu neúspěch Zimbabwe a převážný úspěch Botswany spojen více s vnějšími či vnitřními faktory a vlivy. Na základě výše uvedeného zkoumání usuzujeme, že vliv kolonialismu, či skutečnost, že obě republiky jsou státy postkoloniálními, neměly výrazný vliv na zařazení do jednotlivých kategorií státnosti v hodnocených případech. Podobného názoru je i Rotberg (dle Anonymous, 2009: 76), který argumentuje, že evropský kolonialismus neměl zásadní dopad na Zimbabwe a Botswanu – důležité pro země byla a je „chamtivost prezidenta Mugabeho a politické vedení Botswany“. Vliv koloniální správy v Bečuánsku byl

spíše marginální – pouze 3 % zemědělské půdy v Bečuánsku byly pod kontrolou Evropanů (Hillbom, 2008: 209). Zimbabwe bylo sice výrazně ovlivněno rozdělením půdy mezi černošskou většinou a menšinou bělochů, které vzniklo během koloniálního období, ale toto dědictví kolonialismu nepřispívalo ke slabosti státu, naopak produkty a výrobky pocházející z komerčních farem (které ve velké většině patřily bělochům) významně prospívaly zimbabwskému hospodářství.¹⁶³

Ačkoli nic není černobílé, v případě obou zemí lze na základě výše uvedené analýzy tvrdit, že větší a převažující podíl na úspěchu Botswany a neúspěchu Zimbabwe měly faktory a vlivy vnitřní. Pokud jde o Botswanu, jsou opakovaně vyzdvihovány kvality jejího politického vedení a dobrá správa řízení zdrojů, zejména příjmů z diamantů. Za úspěchem Botswany jistě stojí také nízká úroveň korupce. Kvalita politických lídrů země se projevila také při vyjednávání a dohodách s donory rozvojové spolupráce a investory, např. konkrétně se společností De Beers, která spravuje několik diamantových dolů; diamanty jsou bezesporu jedním z faktorů dobrých ekonomických výsledků země. Investoři, kteří sehráli významnou pozitivní roli při rozvoji Botswany, a donoři rozvojové spolupráce jsou sice samozřejmě vlivy z vnějšku, nicméně právě díky schopnostem politiků se země stala pro dané aktéry atraktivní, což se naopak nepovedlo Zimbabwe, kde političtí činitelé svým chováním investice i rozvojovou asistenci postupně odrazovali, resp. kvůli sankcím se objem této pomoci snížil, až na určitou dobu zcela ustal. V neposlední řadě byl dalším vnitřním důležitým faktorem v Botswaně skutečnost, že jednu z klíčových skupin vládnoucí elity tvořili farmáři chovající dobytek, kteří byli závislí na trhu, a tudíž byl rozvoj trhu v jejich vlastním zájmu.

Neúspěch Zimbabwe nelze nespojovat s politikou Mugabeho a jeho vládnoucí stranou ZANU-PF. Politické vedení země začalo projevovat své autoritářské prvky již v první dekádě nezávislosti a je zřejmé, že selhalo. Kagoro (2003: 8) označil politickou elitu země za „zkorumpovanou, prospěchářskou a autoritářskou“. Politické kroky, jednání a zákony, kterým dala vláda a prezident vzniknout, přivedly zemi ke krizi, z které se doposud zdaleka nevzpamatovala. Význačnými faktory, které

¹⁶³ Na druhou stranu toto Evropany vytvořené rozdělení půdy se později do krize a vnitřního konfliktu promítlo, jelikož Mugabe z otázky rozdělení půdy učinil důležité politické téma a později spustil urychlenou pozemkovou reformu, která ke krizi přispěla.

vyhlásila politická elita státu, a které měly dopad na neúspěch Zimbabwe, jsou zejména výplata penzí válečným veteránům, vstup země do konfliktu v DRK a urychlená pozemková reforma, jež byla následovaná hyperinflací. Situaci zemi nepřispívalo ani politické násilí, spojené zejména s volbami následujícími po roce 2000. Prostředí v zemi se stalo nejisté pro investory, kteří se stahovali ze země. Prezident Mugabe navíc rétoricky útočil na významné donory rozvojové pomoci, které obviňoval z neoimperialismu, nedbal doporučení mezinárodních finančních institucí, až nakonec na zemi byly uvaleny sankce a zastaven příliv dárcovských peněz.¹⁶⁴ Vnější faktorem, který měl negativní dopad na zemědělství, a v důsledku toho na ekonomiku země, byla opakovaná sucha, jež Zimbabwe postihla nejsilněji např. v letech 1992 a 1995 (Coomer – Gstraunthaler, 2011: 318). Ovšem sucha v minulosti opakovaně postihly i Botswanu, tudíž je patrné, že tento faktor při správných opatřeních nemusí být tím zásadním pro případný neúspěch země. Souhrnem lze vyvodit, že demokratický deficit země, korupce, politika patronátu a politické spravování země tvoří významné vnitřní faktory, jež vedly k neúspěchu Zimbabwe.

¹⁶⁴ Sokwanele. ZANU-PF Manifesto. www.sokwanele.com/zanupf_election_manifesto_, 25. 11. 2013; Politics Web (2008). G8 accused of 'international racism'. 10 July 2008. <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71619?oid=93827&sn=Detail>, 2. 3. 2014.

Závěr

Předkládaná práce je komparativní studií dvou jihoafrických států, Botswany a Zimbabwe. Tato práce si kladla za cíl zjistit příčiny odlišného postkoloniálního vývoje těchto republik, přičemž analýza obou států je pojímána optikou slabé státnosti. Za účelem naplnění deklarovaného cíle je práce rozdělena do čtyř částí. První část poskytuje teoretické zarámování textu. Předložená práce se opírá zprvu o knihu editovanou Robertem Rotbergem *When States Fail*, a zadruhé o knihu Paula Colliera s názvem *The Bottom Billion*, přičemž na pozadí těchto knih, resp. představených teorií jsou zkoumány vybrané případy.

První kapitola popsala tato dvě teoretická východiska zejména s ohledem na stupně státnosti, uvedeny tedy byly atributy států silných, slabých, rozpadajících se, rozpadlých až zhroutených, a také indikátory, které se se selháváním státu spojují. Dále byly prezentovány tzv. čtyři pasti, o kterých píše Paul Collier, a do kterých se mohou „polapit“ slabé státy, resp. státy, jejichž obyvatelé tvoří dohromady nejchudší miliardu na zemi. Komparační kritéria, s kterými tato práce operovala, se týkala oblasti ekonomické, sociální a politicko-bezpečnostní a byla vybrána s ohledem na to, že se z nich dá odvodit, nakolik je daný stát úspěšný v distribuci veřejných statků, které jsou neoddělitelným faktorem při hodnocení státnosti.

Druhá kapitola se zabývala případovou studií státu Botswana, podkapitoly této části popisují situaci, ve které se země nacházela, když v roce 1966 získala nezávislost, dále výsledky zkoumání Botswany komparačními kritérii a vztah této republiky ke čtyřem pastem Paula Colliera. Případová studie Zimbabwe tvořila třetí kapitolu této práce, a měla obdobnou strukturu jako předchozí případová studie. Navíc jsme se zde věnovali neopatrimonialismu, který se v Zimbabwe vyskytuje, a popsali, jak konkrétně se v této zemi projevuje. Součástí těchto případových studií bylo také stručné uvedení atributů silného či slabého státu, které se dají oběma zemím připisovat.

Z hlediska naplnění vytýčeného cíle představuje nejdůležitější část textu čtvrtá kapitola. Závěry práce opíráme o výsledky výzkumu, jehož cílem bylo zodpovědět na výzkumnou otázku, která zněla, zda se dají v současnosti Botswana a Zimbabwe označit za úspěšné či neúspěšné státy, a zda za (ne)úspěchem stojí více vnitřní či vnější faktory. Na základě výsledků vzešlých z předchozích kapitol a hodnocení

atributů silného či slabého státu jsme provedli komparaci případových studií, a následně dospěli k závěru, že v současné době lze Botswanu označit za převážně úspěšný silný stát, zatímco Zimbabwe za neúspěšný rozpadající se stát, spolu s tím, že u obou zemí během období po získání jejich nezávislosti měly převažující vliv na tento stav faktory vnitřní.

Na základě dílčích shrnutí lze konstatovat, že nás k uvedenému tvrzení dovedly následující skutečnosti. Můžeme konstatovat, že obě země byly při získání své nezávislosti slabými státy, jelikož vlády nebyly schopny svým obyvatelům zabezpečit kvalitní distribuci veřejných statků a vykazovaly špatné hodnocení v indikátorech, jako je např. index lidského rozvoje, hrubý domácí produkt na obyvatele či dostupnost zdravotní péče a vzdělávání. Na počátku samostatné existence byla výchozí situace příznivější pro Zimbabwe, jelikož tento stát měl oproti Botswaně lepší zejména státní správu, infrastrukturu a hospodářství co do výsledků a její diverzifikace. Komparace Botswany a Zimbabwe dále ukázala, že Zimbabwe s výjimkou jediného komparačního kritéria souvisejícího s diverzifikací hospodářství vykazuje v současné době horší výsledky oproti Botswaně. Botswana není „polapena“ ani v jedné pasti, o kterých mluví Paul Collier, v některých nebyla vůbec a z jiných se jí podařilo během svého postkoloniálního vývoje uniknout. Naopak na Zimbabwe se v současnosti vztahují s výjimkou pasti špatných sousedů všechny ostatní.

Dalším dílčím závěrem našeho zkoumání je, že se obě země v první dekádě své nezávislosti stávaly silnějšími co do distribuce a kvality veřejných statků. Avšak zatímco v případě Botswany tento trend přetrval, v Zimbabwe se od druhé poloviny 90. let 20. století sledované ukazatele zhoršovaly, a poté, co země upadla do krize, která vyvrcholila v novém tisíciletí, se země dostala do situace, kdy nebyla určitou dobu schopna poskytovat téměř žádný z veřejných statků, zejména bezpečnost, právo a pořádek, zajištění dostupnosti potravin, paliva, či např. poskytování lékařské péče.

Botswanu jsme tedy označili za stát, jenž vznikl jako slabý, ale v současnosti se dá zařadit co do státnosti mezi jeden z nejsilnějších v regionu subsaharské Afriky, zatímco Zimbabwe, které při vzniku bylo sice slabým státem, ale zároveň měl v mnoha ohledech lepší startovní pozici ve srovnání s Botswanou, slabým státem

zůstalo a již několik let se dá dokonce zařadit mezi rozpadající se státy s velice špatnou distribucí, či přímo absencí, veřejných statků.

Za jeden z hlavních faktorů, který přispěl k tomu, že je dnes Botswana silným státem, jsme označili kvalitu politického vedení země, která nezneužila své moci ve vlastní prospěch, což je způsobeno mimo jiné tím, že politická elita již při vzniku samostatné Botswany byla relativně bohatá v rámci této společnosti a zapojená do chovu dobytka, který tvořil v 60. letech 20. století hlavní hybnou sílu hospodářství státu. Politici tedy neviděli řízení státu jako prostředek k vlastnímu obohacení, což je zcela opakem toho, jak na řízení státu nahlíží politická elita v Zimbabwe.

Botswana se vydala cestou demokratického státního zřízení, a demokracii se jí daří udržovat dodnes, což lze spojovat s polickou tradicí instituce *kgotla*, která v zemi fungovala ještě předtím, než bylo území kolonizováno. I díky tomuto se zemi daří udržovat na nízké úrovni korupci, klientelismus a politické patronáty. Jednotlivé vlády Botswany také dokázaly implementovat rozvážnou a prozíravou ekonomickou politiku.

Dalším faktorem jsou úspěchy na poli jednání představitelů státu se zahraničím, jelikož Botswana si dokázala vyjednat dlouhodobě vysoký objem zahraniční rozvojové spolupráce s významnými donory, nemalý příliv přímých zahraničních investic do země, či např. výhodné podmínky pro výkup exportovaného hovězího masa. Zahraniční investoři a donoři rozvojové spolupráce jsou sice důležití vnější aktéři, ale je třeba zdůraznit, že na přítomnost jejich aktivit v Botswaně měla dopad právě schopnost negociace ze strany představitelů země. V neposlední řadě stát vyjednal příznivou výši podílu ze zisků plynoucích z vytěžených diamantů, a dokázal tyto příjmy spravovat racionálně a ku prospěchu rozvoje státu a distribuce veřejných statků.

Jako další důležitá skutečnost, která sehrála svou pozitivní roli ve vývoji Botswany směrem k silné státnosti, je výrazná homogenost obyvatelstva, která zde brání výraznému štěpení společnosti. Závěrem lze říci, že kvalita života a poskytování veřejných statků se zvedly zejména díky schopnostem státu, přijímání správných politik a programů, což lze demonstrovat na uniknutí z Collierových pastí a na příznivém vývoji v téměř všech sledovaných komparačních kritériích.

V souvislosti se Zimbabwe z našeho zkoumání vyplynulo, že slabost státu je v Zimbabwe způsobena zejména vnitřními faktory asociovanými s politickými rozhodnutími současného prezidenta Roberta Mugabeho a vládoucí strany ZANU-PF, jíž je Mugabe členem. Mugabe již téměř od vzniku samostatného Zimbabwe zneužívá svoje postavení a politickou moc k osobnímu obohacení a prospěchu, vybudoval si vazby prostřednictvím korupce, politiky patronátů a klientelismu, které doprovází tamější neopatrimoniální režim.

Zimbabwe a jeho obyvatelé jsou v současnosti v ještě horší situaci, než v které se stát ocitl v roce 1980. Zimbabwe lze zařadit mezi rozpadající se státy, jelikož země nedokáže svým občanům poskytnout veřejné statky. Důvody této slabosti státu spočívají zejména v politické elitě, která je zkorumpovaná, vykazuje autoritářské prvky a řízení státu využívá ve vlastní prospěch. Státní instituce v Zimbabwe jsou slabé a zkorumpované co do kvality fiskálních politik či vyjednávání se zahraničními partnery. To stát přivedlo do krize, kvůli níž se výrazně zhoršily výsledky sledovaných kritérií.

Mezi zásadní politická rozhodnutí, která měla dopad na schopnost státu zajišťovat veřejné statky, patří výplata nadstandardních penzí válečným veteránům, vstup do ozbrojeného konfliktu v Demokratické republice Kongo, urychlená pozemková reforma a po něm následující politické násilí, které eskalovalo v roce 2008. Zemi kvůli tomu opouštěli komerční farmáři, přičemž produkce z jejich farem tvořila významný podíl na HDP země. Tyto události daly za vznik vysokým finančním nákladům, na které země neměla prostředky, což řešila tiskem peněz, a to způsobilo hyperinflaci. Země se začala ekonomicky propadat a hroutit, od Zimbabwe se stahovali zahraniční investoři a kvůli špatnému vládnutí také dárce mezinárodní pomoci.

Závěrem lze tedy zdůraznit, že po zhodnocení postkoloniálního vývoje obou států jsme jako nejdůležitější vlivy a faktory spojené s úspěchem či neúspěchem země označili to, že Botswana je etnicky vysoce homogenním státem, což snižuje riziko vnitřních konfliktů, a skutečně zde absence tohoto konfliktu je. V Zimbabwe vnitřní konflikt přítomen je, přičemž konflikt, který se zde odehrál v 80. letech, byl motivován politickým a etnickým štěpením. Dalším vnitřním vlivem je charakter politických elit,

kteře byly v Botswaně od počátku bohaté, což tlumilo klientelismus, korupci a patronáty, což se nedá říct o Zimbabwe, kde se tyto elity soustavně obohacují na úkor svých obyvatel a zneužívají svou moc. Demokraticky zvolené vlády v Botswaně nezneužily svou moc. Politické elity v Botswaně jsou bohaté, nízká úroveň korupce snižuje nelegální sebeobohacování se a tradice *kgotla* je důležitým prvkem demokratičnosti země, kterou také podporuje fungující a efektivní rozdělení složek moci a svobodný tisk. V Zimbabwe je neopatrimonialismus pevnou součástí režimu, Mugabe a ZANU-PF nemají dostatečnou podporu, aby dokázali získat většinu v parlamentu demokratickými volbami, a tak se u moci drží prostřednictvím patronátů, korupce a zastrašování. Schopnost investovat a efektivně spravovat veřejné finance je dalším důležitým bodem, který vzešel z našeho výzkumu. Botswanu lze charakterizovat přílivem přímých zahraničních investic a úspěšným managementem ze strany politiků, zejména co se týká ekonomických plánů a politiky. Schopnost vyjednávání, kterou prokazují botswanští lídři, je přínosná pro zemi; naopak v případě Zimbabwe rétorika (a činy) politického vedení země investory neláká, či přímo odrazuje. V neposlední řadě byl dalším vnitřním důležitým faktorem v Botswaně skutečnost, že jednu z klíčových skupin vládnoucí elity tvořili farmáři chovající dobytek, kteří byli závislí na trhu, a tudíž byl rozvoj tržních mechanismů v jejich vlastním zájmu. V Botswaně tedy získal vládnoucí režim podporu od výrazného segmentu společnosti, což se o Zimbabwe říci nedá. ZANU-PF má sice výraznou podporu na venkově, ale kmenoví vůdci jakožto důležitá část tamní společnosti jsou upláćeni a nedá se říct, že by Mugabe získal jejich silnou a bezmeznou podporu.

Botswana zaznamenala od své nezávislosti nevídaný úspěch v porovnání s mnoha dalšími postkoloniálními africkými státy. Z jedné z nejchudších zemí světa se stala symbolem politické stability, ekonomického růstu, mezinárodních investic a rozvoje v Africe. Na druhou stranu je třeba nezapomínat, že Botswana nadále čelí mnoha problémům, jako je vnitřní nerovnost, endemická chudoba v určitých částech země, epidemie HIV/AIDS či omezování a marginalizace menšin. Země také bude v budoucnu pravděpodobně čelit rozšiřující se dezertifikaci. Z dlouhodobého hlediska nemůže hospodářství země záviset donekonečna na diamantech, což lídry země staví

do situace, kdy budou muset pomoci diverzifikaci země a najít jiný způsob, jak udržet hospodářství v dobré kondici.

Budoucí vyhlídky Zimbabwe budou záviset na skutečnosti, kdo získá v zemi moc poté, co Mugabe odejde z politického života (Mugabemu je nyní 90 let). Země je postavena před příliš mnoho problémů, kterým není schopna čelit sama. Budoucí politické elity by měly normalizovat vztahy se Západem jakožto významným donorem rozvojové zahraniční asistence. Je nelehké predikovat, co se stane se Zimbabwe, jelikož v zemi v současnosti není žádný jednoznačný následovatel Mugabeho (ačkoli samozřejmě v ZANU-PF jistí kandidáti jsou), a opozice není zcela jednotná.

Je zde naděje, že poté, co Mugabe zemře, politika země navenek i dovnitř by se mohla otevřít. Je ovšem také možné, že budoucí nástupce Mugabe se bude snažit opět zajistit, aby zůstal u moci, a to podobnými prostředky, jako Mugabe. V zemi může nastat násilný konflikt mezi frakcemi ZANU-PF či konflikt etnický, ke kterému je země náchylná, a v případě Zimbabwe je etnicita také propojena s politickým násilím. Bohužel možnost toho, že odchod Mugabeho mnoho nezmění, nelze vyloučit.

Seznam literatury a pramenů

Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. (2001). An African Success Story: Botswana. <http://www.colby.edu/economics/faculty/jmlong/ec479/AJR.pdf>, 10. 3. 2014.

Adar, K. – Ajulu, R. – Onyango, M. (2002). Post-Cold War Zimbabwe's Foreign Policy and Foreign Policy-Making Process. In: Adar, K. – Ajulu, R. (eds.). Globalization and Emerging Trends in African States' Foreign Policy-Making Process. A Comparative Perspective of Southern Africa. Aldershot: Ashgate.

Adogamhe, P. (2011). Reforming the Rentier State: The Challenges of Governance Reform in Nigeria. *The Journal of Energy and Development* 34(2), s. 227–252.

African Commission of Human and People's Rights. International Work Group for Indigenous Affairs. Report of the African Commission's Working Group on Indigenous Population/Communities: Mission to the Republic of Botswana, 15–23 June 2005. Copenhagen: Lototryk.

African Development Bank (2009). Botswana. 2009–2013 Country Strategy Paper. http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/BOTSWANA_2009%20E2%80%93202013%20COUNTRY%20STRATEGY%20PAPER.pdf, 12. 3. 2014.

African Economic Outlook (2013). Zimbabwe. <http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/2013/PDF/Zimbabwe%20-%20African%20Economic%20Outlook.pdf>, 10. 3. 2014.

Ajulu, Ch. – Agaspar, A. – Field, S. – Molomo, M. – Mwale, H. – Tonchi, V. (2003). Effects of the Zimbabwean Crisis on SADC. The cases of South Africa, Botswana, Namibia, Zambia and Mozambique. Pretoria: Africa Institute of South Africa.

Akinrinade, B. (2009). Human rights and state collapse in Africa. Utrecht: Eleven International Publishing.

Alexander, J. – Chitofiri, K. (2013). The Consequences of Violent Politics in Norton, Zimbabwe. In: Chan, S. – Primorac, R. (eds.). *Zimbabwe since the Unity Government*. Abingdon: Routledge.

Alexander, J. – McGregor, J. (2006). Veterans, Violence, and Nationalism in Zimbabwe. In: Bay, E. – Donham, D. (eds.). *States of Violence: Politics, Youth, and Memory in Contemporary Africa*. Charlottesville: University of Virginia Press.

All Africa (2013). Zimbabwe: Diversify Export Base, AFDB Urges Zim. 18 February 2013. <http://allafrica.com/stories/201302180598.html>, 11. 1. 2014.

Alwang, J. – Mills, B. – Taruvinga, N. (2002). Why has poverty increased in Zimbabwe? Washington, D.C.: World Bank.

Alwang, J. – Siegel, P. (1994). *The Journal of Development Studies* 30(2), s. 405–422.

Anonymous (2009). Conflict Zones and Crossroads. Understanding Africa's Challenges. An Interview with Robert Rotberg. *Harvard International Review* 31(3), s. 76.

Arvis, J.-F. – Carruthers, R. – Smith, G. – Willoughby, Ch. (2011). *Connecting Landlocked Developing Countries to Markets. Trade Corridors in the 21st Century*. Washington DC.: World Bank.

Bach, D. – Gazibo, M. (eds.) (2012). *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*. New York: Routledge.

Bach, D. (2012). Patrimonialism and Neopatrimonialism. In: Bach, D. – Gazibo, M. (eds.). *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*. New York: Routledge.

Bank of Botswana. History of the Pula. <http://www.bankofbotswana.bw/index.php/content/2009110912000-history-of-the-pula>, 11. 3. 2014.

Bauer, G. – Taylor, S. (2011). *Politics in Southern Africa* (2nd ed.). Boulder: Lynne Rienner Publishers.

BBC (2011). Kimberley Process: Zimbabwe diamond exports approved. 2 November 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15554609>, 28. 1. 2014.

BBC (2013a). Zimbabwe warns foreign firms of January 2014 arrest. 22 November 2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-25053618>, 25. 11. 2013.

BBC (2013b). Zimbabwe warns Mozambique's Renamo not to resort war. 23 October 2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24635338>, 21. 1. 2014.

Bertelsmann Stiftung (2012). BTI 2012 Zimbabwe Country Report. <http://www.bti-project.de/fileadmin/Inhalte/reports/2012/pdf/BTI%202012%20Zimbabwe.pdf> , 15. 2. 2014.

Best, A. (1970). General Trading in Botswana, 1890–1968. *Economic Geography* 4/1970, s. 598–611.

Bourne, R. (2011). *Catastrophe: What Went Wrong in Zimbabwe?* London: Zed Books.

Bruhns, H. (2012). Weber's patrimonial domination and its interpretations. In: Bach, D. – Gazibo, M. (eds.). *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*. New York: Routledge.

Center for Development Research (2002). *Zimbabwe in Crisis*. Copenhagen: Center for Development Research.

Central Intelligence Agency. Country comparison: inflation rate (consumer prices). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2092rank.html>, 13. 3. 2014.

Central Intelligence Agency. The World Factbook. Field listing: distribution of family income: gini index. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2172.html>, 12. 3. 2014.

Central Intelligence Agency. The World Factbook. Zimbabwe. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>, 27. 1. 2014.

Cingranelli, D. – Richards, D. (2008). The Cingranelli-Richards (CIRI) Human Rights Data Project Coding Manual. http://www.humanrightsdata.org/documentation/ciri_coding_guide.pdf, 15. 9. 2013.

CIRI Human Rights Data Project. <http://www.humanrightsdata.org/>, 28. 1. 2014.

Clapham, Ch. (2004). The Global-Local Politics of State Decay. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Collier, P. (2007). *The Bottom Billion Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*. New York: Oxford University Press.

Collier, P. – Chauvet, L. (2005). Policy Turnarounds in Failing States. Centre for the Study of African Economies, Oxford University. April 2005. <http://users.ox.ac.uk/~econpco/research/pdfs/policy-turnarounds.pdf>, 10. 8. 2013.

Columbia University. *Peacekeeping and the Peacekept: Data on Peacekeeping in Civil Wars 1989–2004*. <http://www.columbia.edu/~vpf4/pk&pkept%20data%20notes.pdf>, 5. 2. 2014.

Compagnon, D. (2011). *A Predictable Tragedy. Robert Mugabe and the Collapse of Zimbabwe*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Coomer, J. – Gstraunthaler, T. (2011). The Hyperinflation in Zimbabwe. *The Quarterly Journal of Austrian Economics* 14(3), s. 311–346.

Dashwood, H. (2000). *Zimbabwe. The Political Economy of Transformation*. Toronto: University of Toronto Press.

Doyle, M. – Sambanis, N. (2006). *Making War and Building Peace: United Nations Peace Operations*. Princeton: Princeton University Press.

Duri, K. – Stray-Pedersen, B. – Muller, F. (2013). HIV/AIDS: The Zimbabwean Situation and Trends. *American Journal of Clinical Medicine Research* 1(1), s. 15–22.

Eastwood, V. – Curnow, R. (2012). Inside Zimbabwe's controversial Marange diamond field. CNN, 16 March 2012. <http://edition.cnn.com/2012/03/15/business/zimbabwe-marange-diamond-field/index.html>, 28. 1. 2014.

Economist Intelligence Unit (2007). Country Profile 2007. Zimbabwe. London: Patersons Dartford.

Economist Intelligence Unit (2008). Country Profile 2008. Zimbabwe. London: Patersons Dartford.

Economist Intelligence Unit (2012). Country Report. Botswana. London: Economist Intelligence Unit.

Economist Intelligence Unit. Country Snapshots. <https://store.eiu.com/article.aspx?productid=990000299&articleid=1034064888>, 11. 2. 2014.

EISA Election Observer Mission Report No. 28. (2008). Zimbabwe. Johannesburg: EISA.

Embassy of the Republic of Botswana in Washington D.C. Botswana at a glance. <http://www.botswanaembassy.org/botswana-at-a-glance/>, 10. 3. 2014.

Eriksen, S. (2011). Regimes, Constituencies and the Politics of State Formation: Zimbabwe and Botswana Compared. *International Political Science Review* 33(3), s. 1–18.

Eriksson, H. – Hagströmer, B. (2005). Chad – Towards Democratisation or Petro-Dictatorship? Uppsala: The Nordic Africa Institute.

Esty, D. – Goldstone, J. – Gurr, T. – Harff, B. – Levy, M. – Dabelko, G. – Surko, P. – Unger, A. (1999). Failure Task Force Report: Phase II Findings. Environmental Change & Security Project Report 5/1999, s. 49–72.

Faye, M. – McArthur, J. – Sachs, J. – Snow, T. (2004). The Challenges Facing Landlocked Developing Countries. *Journal of Human Development* 5(1), s. 31–68.

Freedom House (2013). Freedom in the World: Aggregate and Subcategory Scores. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-aggregate-and-subcategory-scores>, 22. 8. 2013.

Freedom House (2014). Freedom in the World. Country ratings and status, FIW 1973–2014. <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.UyGN3PI5O-1>, 13. 3. 2014.

Freedom House. Freedom in the World. <http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.UtKjDvTuK-1>, 12. 1. 2014.

Freedom House. Methodology. http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world-2011/methodology#.UtKsL_TuK-0, 12. 1. 2014.

Freedom House. Zimbabwe. <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/zimbabwe#.UtK9OvTuK-0>, 12. 1. 2014.

Friedman, T. (2006). The First Law of Petropolitics. *Foreign Policy* May/June 2006, s. 28–36.

Fukuyama, F. (2004). *Budování státu podle Fukuyamy*. Praha: Alfa Publishing.

Fund for Peace (2013). The Failed States Index 2013. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable>, 21. 7. 2013.

Games, D. (2002). *The Zimbabwe Economy: How has it survived and how will it recover?* Braamfontein: The South African Institute of International Relations.

Garbus, L. – Khumalo-Sakutukwa, G. (2002). *HIV/AIDS in Zimbabwe*. San Francisco: AIDS Policy Research Center.

Gazibo, M. (2012). Introduction. In: Bach, D. – Gazibo, M. (eds.). *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*. New York: Routledge.

Gersovitz, M. – Kriger, N. (2013). What Is a Civil War? A Critical Review of Its Definition and (Econometric) Consequences. The World Bank. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2013/04/03/000158349_20130403082529/Rendered/PDF/wps6397.pdf, 5. 2. 2014.

Global Witness (2012). *Diamonds: A Good Deal for Zimbabwe?* London: Global Witness.

Good, K. (2002). *Dealing with Despotism: The People and the President*. In: Melber, H. (ed.). *Zimbabwe's presidential election 2002. Evidence, lessons and implications*. Uppsala: University Printers.

Good, K. (2004). *Realising Democracy and Legitimacy in Southern Africa*. 2nd edition. Pretoria: Africa Institute of South Africa.

Good, K. (2008). *Diamonds, Dispossession & Democracy in Botswana*. Woodbridge: James Currey.

Government of Botswana. African Commission on Human Rights and Peoples Rights Final Report. http://www.gov.bw/Global/OP%20Ministry/ACHPR_Final_Report.pdf, 17. 9. 2013.

Gros, J.-G. (1996). Towards a taxonomy of failed states in the New World Order: decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti. *Third World Quarterly* 17(3), s. 455–471.

Grynberg, R. (2012). Welcome Mr Zuma – 101 Course 'A History of Botswana – South Africa Trade Relations'. *The Trade Beat*. 24 September 2012. <http://www.thetradebeat.com/opinion-analysis/welcome-mr-zuma-101-course-a-history-of-botswana-south-africa-trade-relations>, 6. 4. 2014.

Hanke, S. – Kwok, A. (2009). On the Measurement of Zimbabwe's Hyperinflation. *Cato Journal* 29(2), s. 353–364.

Harold-Barry, D. (2004). *Zimbabwe: The Past is the Future*. Harare: Weaver Press.

Harvey, Ch. (1985). *The Use of Monetary Policy in Botswana in Good Times and Bad*. Brighton: Institute of Development Studies.

Harvey, Ch. – Lewis, S. (1990). *Policy Choice and Development Performance in Botswana*. Bristol: The Macmillan Press.

Hill, C. (1990). *Commodity Booms in Botswana and the Permanent Income Hypothesis*. Upper Montclair: Centre for Economic Research on Africa, s. 1–28.

Hillbom, E. (2008). *Diamonds or development? A structural assessment of Botswana's forty years of success*. *The Journal of Modern African Studies* 46(2), s. 191–214.

Chagonda, T. (2013). *Teachers' and bank workers' responses to Zimbabwe's crisis: uneven effects, different strategies*. Moore, D. – Kriger, N. – Raftopoulos, B. (eds.). *'Progress' in Zimbabwe? The Past and Present of a Concept and a Country*. Oxon: Routledge.

Chikuhwa, J. (1998). *Zimbabwe: the rise to nationhood*. London: Minerva press.

Chikuhwa, J. (2004). *A Crisis of Governance: Zimbabwe*. New York: Algora Publishing.

Chikuhwa, J. (2006). *Zimbabwe at the Crossroads*. Bloomington: AuthorHouse.

Chung, F. (1989). *Education with production before and after independence*. In: Banana, C. (ed.). *Turmoil and Tenacity. Zimbabwe 1890–1990*. Harare: The College Press.

Index Mundi. Botswana – GDP per capita.
<http://www.indexmundi.com/facts/botswana/gdp-per-capita>, 6. 9. 2013.

Index Mundi. Botswana – Inflation.
<http://www.indexmundi.com/facts/botswana/inflation>, 5. 9. 2013.

Information Service of the Botswana Government (1968). *Republic of Botswana. Fact Sheet*. Gaborone: Botswana Press.

International Monetary Fund (2012). IMF Country Report No. 12/235. Botswana. Washington, D.C.: International Monetary Fund.

International Monetary Fund (2013). World Economic Outlook Database, October 2013.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weorept.aspx?sy=1980&ey=2012&ssm=1&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=%2C&br=1&pr1.x=32&pr1.y=0&c=616%2C698&s=NGDPD%2CNGDPDPC%2CPPPPC%2CPCPIPCH%2CPCPIEPC&grp=0&a=>, 11. 2. 2014.

IRIN (2013). Is Zimbabwe's education sector on the road to recovery? 24 January 2013. <http://www.irinnews.org/report/97324/is-zimbabwe-s-education-sector-on-the-road-to-recovery>, 28. 1. 2014.

Jackson, R. (1990). *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jenkins, C. – Knight, J. (2002). *The Economic Decline of Zimbabwe: Neither Growth Nor Equity*. New York: Palgrave.

Johnson, C. (2000). Current Legal Developments: International Court of Justice. *International Journal of Marine & Coastal Law* 15(4), s. 581–599.

Kamoyo, M. – Mabvure, T. (2012). Role of Technological Factors on Zimbabwe's Export Competitiveness in Southern Africa Development Community Free Trade Area from 1995–2010. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business* 4(7), s. 123–133.

Kagoro, B. (2003). The Opposition and Civil Society. In: Cornwell, R. (ed.). *Zimbabwe's Turmoil: Problems and Prospects*. Pretoria: Institute for Security Studies.

Kanyenze, G. (2003). The Performance of the Zimbabwean Economy, 1980 – 2000. In: Darnolf, S. – Laakso, L. (eds.). *Twenty Years of Independence in Zimbabwe: From Liberation to Authoritarianism*. New York: Palgrave Macmillan.

Kimberley Process. Kimberley Process Certification Scheme.
<http://www.kimberleyprocess.com/en/kpcs-core-document>, 6. 4. 2014.

Klare, M. (2004). *The Deadly Connection: Paramilitary Bands, Small Arms Diffusion, and State Failure*. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Kubát, M. (2004). *Volby a volební systémy*. In: Cabada, L. – Kubát, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy* (2. vydání). Praha: Eurolex Bohemia.

Kwahirai, V. (2010). *Zimbabwe: Poverty, Poverty and Poverty*. New York: Nova Science Publishers.

Laakso, L. (2007). *Opposition Politics in Independent Zimbabwe*. *African Studies Quarterly* 7(2), s. 119–137.

Laakso, L. (2012). *When Elections are Just a Formality. Rural-Urban Dynamics in the Dominant-Party System of Zimbabwe*. In: Cowen, M. – Laakso, L. (eds.). *Multi-party Elections in Africa*. New York: Palgrave.

Lewis, R. (1993). *Policymaking and Economic Performance: Botswana in Comparative Perspective*. In: Stedman, J. (ed.). *The Political Economy of Democratic Development*. London: Lynne Rienner Publishers.

Maass, M. (2009). *The elusive definition of the small state*. *International Politics* 46(1), s. 65–83.

Maipose, G. (2003). *Economic Development and the Role of the State in Botswana*. *Development Policy Management Network Bulletin* X(2).
<http://www.dpmf.org/images/botswana-eco-devt-maipose.html>, 25. 8. 2013.

Mapitse, N. (2008). *Botswana's foot-and-mouth disease and beef trade policy. Transnational animal disease and market access: future options for the beef industry in southern Africa*. Brighton: Institute of Development Studies.

Marongwe, N. (2002). *Conflict Over Land and other Natural Resources in Zimbabwe*. Harare: ZERO Regional Environment Organisation.

Matyszak, D. (2010). *Law, Politics and Zimbabwe's 'Unity' Government*. Harare: Konrad Adenauer Stiftung.

Meissner, H. (2010). *The Resource Curse and Rentier States in the Caspian Region: A Need for Context Analysis*. German Institute of Global and Area Studies. May 2010. http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/publikationen/pdf/wp133_meissner.pdf, 25. 7. 2013.

Melber, H. (2002). *Zimbabwe and "The Pitfalls of National Consciousness"*. In: Melber, H. (ed.). *Zimbabwe's Presidential Elections 2002*. Uppsala: University Printers.

Messner, J. – Lawrence, K. (2013). *Failed States Index 2013: The Troubled Ten*. 24 June 2013. <http://library.fundforpeace.org/fsi13-troubled10>, 1. 9. 2013.

Ministry of Finance (Zimbabwe). *2011 Mid Term Fiskal Policy Review*. 26 July 2011. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.

Ministry of Finance (Zimbabwe). *2012 Mid Term Fiskal Policy Review*. 18 July 2012. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.

Ministry of Finance (Zimbabwe). *2013 Mid Term Fiskal Policy Statement*. July 2013. <http://www.zimtreasury.gov.zw/mid-year-fiscal-policy-review#>, 11. 1. 2014.

Ministry of Finance and Development Planning, Republic of Botswana. (2003). *National Development Plan 9. 2003/2004–2008/2009*. Gaborone: Government Printer.

Mo Ibrahim Foundation (2013). *2013 Ibrahim Index of African Governance. Data Report*. <http://www.moibrahimfoundation.org/downloads/2013/2013-IIAG-data-report.pdf>, 28. 1. 2014.

Mo Ibrahim Foundation. The Ibrahim Index of African Governance. <http://www.moibrahimfoundation.org/iiag/>, 28. 1. 2014.

Mo Ibrahim Foundation. The Ibrahim Prize for Achievement in African Leadership. <http://www.moibrahimfoundation.org/laureates/#President-Festus-Gontebanye-Mogae>, 5. 2. 2014.

Modisaotsile, I. (1999). Population Growth and HIV/AIDS. In: Demography of Botswana. Gaisie, S. – Majalantle, R. (eds). Gaborone: Mmegi Publishing House.

Mokgosi, G. (2012). Elections and Democracy. In: Alexander, K. – Kaboyakgosi, G. *A Fine Balance: Assessing the Quality of Governance in Botswana*. Pretoria: Idasa.

Molomo, M. (2002). Botswana and the Zimbabwean Crisis. In: Ajulu, Ch. – Agaspar, A. – Field, S. – Molomo, M. – Mwale, H. – Tonchi, V. (eds). *Effects of the Zimbabwean Crisis on SADC. The Cases of South Africa, Botswana, Namibia, Zambia and Zimbabwe*. Pretoria: Africa Institute of South Africa.

Molutsi, P. – Holm, D. (1990). Developing Democracy When Civil Society Is Weak: The Case of Botswana. *African Affairs* 89(356), s. 323–340.

Mothusi, B. (2009). *Public sector reforms and change management in Botswana. The case of Performance Management System*. Saarbrücken: VDM.

Mwakikagile, G. (2009). *Botswana Since Independence*. Pretoria: New Africa Press.

National AIDS Council (2003). *National AIDS Coordinating Agency. National HIV/AIDS Strategic Framework 2003–2009*. Gaborone: Republic of Botswana.

Ndlovu-Gatsheni, S. (2013). *Angola-Zimbabwe Relations: A Study in the Search for Regional Alliances*. In: Chan, S. – Primorac, R. (eds.). *Zimbabwe since the Unity Government*. Abingdon: Routledge.

Neocosmos, M. (2012). *The Politics of National Elections in Botswana, Lesotho & Swaziland*. In: Cowen, M. – Laakso, L. *Multi-party Elections in Afrika*. New York: Palgrave.

NEPAD. Governance in Africa's Development: Prospects and Challenges. <http://www.nepad.org/system/files/meeting%2026%20%2007.pdf>, 10. 9. 2013.

Noko, J. (2011). Dollarization: The Case of Zimbabwe. *Cato Journal* 31(2), s. 339–365.

Norman, A. (2008). *Mugabe: Teacher, Revolutionary, Tyrant*. Stroud: The History Press.

Nyerere, J. (1980). Foreword. In: Carter, G. – Morgan, E. (eds.). *From the Frontline. Speeches of Sir Seretse Khama*. London: Rex Collings.

Obondo-Okoyo, T. (1987). *Botswana's 86: an official handbook*. Gaborone: The department of information and broadcasting.

OECD. Glossary of Statistical Terms. Good Governance. <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7237>, 15. 3. 2014.

Passé-Smith, J. (2008). Characteristics of the Income Gap between Countries. In: Seligson, M. – Passé-Smith, J., *Development and Underdevelopment. The political Economy of Global Inequality*. 4th ed. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Phirinyane, M. – Kaunda, J. – Salkin, J. – Kaboyakgosi, G. – Thupeng, W. – Batsetswe, L. – Good, K. – Taylor, I. – Mokgatlhe, L. (2006). *The State of Governance in Botswana 2004. Final Report*. Gaborone: Printing & Publishing Company Botswana.

Picard, L. (1987). *The Politics of Development in Botswana. A model for Success?* Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Piermartini, R. (2004). *The Role of Export Taxes in the Field of Primary Commodities*. Geneva: WTO.

Piknerová, L. (2009). *Botswana*. Praha: Libri.

Piknerová, L. (2012). Africký mikroregionalismus. Rozvojové koridory a prostorové iniciativy v jižní Africe. *Mezinárodní vztahy* 1/2012, s. 83–104.

Ploch, L. (2009). Zimbabwe: 2008 Elections and Implications for U.S. Policy. In: Cartage, A. (ed). *Focus on Zimbabwe*. New York: Nova Science Publishers.

Political Terror Scale. About the Political Terror Scale. <http://www.politicalterror scale.org/about.php>, 15. 9. 2013.

Political Terror Scale. Download PTS Data. <http://www.politicalterror scale.org/download.php>, 15. 9. 2013.

Political Terror Scale. Zimbabwe. <http://www.politicalterror scale.org/countries.php?region=Africa&country=Zimbabwe>, 12. 1. 2014.

Politics Web (2008). G8 accused of 'international racism'. 10 July 2008. <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71619?oid=93827&sn=Detail>, 2. 3. 2014.

Raftopoulos, B. (2009). The Crisis in Zimbabwe, 1998–2008. In: Raftopoulos, B. – Mlambo, A. (eds.) *Becoming Zimbabwe: A History from the Pre-colonial Period to 2008*. Harare: Weaver Press.

Ray, S. – Madzimbamuto, F. (2007). The HIV Epidemic in Zimbabwe – The Penalty of Science. In: Primorac, R. – Chan, S. *Zimbabwe in Crisis. The International Response and the Space of Science*. Abingdon: Routledge.

Reid, A. – Lane, P. – Segobye, A. – Borjeson, L. – Mathibidi, N. – Sekgarametso, P. (1997). Tswana architecture and responses to colonialism. *World Archaeology* 28(3), s. 370–392.

Republic of Botswana (2005). *The Botswana AIDS Impact Survey II 2004*. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2009). External trade statistics 2004. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2010a). External trade statistics 2005. Gaborone Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2010b). External trade statistics 2006. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2010c). External trade statistics 2007. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2010d). External trade statistics 2008. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2011a). External trade statistics 2009. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2011b). External trade statistics 2010. Gaborone: Central Statistics Office.

Republic of Botswana (2011c). External trade statistics 2011. Gaborone: Central Statistics Office.

Rieckmann, J. (2008). Two dynamic Export Sectors (Diamons, Tourism) in Namibia and Botwana: Comparison of Development Strategies. *Berichte aus dem Weltwirtschaftlichen Colloquium der Universität Bremen* 112/2008, s. 1–48.

Richardson, C. (2004). *The Collapse of Zimbabwe in the Wake of 2000–2003 Land Reforms*. Lewiston: The Edwin Mellen Press.

Rose-Ackerman, S. (2004). Establishing the Rule of law. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Rotberg, R. (2004). *The Failure and Collapse of Nations-States: Breakdown, Prevention, and Repair*. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Rotberg, R. (2007a). *Repressive, Aggressive, and Rogue Nations-States: How Odious, How Dangerous?* In: Rotberg, R. *Worst of the Worst. Dealing with Repressive and Rogue States*. Harrisonburg: R. R. Donnelley.

Rotberg, R. (2007b). *Winning the African Prize for Repression: Zimbabwe*. In: Rotberg, R. *Worst of the Worst. Dealing with Repressive and Rogue States*. Harrisonburg: R. R. Donnelley.

Rotberg, R. (2009a). *2009 Failed States Index – Disorder in the Ranks*. *Foreign Policy*. 22 June 2009, s. 91.

Rotberg, R. (2009b). *Governance and Leadership in Africa: Measures, Methods and Results*. *Journal of International Affairs*. Vol. 62, No. 2, s. 113–126.

Rotberg, R. (2009c). *How Corruption Compromises World Peace and Stability*. In: Rotberg, R. (ed.). *Corruption, Global Security and World Order*. Harrisonburg: R. R. Donnelley.

Rotberg, R. (2009d). *Leadership Alters Corrupt Behavior*. In: Rotberg, R. (ed.). *Corruption, Global Security and World Order*. Harrisonburg: R. R. Donnelley.

Sachikonye, L. – Chawatama, S. – Mangongera, Ch. – Musekiwa, N. – Ndoro, Ch. (2007). *Consolidating Democratic Governance in Southern Africa: Zimbabwe*. Johannesburg: EISA.

Sachikonye, L. (2011). *Zimbabwe's Lost Decade: Politics, Development & Society*. Harare: Weaver Press.

Sebudubudu, D. (2005). *The Institutional Framework of the Developmental State in Botswana*. In: Mbabazi, P. – Taylor, I. (eds.). *The Potentiality of 'Developmental*

States' in Africa. Botswana and Uganda Compared. Dakar: Council for the Development of Social Sciences Research in Africa.

Sekwati, L. (2010). Botswana: A Note on Economic Diversification. *Botswana Journal of Economics* 7(11), s. 79 – 85.

Sensh, J. – Theko, B. (2005). Botswana in the Context of Regional Economy. In: Siphambe, H. – Narayana, N. – Akinkugbe, O. – Sentsho, J. (eds.). *Economic Development of Botswana: Facets, Policies, Problems and Prospects*. Gaborone: Printing and Publishing Company Botswana.

Simson, H. (1979). *Zimbabwe – a country study*. Uddevalla: Sida.

Smith, D. (2013). Zimbabwe: rural violence mars peaceful election campaign. BBC. 31 July 2013. <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/30/zimbabwe-election-rural-violence-mars-campaign>, 30. 11. 2013.

Snodgrass, D. (2004). Restoring Economic Functioning in Failed States. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Sokwanele. ZANU-PF Manifesto. www.sokwanele.com/zanupf_election_manifesto_, 25. 11. 2013.

Stoneman, C. – Cliffe, N. (1989). *Zimbabwe. Politics, Economics and Society*. London: Pinter Publishers.

Šmíd, V. – Vaňura, V. (2009). Teoretické vymezení a konceptualizace fenoménu slabých a selhávajících států. *Mezinárodní vztahy* 2/2009, s. 44–64.

Taylor, I. – Williams, P. (2002). The limits of engagement: British foreign policy and the crisis in Zimbabwe. *International Affairs* 78(3), s. 547–565.

Taylor, I. (2003). 'Ditiro Tsa Ditlhabololo': Botswana As A Developmental State. *Pula: Botsana Journal of African Studies* 17(1), s. 37–50.

Taylor, I. (2004). The HIV/AIDS Pandemic in Botswana: Implication for the 'African Miracle'. In: Poku, N. – Whiteside, A. (eds.). *The Political Economy of AIDS in Africa*. Aldershot: Ashgate.

The Economist (2004). Africa's prize democracy. 4 November 2004. <http://www.economist.com/node/3364739>, 12. 3. 2014.

The Heritage Foundation (2014). Zimbabwe. <http://www.heritage.org/index/country/zimbabwe>, 19. 2. 2014.

The Parliament of Botswana. History of the Parliament. <http://www.parliament.gov.bw/about-parliament/history>, 11. 3. 2014.

The Zimbabwe Guardian (2013). Zim enters diamond Top 10 league. 7 August 2013. <http://talkzimbabwe.com/zim-enters-diamond-top-10-league/>, 27. 1. 2014.

The Zimbabwean (2008). Civic group maps gerrymandering. 25 March 2008. <http://www.thezimbabwean.co/news/11727/civic-group-maps-gerrymandering-.html>, 12. 3. 2014.

Thompson, A. (2010). *An Introduction to African Politics*. 3rd ed. New York: Routledge.

Thompson, C. (1985). *Challenge to Imperialism. The Frontline States in the Liberation of Zimbabwe*. Harare: Zimbabwe Publishing House.

Tilly, Ch. (1975). Reflections on the History of European State-Making. In: Tilly, Ch. (ed.). *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.

Tlou, T. – Campbell, A. (1984). *History of Botswana*. Hong Kong: Macmillan Botswana.

Tompohé, J. (2007). *Ethnicity and Institution-Building in Africa*. Los Angeles: University of California.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 1998.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1998, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 1999.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/1999, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2000.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi/2000, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2001.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2001, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2002.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2002, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2003.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2003, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2004.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2004, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2005.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2005, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2006.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2006, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2007.
http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2008.
http://archive.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2009. http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2010. <http://www.transparency.org/cpi2010/results>, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2011. <http://www.transparency.org/cpi2011/results>, 1. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2012. <http://www.transparency.org/cpi2012/results>, 22. 9. 2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2013. <http://www.transparency.org/cpi2013/results>, 11. 1. 2014.

Transparency International. Global Corruption Barometer. <http://www.transparency.org/research/gcb/>, 22. 9. 2013.

Transparency International. Zimbabwe. <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=zimbabwe>, 22. 9. 2013.

UNAIDS (2008). HIV/AIDS in Botswana: Estimated Trends and Implications Based on Surveillance and Modeling. July 2008. http://www.unaids.org/en/dataanalysis/knowyourepidemic/countryreports/onhiv/estimates/20080701_botswana_nationalestimate2007_en.pdf, 1. 9. 2013.

UNAIDS. Botswana. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014).

UNAIDS. Zimbabwe. <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/zimbabwe/>, 11. 1. 2014.

UNCTAD. Concentration and diversification indices of merchandise exports and imports by country, annual, 1995–2012. <http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/summary.aspx>, 13. 9. 2013.

UNDP (2005). Poverty Status Report for Botswana: Incidence, Trends, and Dynamics. <http://www.ipc-undp.org/publications/reports/Botswana.pdf>, 12. 3. 2014.

UNDP (2008). Comprehensive Economic Recovery in Zimbabwe: A Discussion Document. Harare: UNDP.

UNDP (2010). Human Development Report 2010. November 2010. New York: Palgrave Macmillan.

UNDP. Expected Years of Schooling (of children) (years). <https://data.undp.org/dataset/Expected-Years-of-Schooling-of-children-years-/qnam-f624>, 27. 1. 2014.

UNDP. Explanatory note on 2013 HDR composite indices. Botswana. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/BWA.pdf>, 2. 3. 2014.

UNDP. Explanatory note on 2013 HDR composite indices. Zimbabwe. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/ZWE.pdf>, 2. 3. 2014.

UNDP. Human Development Index. <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>, 12. 8. 2013.

UNDP. Life expectancy at birth (years). <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/69206.html>, 22. 9. 2013.

UNDP. Table 2: Human Development Index Trends. <https://data.undp.org/dataset/Table-2-Human-Development-Index-trends/efc4-gjvq>, 23. 2. 2014.

UNDP. Zimbabwe. Country Profile: Human Development Indicators. <http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/ZWE.html>, 22. 9. 2013.

UNESCO (2013). Adult and youth literacy. September 2013. <http://www.uis.unesco.org/literacy/Documents/fs26-2013-literacy-en.pdf>, 10. 3. 2014.

UNESCO. Global Education Digest 2011. Regional Profile: Sub-Saharan Africa. http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/GED2011_SSA_RP_EN.pdf, 10. 3. 2014.

UNHCR. U.S. Committee for Refugees World Refugee Survey 2003 – Botswana. <http://www.refworld.org/docid/3eddc49b8.html>, 11. 3. 2014.

United Nations Data. Per capita GDP at current prices – US dollars. <http://data.un.org/Data.aspx?q=GDP+per+capita+botswana&d=SNAAMA&f=grID%3a101%3bcurrID%3aUSD%3bpcFlag%3a1%3bcrID%3a72>, 5. 9. 2013.

University of Botswana. History. <http://www.ub.bw/content/id/1366/History/>, 10. 3. 2014.

Van de Walle, N. (2004). The Economic Correlates of State Failure: Taxes, Foreign Aid, and Policies. In: Rotberg, R. (ed.). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press.

Watanabe, S. (2008). HIV/AIDS in Rural Botswana. Poverty, Gender Inequality, Marginalization, and Stigma. Saarbrücken: VDM.

Windrich, E. (2002). Then and now: Reflection on how Mugabe rules Zimbabwe. *Third World Quarterly* 23(6), s. 1181–1188.

Wohlmuth, K. (2006). Africa – Escaping the Primary Commodities Dilemma. *African Development Perspectives Yearbook*. Foreword Volume 11(2005/2006), nečíslováno.

World Bank (2013). Africa's Pulse. April 2013. Volume 7. http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Africa/Report/Africas-Pulse-brochure_Vol7.pdf, 12. 3. 2014.

World Bank. Botswana. <http://data.worldbank.org/country/botswana>, 16. 9. 2013.

World Bank. Doing Business. Economy Rankings. <http://www.doingbusiness.org/rankings>, 10. 3. 2014.

World Bank. GDP growth (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>, 28. 1. 2014.

World Bank. GDP growth (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=1>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP growth (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?page=2>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?order=wbapi_data_value_2008+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=asc&page=1, 27. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=1>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=2>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=3>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=4>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=5>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita (Current US\$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?page=6>, 11. 1. 2014.

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>, 13. 9. 2013.

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=1>, 13. 9. 2013.

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=2>, 13. 9. 2013.

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=3>, 13. 9. 2013.

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=4>, 13. 9. 2013

World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$).
<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?page=5>, 13. 9. 2013.

World Bank. GINI index.
http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?page=3&order=wbapi_data_value_1985%20wbapi_data_value&sort=asc, 12. 3. 2014.

World Bank. How we Classify Countries. <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>, 16. 9. 2013.

World Bank. Inflation consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=1>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=2>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=3>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=4>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=5>, 5. 9. 2013.

World Bank. Inflation, consumer prices (annual %).
<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?page=6>, 5. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN/countries/BW-ZF-XT?display=graph>, 22. 8. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=1>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=2>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=3>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=4>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=5>, 22. 9. 2013.

World Bank. Life expectancy at birth, total (years).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?page=6>, 22. 9. 2013.

World Bank. Population (Total). <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>,
 16. 2. 2014.

World Bank. Population (Total).
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?page=6>, 16. 2. 2014.

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49).
<http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS>, 22. 9. 2013.

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49).
<http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=1>, 22. 9. 2013.

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49).
<http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=2>, 22. 9. 2013.

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49).
<http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=3>, 22. 9. 2013.

World Bank. Prevalence of HIV, total (% of population ages 15–49).
<http://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.AIDS.ZS?page=4>, 22. 9. 2013.

World Bank. What is Governance?
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/MENAEXT/EXTMNAREGTOPGOVERNANCE/0,,contentMDK:20513159~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:497024,00.html>, 15. 3. 2014.

World Bank. Zimbabwe. <http://data.worldbank.org/country/zimbabwe>, 11. 1. 2014.

World Bank. Zimbabwe Country Economic Memorandum: Achieving Shared Growth.
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPA/0,,contentMDK:20204806~isCURL:Y~menuPK:443279~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:430367,00.html>, 11. 3. 2014.

World Health Organization (2009). Country Cooperation Strategy at a glance. Botswana.
http://www.who.int/countryfocus/cooperation_strategy/ccsbrief_bwa_en.pdf, 10. 3. 2014.

World Health Organization (2013). Global Update on HIV Treatment 2013: Results, Impact and Opportunities. June 2013.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85326/1/9789241505734_eng.pdf, 10. 3. 2014.

World Health Organization. Antiretroviral treatment in 20 countries with the highest unmet need. <http://www.who.int/hiv/facts/unmetneed/en/index.html>, 13. 2. 2014.

Zartman, I. (1995). Introduction: Posing the Problem of State Collapse. In: Zartman, I. (ed.). *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. London: Lynne Rienner Publishers.

ZIMSTAT. Statement of External Trade 2008 to 2012. <http://www.zimstat.co.zw/dmdocuments/Trade/Statement.pdf>, 11. 1. 2014.

Zinyama, L. – Tevera, D. (2002). Zimbabwe: In Search of Spatial and Social Equity. In: Lemon, A. – Rogerson, Ch. (eds). *Geography and Economy in South Africa and its Neighbours*. Aldershot: Ashgate.

Resumé

Through the lens of weak statehood, this thesis looks at two African states, namely Botswana and Zimbabwe. Thus, the thesis analyses these states from the weak, failing and failed states perspective, which was developed by Robert Rotberg (ed.), and formulated in his book *“When States Fail: Causes and Consequences”*. The second theory used in this thesis was introduced by Paul Collier and is described in his book *“The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It”*. These two theories focus the attributes of weak, failing or failed state, describe the indicators of decline and failure, and last, but not least, introduce the issue of so-called four traps.

The aim of this thesis was to analyse the post-colonial developments of Botswana and Zimbabwe. In order to achieve this goal, it was necessary to pose a question whether the success or failure of Botswana and Zimbabwe is connected with internal or external influences. To fulfil this objective, the thesis puts under scrutiny the indicators of failure from three different groups: economic, social and political. Subsequently, it was required to examine whether Botswana and Zimbabwe are caught in one of the four traps. Thus, and through the lens of weak statehood, the level of success or failure of these two states was investigated. Finally, it was made possible to compare the case studies of Botswana and Zimbabwe.

In the case of Botswana, the indicators showed that the data are now better than those from the 1960s when the country gained its independence. Unfortunately, the indicators in the case of Zimbabwe demonstrated that the data are now worse than those from 1980s, which constituted the first decade of independence. Moreover, when compared whether state is being caught in a trap, it became clear that Botswana is not caught in a single trap, while Zimbabwe is caught in all except one. By observing the selected indicators and traps, it is plausible to conclude that Botswana can be described as a rather successful strong state whereas Zimbabwe as a failing unsuccessful state. To this ultimate conclusion, in both cases the internal influences appeared to be stronger than the external ones.